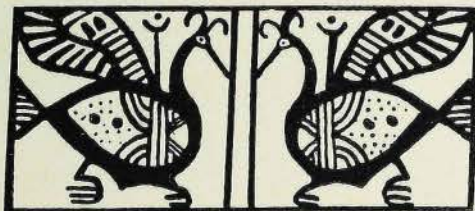

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΑΝΣ, Κ. ΚΑΤΣΩΝΗΣ, ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ, Γ.
ΚΑΡΤΕΡ, Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, V. SERENI,
ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΦΗΣ, Ε. Α. ΡΟΕ, Ι. Δ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, Γ. Φ. ΠΙΕ-
ΡΙΔΗΣ, R. CHAR, Α. ΠΑΡΘΕΝΗΣ, Ε. ΜΑΜΜΑΣ.

115-116

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία.

Ἐτησία συνδρομή	£1,500 μίλς
Ἐτησία συνδρομή διὰ βιβλιοθήκες, σχολεία, ὀργανισμοὺς	£2,000 μίλς
Ἐτησία συνδρομή ἐξωτερικοῦ	£2,500 μίλς
Τιμὴ τεύχους	£0,150 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗ: Οἱ παρεμβολὲς τῆς νύχτας — Ἀπόσπασμα (ποίημα)	σ. 189
Κ. ΚΑΤΣΩΝΗ: Ὁ σταθμὸς (διήγημα)	193
ΚΙΚΑΣ ΟΛΥΜΠΙΟΥ: Ἐξομολόγηση (ποίημα)	194
Γ. ΚΑΡΤΕΡ: Ἡ ψυχολογία τοῦ τηλεθέαματος καὶ ἡ μετάδοση μηνυμάτων (δοκίμιο)	195
Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ: Ἄδιττη ἡ θυσία Σου ὁμολογῶ (ποίημα)	199
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἡ μεγάλη σύμπτωση (μονόπρακτο)	200
V. SERENI (μετ. Φ. Δέλφη): Δημήτριος (ποίημα)	210
E. A. ROE (μετ. I. Δ. Ἀντωνιάδη): Ἡ μέθοδος τῆς σύνθεσης (δοκίμιο)	211
Γ. Φ. ΠΙΕΡΙΔΗ: Ἐπιστολὲς ἀπὸ τὸ Ἄρχεῖο Ν. Νικολαΐδη	217
R. CHAR (μετ. Ἀ. Παρθένη): Ὁ κότσυφας (ποίημα)	235

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χρυσάνθη: Μίνι - ποίηση — Ε. Μάμμα: Ἴ. Γρυπάρης — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χρυσάνθη: Τ. Ἀθανασιάδη «Ἡ αἴθουσα τοῦ Θρόνου», Κ. Ὀλυμπίου «Διηγήματα», Ἀ. Χριστοφίδη «Θέματα καὶ Ἀπόψεις» (II), Ν. Παναγιώτου «Ἐξατὸν Ἐρωτικά Ἐπιγράμματα», Κ. Τσάτσου «Ἀφορισμοὶ καὶ διαλογισμοὶ» — Κίκας Ὀλυμπίου: Δ. Γιάκου «Παρουσία», Δ. Δούκαρη «Ἀποδημία Β'», Ἴ. Διδασκάλου «Χρονικά» — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — ΕΙΔΗΣΕΙΣ (: Μελῆς Νικολαΐδης).

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα ΖΑΒΑΛΛΗ ΛΤΔ., Λευκωσία.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα : ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γραμματέας : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ Ι΄

ΑΠΡΙΛΗΣ — ΜΑΗΣ 1970

ΑΡ. 115—116

ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΟΛΕΣ ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ

1

Μην επιτρέπης σιγή νύχτα να παρεμβληθῆ
κι διαν ἔλθῃ
μὲ τὰ μικρά της βήματα νὰ μὴν ἀκούονται σιὸ πλακόστρωτο
καὶ τὰ τυφλά της μάτια νὰ σὲ ἀνιχνεύουν
μὴν τὴν ἀφήσης νὰ παρεμβληθῆ
ἀθόρυβα
νὰ μὴ σ' ἀκούσῃ
ἀνοιξε τὸ μυστικὸ φεγγίτη
μὴν ἐπιτρέπης
κι διαν θὰ περάσῃς τὰ ὄρια τῆς σιγῆς
κι διαν θὰ δῆς ἀργὰ τὴ νύχτα νὰ διατρέπον
οἱ ἐξωχῆς τῶν ἀποξενώσεων
νὰ διακρίνονται
οἱ ἀμυχῆς τῶν ἀπαρνήσεων
τὰ περασμένα τὰ χαμένα τὰ ἀνεπανάληπτα
νὰ μνημονεύουν τὶς ἀπώλειες
καὶ νὰ εἰσιμάζουν τὴν ὁδὸ πὺ δὲν θὰ διάλεγες ποτε
μὴν τὴν ἀφήσης νὰ παρεμβληθῆ
ἀντλήσῃ ἀπὸ τὴν πηγὴ πὺ περιμένει
ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἀνεπανόρθωτου

2

Τὰ μάτια πὺ σὲ παρακολουθοῦν τὰ σβήνεις
μὲ τὸ τοιγάρο πὺ τυχαῖα ἀνάβεις
τὸ φῶσφορο σιὸν ἄνεμο τὸ δίνεις

3

Θὰ μὲ παρακολουθεῖς λοιπὸν
κι διαν θὰ ἐξαλείφω τὰ ἔγχη τῶν βημάτων μου μὲ προσοχὴ καὶ ἀκριβεία
πάνω σιὸ χῶμα πὺ σκεπάστηκε ἀπὸ τὸ πέρασμα τῆς σιρατιᾶς πὺ θὰ σὲ κάλυπτε
Ἔξασέ με τώρα πὺ ἀπόρρητα τοὺς διισταγμοὺς
κι ἔμεινα μόνο μὲ τὴν ἐπιδερμίδα νύμα
ὄχι πιά ροῦχα
τὰ κοστούμια τῶν περιηγήσεων
Κοίτα
τὰ φύλλα τοῦ χαμοῦ σιὴν κίνηση τοῦ ἄνεμου πὺ σὲ περνᾷ
γυμνώνοντάς με

Σιὸ Μόντιε Κάρλο οἱ γυναῖκες νὰ γνέφουν
 σὲ περίσσιους σὴν τεχηγιτὴ ἀμμονδιὰ
 τὰ θρόδνα πὸν θυμίζον σκηρικὸ σιὸ Ράδιο Σίτυ Μιούζικ Χὼλ
 τ' ἀπομεινάρια ἐνὸς διασυρομοῦ κάτω ἀπὸ τὰ λευκὰ σετιόνια σίφιλη
 δυὸ ξένες γλώσσες καὶ μιὰ τρίτη πὸν καλύτερα νὰ ἦταν ξένη
 μιὰ Ραφαηλικὴ ματιόνα κίβδηλη
 μιὰ Πριμαθέρα γηρασμένη

4

Ἔφυγα πάλι μακρὰ γιὰ ν' ἀποφύγω τὶς συνέπειες τῆς φυγῆς
 σιὸ εὐπρεπὲς ξενοδοχεῖο πὸν ἔμεινα ξέχασα πότε καὶ γιὰ ποιὰν αἰτία ξεκίνησα
 κάθε πρωτὴ καθὼς ξυπνῶ ἔχω τὴ γεύση ἀνεξήγητης σφαγῆς
 σήμερα τηλεγράφησα σὲ διεύθυνση πὸν δὲ θυμώμουν ἔστειλα μήνυμα χωρὶς νὰ
 ξέρω σὲ ποιὸν μήνυσα

Τὸ μεσημέρι κάθησα ὥρα πολλὴ σ' ἐστιατόριο ἄγνωστο.

Τ' ἀλένατι μου κἀθισμα ἔμεινε κενὸ

Τ' ἀπόγευμα τὸ πέρασα σὲ συνοικιακὸ κινηματογράφο.

Ἀπόφυγα τὴ νύχτα καὶ τὴν εὐρισκα νὰ περιμένῃ νὰ χαθῇ τὸ δειλιὸν
 Κλειστικὰ τέλος σιὸ δωμάτιο νομίζω ὅτι θὰ ξεχαστῶ καθὼς θὰ γράφω
 Ἀργότερα πὸν ξύπνησα εἶχα τὴ σίγουρη αἰσθησιὴ πὸς δὲ θὰ μπορούσα πιά νὰ
 ξανακοιμηθῶ
 μὲ κάλυψε ὁ ἐφιόλιος τόσο ἀθόρυθα πὸν ὅσα μοῦ συνέβαιναν τὰ βροσκα φουσκὰ
 Δοκίμασα νὰ καταλάβω τὸ γιοσι καὶ πῶς ἐσιάθη ἀδύνατο καὶ τ' ἀπὸ πὸν νὰ θυμηθῶ
 Κοίταξα ἐπίμονα τὴν πόλη ἀπὸ τὸ παράθυρο δὲν εἶχα νὰ κοιτάξω τίποτε εἰδικὰ

5

Μὴν ἐπιτρέπης σὴ νύχτα νὰ παρεμβληθῇ
 ἄκουσε τὰ παράδοξα μηνύματα πὸν φθάνουν ἀπὸ τὸ ἄπειρο
 τ' ἀσύρματα σημεῖα ἐπαφῆς καθὼς συνάπνουν τ' ἀδώρατο
 τὰ διάτρητα πὸν δλέπεις δὲ σημαίνουν κατ' ἀνάγκη τὴν κατακόρυφη πορεία
 σιὰ ἔγκατα

τὴν ἰσοπέδωση τῶν κορυφώσεων

καὶ τὴ νοθεΐα τῶν καθαρῶν προτύπων

δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποστρέφης τὸ βλέμμα ἀπὸ τὸ ρόδινο* χωριὸ
 σιὸ χάριτη ξεχωρίζουν τὸ χρῶμα διαγράφει τὰ

καὶ τὸ ἐπιβίωμα τοῦ δλέθρου ξέρει τὸ

ἀπ' τὸ διάπυρο σύμπαν πένθιμα μηνύματα καὶ θλιθερὰ παράσιτα
 καὶ πάνω τους καθάλλα τὸ ἀριοπέριτο

6

Τὸ λαμπερὸ διασημόπλοιο πορεύεται σιὸ ἄπειρο
 κάτω σὴ γῆ παρεμβολὲς διάστικη παραφωνία
 ἄπς τὰ ρόδινα χωριὰ κλάμα πικρὸ ἀνάπηρο
 λοξεύει τὸ δχημα χαράσσοντας ἀμβλεῖα γωνία

7

Νὰ ἐπιστρέψω λοιπὸν πάλι σιὰ δικά μου
 νὰ περιφράξω τὸν κόσμον μου μὲ τὰ εὐθραστα σύρματα τῆς σιοργῆς

* Pinkville ἔχει τόσο πληθυσμὸ πὸν νὰ χρωματίζεται ρὸς σιὸ χάριτη τοῦ Βιετνάμ ("Time" magazine.)

ν' αποστειρώσω από το πάθος την ανυπότακτη καρδιά
 να διατηρήσω
 τη χλιαρή φροντίδα για τα πεκνημένα
 την ξγνοια για συντήρηση
 και την ελπίδα για διαδοχή
 μὴν προσδοκᾶς τὰ περαιτέρω
 τὸ βιβλίον τυπώθηκε και
 δὲν ὑπάρχει περιθώριο για προσθετέα και διορθωτέα
 θέ να μειρῶσω κι ἐγὼ ἀπόψε ὅσα μοῦ δόθηκαν
 κάτω ἀπὸ τὴ φαιή καλύπτρα τοῦ γεγενημένου
 δὲν ὠφελεῖ τὸ τενηωμένο τόξο κατὰ τὴ μεριά
 ἄγνωστου ἀγαπημένου

8

Κι ἔτσι
 ἔπεσε τὸ χιόνι
 στὸ μέρος και τὴν ὥρα πὸν ἔπρεπε
 Νόμιζες κι ὅλας δι σὲ ξέχασα
 και δὲ θρηνησοες για τὴ χαμένη μνήμη μου
 θὰ προτιμοῦσες τὴν ἀμνησία
 ἄνοιξε τὸ παράθυρο πρῶτὶ πρῶτὶ
 και δὲς στὸ χιόνι
 δὲν κουβάλησε στὴν πόρτα σου τὸν τελευταῖο νεκρό σου
 τὰ ἀποτυπώματα τῶν γνώριμων βηματιων να
 κυκλώνουν τὸ σπῆτι με τὴ μεγάλη λευκή κάμαρη
 δὲν εἶναι ἡ μνήμη μου τυφλὴ
 να παρακολουθῆς τὰ μετέωρα για τὸ σημάδι τ' ἄλλου χιονιοῦ
 ὁ ἀσυνέφιαστος καιρὸς δὲν ὠφελεῖ

9

Βλέπω τὴ νύχτα να ἔρχεται
 να μπαίνει ἀπὸ τὴ θύρα
 να κλείνει
 και να ἐγκαθίσταται.
 Κάθομαι στὴ γωνιά και περιμένω
 θ' ἀκολουθήσουν τὰ φαντάσματα τῶν προδομένων φίλων
 οἱ ἐφιάλτες πὸν σὲ συνοδεύουν πέρα ἀπὸ τὸ κατώφλι τοῦ ὕπνου
 τὰ ἐνδεχόμενα πὸν δὲ δέχεσαι
 και οἱ φοβίες πὸν δὲ θέλεις να ἀναγνωρίσης
 δὲν εἶναι ὁ θάνατος για σένα
 ἡ δικὴ σου ἐκμηδένιση
 ἡ διάλυση στὴν ἐγκόσμια ὕλη ἀλλὰ
 ἡ ὑπέρβαση στοὺς ἄλλους
 οἱ αἱμάτινοι δεσμοὶ
 τὰ προγραμματισμένα γονίδια
 κι ἡ πῶτὶ ἀλαστονικὴ ἀγάπη
 δὲ θ' ἀποφύγης τὴν τὴ συνάντηση
 με τὴν κρυφὴν ἐλάχιστη και μέγιστη ζωὴ σου
 τὸ κλάμα πὸν ἀπαρηγήθηκες στὰ φανερά

για να τ' άκοῦς ὡς πέφτουν σταγόνα με σταγόνα τὰ δάκρυα στὸν ἐγκέφαλο
 κι ὡς ἀλλακώνουν τὸ μυελὸ
 ἄφησε νύχτα νὰ περάσουν ἀπὸ τὴ θύρα ποὺ ἐκλείσες
 τὰ πλάσματα ποὺ μ' ἔφτιαξαν διὰ δὲν εἶχα εἶδωλο
 δὲν ξέρω πόσα χρόνια πέρασαν
 ἀφ' οὗτου ὁ μόνος συνειρμὸς τῆς νύχτας ἦταν ὁ ὕπνος
 τώρα σὰν κλείνει ἡ πόρτα πίσω σου
 μὲ βρίσκει ὀχρωμένα
 σὲ καιαφύγια τόσο τεχνικὰ φτιαγμένα ὅσο για νὰ συντηροῦν
 τὶς ψευδαισθήσεις.
 Ἔλα νύχτα μονάχη σου για νὰ μοιράσης τὶς ἀδγές
 κι ἂν θέλῃς κάποιον πάρε με μὰ ἀπὸ σάιτι θγές.

10

Ἡ ἀναβίωση τῆς αὐγῆς θέτει τὰ περιγράμματα
 ἢ μέρα ποὺ ἀκολουθεῖ χαράσσει τὰ σημάδια
 ἢ νύχτα παρεμβάλλεται καὶ γράφει τὰ γεράματα.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

Ἡ γνωριμία τοῦ ἔρωτα εἶν' ἀθυμία τῆς πόλης
 ἢ ἀφανῆς συνάφεια τὸ ἔνασμα τῆς θάτου
 τὸ βραδυνὸ ἀδιέξοδο ἀμάρτημα τῆς σχολῆς
 ὁ δρόμος τῆς ἐπιστροφῆς ἐπιθυμία θανάτου.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

Ο ΣΤΑΘΜΟΣ

(διήγημα)

—Αὔριο τὸ πρωὶ ὅλα θάχουν τελειώσει. Στις 9.25 θὰ βρισκοῦμαι ἐκεῖ. Μετά, ὅλα θὰ τελειώσουν. Τί εἶναι αὔριο; Αὔριο εἶναι μιὰ μέρα· σάν ὅλες τὶς ἄλλες. Ὅταν ξημερώση, θὰ πάρω μιὰ βαλίτσα γεμάτη πίκρα καὶ θύμησης — θὰ βάλω καὶ λίγα ρούχα γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο — καὶ θὰ κινήσω. Ἡ βαλίτσα δὲν εἶναι πολὺ βαρειά. Δὲν κλείνει ὅμως καλά. Μὲ κουράζει αὐτό. Ἀναγκάζομαι νὰ τὴ σφίγγω δυνατὰ.

—Εἶναι μακριὰ ὁ σταθμὸς; Δὲν ξέρεις; Ποιὸς μπορεῖ νὰ ξέρη; Δὲν κατοικοῦν ἐδῶ; Ἔ, τότε τί θές, τί γυρεύεις σὲ ξένα μέρη; Εἶσαι περαστικός; Ἔ; Ἀπ' τὸ διπλανὸ χωριό; ὦ, μὲ συγχωρεῖς. Δὲν τῶξερα. Λυπᾶμαι. Πῶς πέθανε εἶπες;

—Σ' ἐκείνη ἐκεῖ τὴ γαλαρία.

—Πῶς ἔτυχε;

—Ἐπεσε ἡ γαλαρία. Δὲν πρόλαβε νὰ βγῆ ἔξω. Τὰ χρώματα τὸν σκέπασαν. Οἱ πέτρες ἔδωσαν τὴ χαριστική βολή, τὸν ἀποτέλειωσαν. Ἦταν ἀργά· ἀπόγευμα· σκοτάδι στὴ γαλαρία. Ἀντηλιά, ξέφωτο ἔξω. Ὁ ἰδρώτας ἔσταξε καντὸς ἀπ' τὸ μέτωπο, γεμάτος πίκρα, κόπο καὶ σόνη. Σὲ λίγο θὰ κτυποῦσε τὸ κουδούνι. Στις γαλαρίες ὑπάρχουν κουδούνια. Σοῦ κτυποῦν στὰ νεῦρα τὸ πρωὶ. Τὰπόγευμα μπορεῖς καὶ τ' ἀνέχεσαι. Τὰ παιδιά περιμεναν στὸ σπίτι. Ἡ μητέρα εἶχε στρωμένο τὸ τραπέζι. Ἦταν Σάββατο. Τὸ φαγητὸ ἦταν κρέας. Τὸ συνήθιζε κάθε δεκαπέντε, στὴν πληρωμή. Ὁ πατέρας ἀργοῦσε. Ἡ μητέρα κοίταξε ἀπ' τὸ παράθυρο. Ὁ πατέρας κοίταζε τὸ ρολοῖ του. Μετὰ ἕνας θόρυβος. Ἦταν ἀπότομος καὶ δυνατός. Ὁ πατέρας εἶχε γίνεῖ ἕνα μὲ τὸ χῶμα καὶ πῆς πέτρες. Δὲν θάκανε τὸν κόπο νὰ βγῆ ἀπ' τὴ γαλαρία. Γλύτωσε ἀπ' αὐτό. Τὸν ἔβγαλαν ἄλλοι. Τὸ φαγητὸ τὸ ἔφαγαν τὰ σκυλιὰ ἐκείνη τὴ νύκτα. Εἶχαν καιρὸ νὰ δειπνήσουν ἔτσι. Τί τύχη;

—Ἀντίο· λυποῦμαι... Ζωὴ σὲ λόγου σου. Ἦταν πατέρας σου ἔ;

Βάρωσε ἡ βαλίτσα. Ὁ δρόμος ἦταν γεμάτος λαγκοῦδες καὶ πίκρα. Περπατοῦσα πάνω ἀπ' τὶς λαγκοῦδες καὶ μάζενα τὴν πίκρα, Ποιὸς νὰ ξέρη ἄραγε γι' αὐτὸ τὸ σταθμὸ.

—Ντόπιος εἶσαι; Δὲν ταξίδεψες ποτέ σου, δὲν εἶδες ποτέ σου σταθμὸ; Τί στὸ διάολο ντόπιος εἶσαι; ὦ! μὲ συγχωρεῖς. Λυποῦμαι. Δὲν τῶξερα. Πῶς τόπαθες.

—Δούλευα στὴ γαλαρία. Ἀνοιγα φάλιες. Ἦταν νύκτα — κάναμε ὑπερωρίες. Οἱ ἄλλοι δούλευαν πῶς πέρα. Ἦμουν μόνος. Τὸ μαρτυροῦν ἀναψα. Τραβήχτηκα πέρα. Κρυφτήκα σὲ μιὰ γωνιά. Ἡ καρδιά μου κτυποῦσε. Τὸ ρολοῖ μου εἶχε σταματήσει. Ἀκουγα μόνο τὴν καρδιά καὶ τὴν ἀνάσα μου. Ἡ ἔκρηξη ἀργοῦσε. Κάτι ἔτρεχε. Ξανάτυχε κάτι τέτοιο. Δὲν ἔναθε πάντα καλά τὸ φυτίλι. Ἐσθηνε. Τὸ ξανάναθα πάντα καὶ ὅλα πῆγαιναν μιὰ χαρά. Πῆγα νὰ τ' ἀνάψω πάλι. Ἐρίξα μιὰ ματιὰ γύρω μου. Οἱ σύντροφοί μου ἐτοιμάζονταν νὰ σχολάσουν. Δὲν τοὺς ξανάδα ποτέ πιά. Ἀκουσα ἕνα θόρυβο καὶ ἔνοιωσα τὰ μάτια μου νὰ καίνε. Ὅταν ξύπνησα τὰ μάτια μου δὲν ἀνοίγαν. Τὸ στρώμα ἦταν μαλακό. Μύριζε φάρμακα. Ἦμουν στὸ Νοσοκομεῖο. Ἐμεινα κάμποσο ἐκεῖ μέσα. Μόνο ἄκουα, ἄγγιζα, μὰ δὲν ἔβλεπα. Ἀπὸ τότε κυκλοφορῶ μὲ τὸ σκύλο μου. Φόρεσα μαῦρα γιालιά. Βαστάω ἀπὸ πότε καὶ ἕνα μπαστούνι. Πάνε τώρα εἴκοσι χρόνια. Πέρσι κτίσθηκε ὁ σταθμὸς. Μοῦ τόπαν. Δὲν ξέρω ποῦ εἶναι. Δὲν τὸν εἶδα. Μὲ συγχωρεῖς. Ἀντίο...

Ἡ βαλίτσα ἔγινε μολύβι. Ἡ ἀνθρώπινη πίκρα ἔχει πολὺ βάρος. Κανεὶς δὲν τὸ νοιώθει εἶναι σπαρμένη, κομματιασμένη, ἀπὸ λίγο στὸν καθένα. Μὰ ἐγὼ κίνησα ἀπόψε καὶ τὴ μαξεύω. Γι' αὐτὸ νοιώθω τὸ βάρος της. Ὅταν μιλῶ μὲ ἀνθρώπους ἡ βαλίτσα μένει πάντα ἀνοιχτή. Ἐχει χαλάσει ἡ κλειδαριά. Ἐτσι γεμίζει· σπένεχαια γεμίζει.

Ὅμως κανεὶς δὲν ξέρει ποῦ βρίσκεται ὁ σταθμὸς;

Περνᾶ τὸ κάρο· τὸ σταματᾶ.

—Ὁ σταθμὸς; Ἐκεῖ πᾶμε ἔμπα.

Τὸ κάρο ἦταν μακρὸ. Μύριζε. Ἦταν πολὺ ὄραια ἢ μρωδιά, ἀπὸ κάρνα καὶ τριαντάφυλλα. Κινητὸς κῆπος ἢ μήπως;...

—Εἶναι μακριὰ; ρώτησα.

—Κοντεύουμε.

Σὲ λίγο — κάθομαι δίπλα σπὸν ὁδηγὸ —

ξαναρωτῶ, σπάζοντας μιὰ σιωπὴ ποῦ κρυβε τὰ πάντα κι ἔλεγε τόσα πολλά.

—Δὲν φτάσαμε ἀκόμα;

—Φτάνουμε.

Μὰ τὸ κᾶρο μύριζε παράξενα. Τὸ μπροστινὸ μέρος χωρίζοταν ἀπ' τὸ πίσω μ' ἓνα μαῦρο κομμάτι ἀπὸ μπογιατισμένο ξύλο μὲ τσίγκο ἀπὸ πάνω. Τίποτα δὲν φαινόταν ἀπὸ πίσω. Κόρνανε ἀπότομα. Μιά κατσίκα σταύρωνε τὸ δρόμο. ἓνας σκύλλος μὲ κατὰμαυρο τρίχωμα τὴν κυνηγοῦσε. Γαύγιζε καὶ τὸν ἄκουα. Φαίνεται ἄρχισε νὰ κυνηγᾷ ἐμᾶς. Σὲ λίγο πάτησε τὰ φρένα.

—Φτάσαμε.

Ἄνοιξα τὴν πόρτα.

—Μὰ ποῦ μ' ἔφερες;

—Σπὸ σταθμὸ.

Ἦταν ἓνα ἐκκλησάκι μπροστὰ-μπροστὰ. μὲ σα μιὰ περικοιμισμένη ἀλλή γεμάτη κυπαρίσσια

καὶ θάνατο.

—Ἔλα, βοήθα νὰ τὸν κατεβάσουμε.

Ἄνοιξε τὴν πίσω πόρτα. Ἦταν ἓνα σεντούκι. Εἶχε πολλὰ στεφάνια, κρῖνα καὶ τριαντάφυλλα. Μύριζε. Ὁ θάνατος δίνει πᾶν εὐκαιρία νὰ μυρίσουνε λίγο οἱ ἄνθρωποι!

Κατεβάσαμε τὸ σεντούκι. Στὴν ἐκκλησιά ἦταν ἓνας παπᾶς καὶ δυὸ μαυροφορεμένες, μίνα κι ἀδελφή. Ἦταν μοναχογιὸς. Τὸν κατεβάσαμε στὸν ἀνοικτὸ τάφο.

—Περισμένετε, φώναξα. Ἄρπαξα τὴ βαλίτσα μου καὶ τὴν ἔριξα μέσα. Ὅλη τὴν ὥρα σπὸ κᾶρο παραγέμιζε ἀπὸ δυστυχία. Ὅταν κατέβηκα, προσπάθησα νὰ τὴν κλείσω. Ἦταν μεγάλη ἢ πίεση. Κι' ἔσπασε. Ἐπρεπε νὰγοράσω ἄλλη. Μετὰ ὅλα τὰ σκέπασε τὸ χῶμα. Ἦταν Πέμπτη πρωτὶ, ὥρα 9.25.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ

Μάννα, σήμερα σὲ πρόδωσα,
συγχώρεσέ με.

Δοκίμασα σήμερα νὰ μιλήσω γιὰ σένα,
νὰ θυμῶσ' αὐτὰ τὰ παιδιὰ
ποῦ δὲ σὲ γνώρισαν ὅπως ἐμεῖς,
τί ἦσουν γιὰ ὅλους μας πρὶν λίγα χρόνια.

Δοκίμασα. Μὰ ὁ νοῦς μου γέμισε
μὲ κείνη τὴ στρατιὰ ποῦ βαζε τὸ σταυρὸ τῆς
κι ἔλεγε:

«Ἀξιοῦμε τὴν Ἐνωσὴ μὲ τὴν Ἑλλάδα».

Ἡ καρδιά μου πλημμύρισε λυγμὸ,
στὰ μάτια μου μπροστὰ αἰωροῦντο ἐννιά
ἀγκόνες,

αἷματα, καμένα κορμιὰ καὶ σκόρπια μέλη,
τραθήγματα νυχιῶν καὶ σιδερένια στεφάνια,
ἀχνὰ χαμόγελα πετρωμένα σὲ νεκρὰ χεῖλη,
ὅλα γιὰ σένα, Μάννα.

Ἐνας κόμπος στάθηκε στὸ λαιμὸ μου,
τὰ μάτια, δυὸ φουσκωμένα ποτάμια
ἔτοιμα νὰ ξεχειλίσουν στὴν πρώτη λέξη,
καὶ δὲν εἶπα τίποτα.

Συγχώρα με, Μπτέρα.

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΤΗΛΕΘΕΑΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΜΗΝΥΜΑΤΩΝ

“Όστερα από μιὰ σειρά μελετῶν πάνω στὰ θεωρητικὰ τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας, εἶχε γίνῃ ὁμόφωνα ἀποδεχτό, ποιοὶ εἶναι οἱ βασικοὶ τομεῖς, πού τὰ μέσα αὐτὰ μποροῦσαν ἐνεργητικὰ νὰ συμβάλουν στήν κοινωνικὴ τους ἀποστολή. Ἔτσι, οἱ ἄνθρωποι τοῦ ραδιοφώνου καὶ τῆς τηλεόρασης κατὰρτίζαν καὶ καταρτίζον (καὶ θὰ καταρτίζον) τὰ προγράμματά τους μ’ ἀνεκδοίαση σκέψη ὅτι προσφέρουν στὸ κοινό, ἐνημέρωση, μόρφωση καὶ ψυχαγωγία. Σιγὰ σιγὰ διαμορφώθηκε κι ἕνας τύπος λογικῶν συμβόλων, πού φάνηκε πὼς ἐπενεργοῦσε θετικὰ στήν ψυχοδιανοητικὴ λειτουργία τῶν ἀτόμων, πὰ ὅποια δεχόντουσαν τὰ μηνύματα. Ἄλλὰ, οἱ παρατηρήσεις πάνω στὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀκροατῶν καὶ τῶν τηλεθεατῶν, ἂν καὶ ἐξαίρετικὰ χρήσιμες καὶ πολὺπλευρα ἐνδιαφέρουσες, ἐλάχιστες εἶχαν δώσει ἀφορμές, μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια, γιὰ ἕναν ἔλεγχο τῆς σταθερότητας αὐτῶν τῶν συμβόλων καὶ τῆς διαδικασίας τῆς ἀποδοχῆς τους. Θᾶλεγε κανεὶς ὅτι οἱ μελετητὲς ἀκολούθησαν μιὰ λανθασμένη πορεία στὶς ἀναζητήσεις τους, ἂν, βέβαια, ἡ περιοχὴ τῶν ἀναζητήσεων τους ἦταν δυνατὸ νὰ εἶχε ἐκ τῶν προτέρων διερευνηθεῖ. Αὐτὴ, ὅμως, ἡ προϋπόθεση δὲν ὑπῆρχε. Ἐπρεπε νὰ περάσει ἕνα διάστημα, ὥστε νὰ πάρει μιὰ συγκεκριμένη μορφὴ ἡ νέα «κινότητα», πού δημιούργησαν τὰ νέα μέσα (1). Ἄλλὰ τώρα, τὸ ζήτημα τοποθετεῖται ἔτσι: “Ἄν τὰ μεταδιδόμενα σύμβολα, ὑφίστανται τὴν ὁποιαδήποτε «ἀλλοίωση» ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ τῶν ἀτόμων πού παρακολουθοῦν πῆν ἐκπομπή, τὸ μεταφερόμενο μὲ αὐτὰ μήνυμα, χάνει τὸ νόημά του κι ἀποκτάει μιὰ καινούργια σημασία γιὰ τὸ συνειδητό. Συνεκδοχικὰ τότε καὶ τὸ βασικὸ μήνυμα, ἐνημέρωση, μόρφωση, ψυχαγωγία, παραποιεῖται καὶ διαμορφώνει καταστάσεις διαφορῆς ἀπὸ κείνες πὸν ἀρχικὰ εἶχαν ἐπιδιωχτεῖ. Ἐπάρχουν, ὅμως, ἐνδείξεις γιὰ μιὰ τέτοια μεταλλαγὴ πῶν συμβόλων;

Ἐπιχειροῦμε ἕνα πλησίασμα τοῦ θέματος, μὲ τὴν συμπαράσταση τῆς ψυχολογίας τῶν θεαμάτων καί, εἰδικότερα, τῆς νεώτερης ψυχολογίας τοῦ τηλεοπτικοῦ θεάματος, πού ἐνδιαφέρει τούτῃ τὴ συγκεκριμένη περίπτωσι.

Ἡ τηλεόραση, μέσον ὀπτικοακουστικό, εἶναι κυρίως ἕνα θέαμα. Καὶ ἡ ἔλξη γιὰ τὸ θέαμα, ἔχει ἀπ’ τὰ παλιὰ βιολογικὰ χρόνια σαφῶς ἐκδηλωθεῖ ἀπὸ τὸν διθύραμβο καὶ πρὶν ἀπ’ αὐτόν, μέχρι τὸν κινηματογράφο καὶ μετὰ ἀπ’ αὐτόν. Τί εἶναι κείνο, ὅμως, πού δημιουργεῖ τὴν ἔλξη γιὰ τὸ θέαμα; Ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς ἔχει διατυπώσει διαφορῆς ἐκδοχῆς. «Στὴ ζωὴ μας, θᾶχουμε παρατηρήσει ὅτι, ἀπ’ ὅλες πῆς αἰσθήσεις κείνη πού διακατέχεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη, θὰ λέγαμε, ἐνὸς συνεχοῦς ἐρεθισμοῦ, εἶναι ἡ ὄραση. Ἀκατάπαυστα ζητάει ἀπὸ τὸ φῶς, φαινόμενα πού θὰ τῆς προσφέρουν περισσότερο θέαμα. Ἦσως γιὰτὶ ἡ ὄραση μᾶς πείθει πῶς πολὺ ἀπὸ τίς ἄλλες αἰσθήσεις, ὅτι ζοῦμε κι ἔτσι ἰκανοποιοῦμε τὸ πρῶτιστο ἐνστικτό μας, «τὴν βούλησιν τοῦ ζῆν», πού λέει ὁ Σοπενχάουερ» (2). Αὐτὸ τὸ ἐνστικτό μας ἰκανοποιεῖται καὶ μ’ ἕναν ἄλλο τρόπο: Μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ θεατῆ στὰ «δρόμενα» μιὰ συμμετοχῆ, βέβαια, συμβατικῆ, μὰ πού δημιουργεῖ, καμμιά φορὰ, ἀντιδράσεις πραγματικῆς παρουσίας (3). Ὁ θεατῆς τείνει νὰ ταυτιστεῖ, μ’ ἕναν ἦρωα καὶ νὰ ζῆσει μαζί του μιὰ περιορισμένη, ἔστω, διάρκεια χρόνου, ἀπολευθερωμένος ἀπὸ τίς κοινωνικῆς δεσμεύσεις καὶ τοὺς νόμους πού διέπουν πῆ δική του ζωὴ. «Ἀπολευθερωμένος...» ἀποτελεῖ καὶ τοῦτο κάποια πρόσθετη ἔλξη. Μέσα στὴ ζωὴ τοῦ ἦρωα βλέπει μιὰ δική του ζωὴ, χωρὶς ὅμως, νὰ μπορεῖ καὶ ν’ ἀλλάξει τίποτα ἀπὸ τὴν ἐξέλιξή της. Ἀκολουθεῖ τὴ μοῖρα του, θὰ λέγαμε, μὲ μιὰ στάση ἐντελῶς παθητικῆ. Ἡ ζωτικότητα τοῦ μεταπηδάει ἀπὸ τὴν πραγματικὴ ζωὴ στὸ θέαμα τοῦ ὁποίου εἶναι θεατῆς. Ἡ μεταπήδησι τούτῃ στὸν ἀντικειμενικὸ χῶρο τοῦ θεάματος, ἀφήνει, ὁπωσδήποτε, στὸ θεατῆ ἕνα κενὸ ζωτικότητος, πού θὰ ἔχει τὴ σημασία του γιὰ τὸν ὑποκειμενικὸ ψυχολογικὸ παράγοντα.

Στόν τρόπο τῆς συμμετοχῆς, πολὺ πιθανὸν νὰ συναντᾶμε ἕναν ἀκόμα πόλο τῆς θεαματικῆς ἔλξης: Συμμετέχω στὴ «δράση», ἀλλὰ «ἐκ τῶν ἔξω». Συμμετέχω μὲ πλήρη τὴ συναίσθηση ὅτι δὲν διακινδυνεύει καθόλου ἡ ἀσφάλειά μου. Ἡ συμμετοχή, ὅσο καὶ νὰ εἶναι ἔντονη, δὲν εἶναι ταύτιση. Ἐντούτοις, καθεμὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς ἔλξεις, μᾶς φέρνει καὶ μᾶς καθηλώνει μπροστὰ στὸ θέαμα.

Τὸ θέαμά, ἐξάλλου, μὲ τὴν «εἰκονική» πληρότητά του, ποὺ δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπτυξη τῆς λειτουργίας τῆς φαντασίας, ἐπιβάλλει καὶ μιὰ πνευματικὴν ἀδράνεια, σχεδὸν ἀντιφυσιολογική (4). Τούτῃ ἢ τελευταία συμπεριφορὰ, μαζί μὲ τὴ μείωση τῆς ζωτικότηπας, τὴν παθητικὴν στάση τοῦ θεατῆ ἀπέναντι στὸ θέαμα — καταστάσεις ποὺ ἔρχονται σ' ἀντίθεση μὲ τὴν ἔννοια τῆς ζωῆς — μᾶς προτρέπει μῆπως νὰ σκεφτοῦμε ὅτι ἡ ἔλξη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸ θέαμα, δὲν εἶναι ἴσως ἡ ἐνστικτώδης ἀνάγκη ποὺ ὀνομάζει ὁ Σοπενάουερ «βούλησιν ποῦ ζῆν», ἀλλὰ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο: Ἡ ἐνστικτώδης «βούλησις τοῦ μὴ ζῆν»; Στὰ σύγχρονα χρόνια, τουλάχιστο, ποὺ ἡ ζωὴ διακατέχεται ἀπὸ τὸ «ἄγχος τοῦ ζεῖν», πιστεύουμε πὼς ὁ συλλογισμὸς θὰ μπορούσε νὰ ἐπιδεχτεῖ ἀρκετὲς προεκτάσεις...

Μέχρις ἐδῶ δὲν διαχωρίσαμε τὸ εἶδος τοῦ θεάματος, γιὰτὶ οἱ σχέσεις μεταξὺ θεατῆ καὶ θεάματος, παρουσιάζονται ταυτόσημες. Ὅμως, στὸ τηλεοπτικὸ θέαμα, παρόλον ὅτι ἡ βάση δὲν ἀλλάζει — ἀντίθετα, ἐντείνεται—, ὑπάρχουν δευτερεύουσες διαφοροποιήσεις στὴ διαδικασία τῆς ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ καὶ ποὺ σ' αὐτὲς βρῖσκονται πάλι παραλληλότητες γιὰ κάθε σπουδὴ θεάματος.

Ὁ θεατῆς τῆς τηλεόρασης, εἶναι ἕνας σύγχρονος ἄνθρωπος, μὰ ποὺ διακατέχεται ἀπ' ὅλες ἐκεῖνες τὶς καταβολὲς τῶν ἔλξεων γιὰ τὸ θέαμα, τῶν προγόνων του. Τώρα ἡ τηλεόραση εἰσέβαλε στὸ ἐνδιαίτημα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν προσηλώνει σ' ἕνα θέαμα διαρκές, μὲ πολὺ πλεονέκτημα ἐπιπέδου ἀπ' αὐτὰ ποὺ τοῦ προσφέρει ἕνα ἀπὸ τὰ προηγουμένα συνηθισμένα θεάματα. Πρόσφατες στατιστικὲς μᾶς βεβαιώνουν ὅτι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος βρῖσκεται μπροστὰ στὴν τηλεοπτικὴ ὀθόνη τὶς περισσότερες σ' ἀναλογία ὥρες, ἀπ' ὅσες διαθέτει στὸν ἐλεύθερο χρόνο του (5). Τὸ αὐξημένο «πάθος» του γιὰ τὸ θέαμα τῆς τηλεόρασης, θὰ μπορούσε νὰ διεξηγηθεῖ: Ζεῖ σὲ μιὰ «ἐποχὴ ἄγχους». Ἐνας συνεχῆς «πόλεμος νεύρων» επικυριαρχεῖ στὰ ἄτομα καὶ στὶς μᾶζες. Ἐνας ἀγῶνας ἐπιβίωσης καταπονεῖ τὸ πνεῦμα, τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα του. Ἐναπομεινᾶν καταφύγιο, τόπος «προστασίας», ὁ οἰκιακὸς χῶρος μὲ τοὺς ἀνθρώπους του καὶ τὶς φαινομενικὲς του ἡρεμίες καὶ — ἰδιαίτερα ὑπολογισμοῦ — μὲ τὸ τηλεοπτικὸ θέαμα. Τί εἶναι γιὰ κείνον τὸ τηλεοπτικὸ θέαμα; Ἐνα μέσο, ποὺ ικανοποιεῖ τὸ παλαιὸ του αἶτημα, νὰ δεῖ πέρα ἀπὸ τὸν περιορισμένον ὀρίζοντα τῆς ὁρατότητάς του, ποὺ τὸν κοινώνει στὴν ἴδια του τὴ μοναξιά. Εἶναι μιὰ «μέθεξις», ὅπως λέει καὶ ὁ McLuhan, ὅχι, ὅμως καὶ ὅπως τὴν ὑπονοεῖ (6). Μιὰ θεληματικὴ «ἐκ τῶν ἔξω» συμμετοχὴ, ἀφοῦ τὸ τηλεοπτικὸ θέαμα δὲν εἶναι μόνον «δράμα», εἶναι καὶ δράση.

Μερικοὶ σύγχρονοι μελετητές, πιστεύουν ὅτι συμμετέχοντας στὴ δράση ἐπιβαρύνεις τὸ ἀτομικὸ ἄγχος. Ἔτσι, λένε, γεννήθηκε ἡ «ἐποχὴ τοῦ ἄγχους». Ἄν ἦταν ἔτσι — ἀπλῶς ἐξετάζουμε—, ἡ συνειδητοποίηση τῶν αἰτίων αὐτοῦ τοῦ ἀτομικοῦ ἄγχους (καὶ ὁ χρόνος συνειδητοποίησης ὑπῆρχε, ἀφοῦ πρόλαβε νὰ χαρακτηριεῖται μὴν ὀλόκληρη ἐποχὴ), θὰ ἔπρεπε ν' ἀπομακρύνει τὸν ἀποδέκτη ἀπὸ τὸν φορέα, ἢ τουλάχιστο, νὰ ἰσοσκελίσει τοὺς βαθμοὺς ἔλξης καὶ ἄγχους, ὥστε νὰ ἔχει γίνῃ ἡ τηλεόραση ἕνα θέαμα, χωρὶς τόσο ὑπολογισμὸς ἐπιπτώσεως. Ἀλλὰ ἡ τηλεόραση ἔχει, ἀπεναντίας, ἐπαυξήσει στὸν ἄνθρωπο τὸ θεαματικὸ «πάθος» του. Στὴν τηλεόραση, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, δὲν μπορεῖ νὰ βροῖσει τὴν «πηγὴ» τοῦ ἄγχους (ἀποθητικὴ πηγὴ), μὰ ν' ἀναζητεῖ τὴν, ἐκ διαμέτρου ἀντίθετη, δύναμη ἐκφορῶσης τοῦ ἄγχους, ποὺ θὰ συνεπάγεται κείνη τὴ γενικὴ χαλάρωση, πῆν ψυχικὴ, τὴν πνευματικὴ καὶ τὴ σωματικὴ. Ἡ συμμετοχὴ του στὸ θέαμα, δὲν φτάνει, δὲν τὸν εἰσάγει ἐνεργητικὰ στὸ χῶρο τοῦ δραματικοῦ, ὥστε νὰ εὐνοεῖ πῆν διέγερση τοῦ ἄγχους. Ἡ συμμετοχὴ — ὑπο-

γραμμίζουμε ξανά—, είναι παθητική ακολουθεί, δὲν ἀντιδρᾷ· δὲν εἶναι κίνησις, εἶναι στάσις δὲν εἶναι ἐρεθιστική, ἀλλὰ κατευναστική. Ὁ θεατῆς, μπροστὰ στὴ συσκευή, νοιώθει μ' εὐχαρίστηση νὰ τοῦ γίνεταί ἕνα (γιὰ νὰ θυμηθοῦμε πάλι τὸν εὐφάνταστο Μὰκ Λούαν) ἕνα «μασσάζ» ἐγκεφάλου, τοῦ πῶ καταπονημένου ὄργανου στὸ σῶμα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Ἡ διάρκεια τῆς παρακολούθησης τοῦ τηλεορατικοῦ θεάματος, εἶναι ἀνάλογη μ' αὐτὸ τὸ «μασσάζ», μ' αὐτὴ τὴ χαλάρωση, τὸ «ριλάξ» τῶν ὀργανικῶν λειτουργιῶν. Τὸ φαινόμενο τοῦτο, ποὺ παρατηρήθηκε στὸ κάθε θέαμα, στὴν τηλεόραση πῆρε τὴ μορφή μιᾶς ψυχολογικῆς ἀνάγκης τῆς ἐποχῆς. Δὲν ἐξετάζουμε ἀν τὸ φαινόμενο παρουσιάζεται σὰν ἐνσυνείληθη γεγονός — μᾶλλον ὄχι—, ἀλλὰ κεῖνο ποὺ ἀποκτᾷ ἰδιαιτέρη σημασία, εἶναι ἡ προσήλωσις στὸ θέαμα, ὁ χρόνος τῆς παρακολούθησής του καί, τὸ κυριώτερο, ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις τοῦ θεατῆ μπροστὰ στὴν τηλεορατικὴ συσκευή: Μιὰ συμπεριφορὰ ἀδράνειας, ἀπώλειας τῆς ζωτικότητος, πνευματικῆς χαλάρωσης, μιὰ συμπεριφορὰ ποὺ φτάνει πὰ ὅρια, μποροῦμε νὰ ποῦμε, μιᾶς προῦπνωσῆς.

Σ' ἕνα τοῦ ἄρθρου, στὸ περιοδικὸ "Rassegna Italiana di Sociologia" (7), ὁ Ἀντριάνο Magli σχολιάζει τὴν ἄποψη πού, μερικοὶ σπουδαστὲς τῆς τηλεόρασης, ἐκφράσανε σχετικὰ μὲ τὸ ὅτι «οἱ τηλεθεατὲς λέφτουν εὐκόλα σὲ μιὰ κατάστασις «ὑποβολῆς ὑπνώσεως». Ἄν καὶ ὁ ἴδιος δὲν φαίνεται κατ' ἀρχὴ σύμφωνος μὲ τὴν ἄποψη αὐτή, ἐντούτοις, παραδέχεται μιὰ παθητικότητα, μιὰν ὑποβολὴ *Sui Generis*, ἀνεξάρτητη ὅμως, ἀπὸ τὴν συσκευὴ (8). «Εἶναι πὸ περιεχόμενο, κυρίως, τῶν ἐκπομπῶν, ποὺ δημιουργεῖ αὐτὴ τὴν συμπεριφορὰ», λέει.

Οἱ παρατηρήσεις τῶν ψυχολόγων πάνω στὸν τηλεθεατῆ, σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο εἰδικά, γνωρίζουμε ὅτι δὲν εἶναι ἀρεκέτες, γιὰ νὰ ἔχουμε συμπεράσματα ἐξακριβωμένα καὶ ἀδιαμφισβήτητα. Μά, κι ἀν ἀκόμα ὑπάρξουν διατηροῦμε τὴν ὑποψία ὅτι, ἐφόσον θὰ εἶναι καταφατικές, ἐλάχιστα θὰ κοινοποιηθοῦν. Μολοντοῦτο, καὶ τὴ διατύπωσις αὐτῶν τῶν ἀπόψεών μας, δὲν τὴν ὑπαγορεύει παρὰ μιὰ ὑποψία, ἕνα ἐρωτηματικὸ ἐνισχυμένο ἀπὸ μερικὲς παρατηρήσεις μὲ βάση τὴν ψυχολογία τοῦ θεάματος καὶ ἐκτεινόμενες στὴν ψυχολογία τοῦ τηλεθεάματος.

Ἄλλὰ, ἄς ἐπανεέλθουμε σ' αὐτὸ ποὺ ὀνομάστηκε «ὑποβολὴ ὑπνώσεως» καὶ τοῦ ὁποίου τὰ αἷτια ἀποδίδονται σὲ ψυχολογικοὺς παράγοντες, ἀνεξάρτητους ἀπ' αὐτὴ καθαυτὴ τὴν τηλεσυσκευή. Ἡ ἀναφορὰ στὴν «ὑπνωσις», ὅμως (στάσις προῦπνωσῆς, εἶναι μιὰ πῶ συγκρατημένη μας ἔκφρασις), μᾶς ἀναγκάζει νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ἡ ὑπνωσις προέρχεται ἀπὸ μερικοὺς ἐπιτιμολογικοὺς ἐρεθισμοὺς, ποὺ ὅμοιους συναντᾶμε στὸ τηλεορατικὸ θέαμα, στὴν τεχνικὴ λειτουργία τῆς ἀνασύνθεσης τῆς εἰκόνας στὴν τηλεσυσκευή καὶ στὴ σχέση τῶν προῦποθέσεων τῆς παρακολούθησῆς τοῦ θεατῆ. Ἡ προσήλωσις τοῦ βλέμματος σ' ἕνα φωτεινὸ σημεῖο μέσα σὲ σκοτεινὸ περιβάλλον, προκαλεῖ ὑπνωσις. Ἡ παρακολούθησις τοῦ τηλεθεάματος ἐπιβάλλει αὐτὲς τὶς ἴδιες συνθῆκες. Ἡ ὁδόν τῆς δέκτης εἶναι μιὰ σιλιπνὴ ἐπιφάνεια ποὺ φωσφορίζει. Αὐτὴ ἡ σιλιπνότητα ἐπιφέρει, ἐπίσης, ὑπνωτικὴ διάθεσις. Τὸ ἄναμμα καὶ τὸ σβῆσιμο, ὅπως, μιᾶς φωτεινῆς πηγῆς, συχνὰ ἐπαναλαμβανόμενο, προξενεῖ στὸν παρατηρητῆ τῆς ὑπνωσις. Οἱ ἐναλλαγὲς φωτεινότητος τῆς ἀκτινοβολίας ποὺ προβάλλει τὶς εἰκόνας πάνω στὸ κρύσταλλο καὶ μέσα στὸ χρόνο τῶν ἐκπομπῶν, εἶναι τὸ ἐπαναλαμβανόμενο σθησάνωμα μιᾶς φωτεινῆς πηγῆς.

Εἶχαμε πεῖ ὅτι ὁ τηλεθεατῆς, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παρακολούθησῆς τῶν ἐκπομπῶν αἰσθάνεται μιὰ γενικὴ χαλάρωσις καὶ συσχετίσαμε τὸ φαινόμενο μὲ αἷτια ψυχολογικὰ μόνο. Φαίνεται, ὅμως ὅτι καὶ τὸ μέσον, ἡ συσκευή, σὰν λειτουργία τεχνικὴ, εἶναι κι αὐτὴ συντελεστικὴ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ.

Φτάσαμε, λοιπόν, στὸ σημεῖο νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὸ τηλεορατικὸ θέαμα εὐνοεῖ μιὰ ψυχολογικὴ κατάστασις, πού, ξεκινώντας ἀπὸ τὴ μείωσις τῆς ζωτικότητος, καταλήγει στὸ βαθμὸ τῆς (ὑπνώσεως) προῦπνωσῆς; Μὰ τότε ἀνοίγει ἕνα καινούργιο κεφάλαιο στὴν ψυχολογία τῆς τηλεόρασης, μὲ ἀξιοπαρατήρητες ἐπιπτώσεις γιὰ τὸν κοινωνιολογικὸ τῆς ρόλο...

Ἡ τηλεόραση, ὅπως καὶ τ' ἄλλα μέσα ἐπικοινωνίας μὲ τὴ μᾶζα, ἔχει ἀποσαφηνίσει τὴ δυνατὴ συμβολὴ τῆς μέσα στὰ κοινωνικά πλαίσια. Διάφοροι τύποι ἐκπομπῶν συνθέτονται μὲ κεντρικὴ ιδέα τὸ καθορισμένο μήνυμα. Τὰ ὀπτικοακουστικά σύμβολα μιᾶς ἐκπομπῆς σὲ ὁμολογίες συνθήκες, θὰ μετέφεραν τὸ μήνυμα σταθερὸ καὶ ἀναλλοίωτο ἀπὸ τὸ δημιουργὸ τῆς μέχρι τὴ μᾶζα τῶν θεατῶν. Ἀλλὰ μόνον στὴν ἀρχὴ τῆς παρακολούθησης τοῦ τηλεθεάματος, οἱ συνθήκες παρουσιάζουν τὴν ὁμαλότητα, πού μὲ πῆν προϋπόθεση τῆς συνεχοῦς διάρκειάς τῆς συντάχθηκε ἡ μετάδοση τοῦ μηνύματος. Ὁ θεατὴς ἔρχεται στὸ θέαμα ἔχοντας σὲ φυσιολογικὴ τάξη τὸν ὀργανικὸ καὶ τὸν ψυχικὸ του κόσμον, πού μὲ ἄρχίζει, ὁμως, νὰ διαφοροποιεῖται, ὅσο ἐκείνος θὰ βρισκεται μπροστὰ στὴν ὀθόνη... Ποιὲς εἶναι συγκεκριμένα, οἱ διαφοροποιήσεις πού θὰ ἐπέλθουν; Ποιὲς «ἀλλοιώσεις» θὰ ὑποστοῦν τὰ σύμβολα πού προσλαμβάνει τὸ ἄτομον κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες; Τὸ μεταφερόμενον μὲ τὰ σύμβολα μήνυμα παραμένει σταθερὸ, ἢ ὀφίσταται μιὰν ὑποσυνειδησιακὴ ἐπεξεργασία, μεταπλάθεται καὶ συνειδητοποιεῖται πάνω στὴ μετὰ πλάση πού, ὁπότε ἔχομε ἕνα διάφορο ἀποτέλεσμα ἀπὸ κείνον πού ἀρχικὰ ἐπιδίωκονταν; Ποιὰ σύμβολα, ἢ στοιχεῖα συμβόλων διατηροῦν τώρα τὴν ἐννοιολογικὴ τους φόρτωση ὡς τὸ τέλος τῆς διαδρομῆς πους; Κι ἂν ἀρχικὰ τὸ μήνυμα ἦταν ἐνημέρωση, μόρφωση, ψυχαγωγία, ποιὰ ὑποκατάστατα αὐτῶν συνειδητοποιοῦνται;...

Τὶς ἀπαντήσεις, μόνον ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα θὰ μπορέσει νὰ δώσει: Τὸ πείραμα, ἡ στατιστικὴ, ὁ συσχετισμὸς καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν παρατηρήσεων μὲ τὴ συνεργασία τῶν παραγόντων. Τὰ πορίσματα μιᾶς τέτοιας ἔρευνας μποροῦν νὰ φανοῦν κάποια μέρα ἀπόλυτα χρήσιμα γιὰ τὴ σύνταξη ἐνὸς κώδικος ὀπτικοακουστικῶν συμβόλων (σημεῖα εἰκόνας, εἰκόνα, ἀλληλοδιαδοχὴ εἰκόνων, εἰκόνες καὶ λόγος, εἰκόνες καὶ ἤχος κ.λ.π.), πού θὰ συντελέσει στὴ σωστὴ τους «ἀνάγνωση», δηλαδὴ στὴ σίγουρη μετάδοση τῶν μηνυμάτων (9).

Τὸ ζήτημα, ἔτσι ὅπως ἔχει, ἀπλῶς τίθεται, δὲν ἐπιλύεται, δὲν ἐπιλύεται τὴν ὥρα. Ἴσως ὁ χρόνος ἀκόμα δὲν εἶναι ἐπαρκὴς γιὰ νὰ ἐπιτρέψει τελικὰ πορίσματα. Βρισκόμαστε ἀκόμα στὸ χρόνο τοῦ τί εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ μηνύματος καὶ ὄχι τοῦ πῶς θὰ διασφαλιστεῖ ἡ λήψη του. Πάντως, τὸ ὅτι μερικοὶ μελετητὲς διερωτήθηκαν (ἔστω ξεκινώντας ἀπὸ ἄλλες ἀρχὲς προβληματισμοῦ) γι' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στὸ μέσον καὶ τὸ κοινὸ του, μᾶς παρέχει τὴν ἐλπίδα τῆς διαμόρφωσης ἐνὸς κόσμου, σύμφωνον μὲ τὶς ἐπιδιώξεις, πού σκοποῦς ἐκείνων πού ἀνάλαβαν — μὲ συναίσθησιν τῆς εὐθύνης τους — τὴν μετάδοση τῶν Ἰδεῶν-μηνυμάτων. Γιατί, θέλομε νὰ πιστεύομε, πῶς, ἂν ἡ ἐποχὴ μας — ἐποχὴ τῶν μέσων ἐπικοινωνίας, ἐποχὴ τῆς καθυποβαλλομένης ἑτεροῦποβολῆς — δὲν εἶναι ἐμποτισμένη ἀπὸ μιὰν ἀνθρωπιστικὴν ἰδεολογίαν, ὑπεύθυνον δὲν εἶναι οἱ ἐμπνευστὲς τῶν μηνυμάτων, μὰ ἡ ἀνεξερεύνητη διαδικασίαν τῆς μετάδοσης τῶν μηνυμάτων.

Γ. Ν. ΚΑΡΤΕΡ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) Ὁ Πέρου Η. Tannenbaum, λέει ὅτι ἡ πρὸ ἀξιοσημείωτῆ ἐπίτευξιν τῶν ἀναζητήσεων ἐπὶ τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας, σημειώθηκε μόνον ὅταν τὰ τελευταῖα χρόνια οἱ ἔρευνητὲς ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν τους στὴ σπουδὴ καὶ τὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀκροατῶν καὶ τῶν τηλεθεατῶν. ("What's new in communications research." —1963).

(2) Γ. Κάρτερ: «Ραδιόφωνο καὶ τηλεόραση», σ. 66 (1966).

(3) Οἱ ἀντιδράσεις πραγματικῆς παρουσίας, πού ἀναφέρονται, μάλιστα, χαρακτηριστικὰ σὲ διάφορα δοκίμια αἰσθητικῆς (π.χ. «Αἰσθητικὰ προβλήματα» Θ. Μουστοξόδη) δὲν εἶναι, βέβαια, παρὰ μεμονωμένες περιπτώσεις, οἱ ὁποῖες, ὁμως, ἀποδεικνύουν τὴν τάσιν αὐτὴν γιὰ συμμετοχὴ στὸ θέαμα.

(4) Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖον ἀμελετήθηκε ξεχωριστὰ ἡ ἐπίδρασιν πού ἔχει τὸ θέαμα, σὰ δεδομένην εἰκόνα, στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ.

(5) "Les enquetes budget-temps et la connaissance du comportement du public en matiere de radio-television", στὸ "Etude de Radio - Television", τεῦχος 11-12, 1965.

(6) Ὁ Μὰκ Λούαν σίγουρα παραδοξολογεῖ δὲν ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ «μέθεξις» στὸ τηλεοπτικὸ θέαμα εἶναι ἀναγκαστικὴ, γιὰτὶ ὁ θεατὴς καλεῖται νὰ συμπληρώσει τὰ στίγματα τοῦ «μωσαϊκοῦ».

(7) Τεῦχος 2, 1966.

(8) Ὁ Πάολο Fabri καὶ ὁ Πιέρ Giglioli, σὲ σημειωμά τους στὸ ἴδιον περιοδικόν, συμφωνοῦν μαζί του καὶ ὀνομάζουσι τὸ φαινόμενον «Ἀθῶα

ύπνωση».

(9) Ὁ Οὐμπέρτο Ἐσο στὸ ἔργο του «Γιὰ μιὰ σημειολογικὴ ἀναζήτηση τοῦ τηλεοπτικοῦ μὴ-νύματος» (Περουτζία, 1965), προτείνει ἕνα ὑπόδειγμα ἔρευνας πάνω στὶς σχέσεις τηλεόρασης καὶ καινοῦ. Τὸ μῆνυμα, λέει, πρέπει νὰ εἶναι μιὰ «ἀντικειμενικὴ σύνθεση συμβόλων, ἐπεξεργασμένη πάνω στὴ βάση ἑνὸς ἢ περισσοτέρων κω-

δικῶν γιὰ τὴ μετάδοση κάποιων νοημάτων, ἢ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἐρμηνευτεῖ μὲ τοὺς ἴδιους, ἢ ἄλλους κώδικες. Ὁ Ἔσο θεωρεῖ ἀπαραίτητη τὴν ὑπαρξὴ τριῶν εἰδικῶν κωδικῶν (ἕναν γιὰ τὴν εἰκόνα, ἕναν γιὰ τὸν λόγο κι ἕναν γιὰ τοὺς ἄλλους ἤχους καὶ τὴ μουσικὴ) συμπληρωμένον ἀπὸ σχετικoὺς ὑποκώδικες.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΤΕΡ

ΑΔΙΤΖΙΗ Η ΘΥΣΙΑ ΣΟΥ ΟΜΟΛΟ (Γ) Ω!...

Τὰ Γρισταγκάθια, τώρα πόρκεται ἡ Λαμπρή,
φέρνουν στὸν νοῦν μου τ' ἀγκαθθένον Σου στεφάνιν,
τὴν ἐβτομά (δ)αν τῶν μαρτυριῶν Σου τὴν φο(θ)ερὴν
τζιαὶ π' ἀπορίες ἢ ψυσιή μου (δ) ἐν χορτάννει.
Χριστέ μου ἄρα(γ)ε ἡ θυσία Σου ἡ μιάλη,
ἄξιζεν στὸ ἄδρωπινον τὸ χάλιν;

Στέκει ὁ Θεὸς δικάζει τὸν ὁ ἄδρωπος,
μὲ τοὺς δικoὺς του νόμους! τζιαὶ τὴν κρίσιν!..
δίχα συμπόνιας λό(γ)ον ὁ ἀδικιάντροπος
γιὰ τὸν θεόν... οὐτ' ἕνα δάρκον νὰ τζιυλίση..

Σταυρῶστε τὸν φωνάζουν μιάλοι τζιαὶ μιτσιοί,
ἐλεύτερον, μαγκόνας εἶπεν νὰ τὸν φῆση...
...Μέσα στὰ σιέρκα σου «ἄδρωπε» τὸ καμιτῖον
ἔκαμεν κόντρες, κάλλους, πού τὴν γρήσιν....

Φο(θ)ιτσιασμένη τζι' ἄβουλη ἢ διτζαιοσύνη
τοῦ ὄχλου τὴν φωνήν, τὸ στόμαν, ἔσιει νόμον!..
ἀπού δειλιάν πᾶ, τὰ σιέρκα τῆς νὰ πλύννη,
τζι' ἀναρκε, γίνετ' ἕνα μὲ τὸν κόσμον...

φτύννουσιν, περιπαίζου τὸν θεόν,
ἕναν θεόν, τζιαὶ ἄδρωπον! ἀθῶον,
ἀπού τὰ ροῦχα του ζητοῦσιν μερτικόν,
οἱ θεομαίχτες, δίχα λύπην, δίχα φό(θ)ον...

Ἐναν πελώριον φορτώννου του σταυρόν,
λυ(γ)ίζει πού τὸ βάρος του ὁ Ναζωραῖος,
πού τὴν «κοπήν» τῶν χπιναδρώπων, τῶν σακλῶν,
δικιὰ τὸ παρόν του «Ἄδρωπος»!, ὁ Κυρηνάιος!...

Χριστέ μου, γιὰ τὸν ἄδρωπον ἐθυσιάστης,
ἀδικ' ἕκαστιορήθης, ἔσταυρώθης,
στὸ τρίτον κράζιμον τοῦ πετεινοῦ Ἴξη(χ) ἀστης...
τζιαὶ γιὰ «Τριάκοντα ἀργύρια» ἴπροδῶθης...

Κοριζιασμένος πού τοῦ Γολγοθᾶ Σου τὸ ταξειδί,
τὸν λάλλαρον τῶν μαρτυριῶν Σου, τῶν κα(ύ)μῶν,
ζητᾶς νερόν, νερόν, μὲ τὸ σφογγάριν, δκιοῦν Σου ξυῖδιν,
(δ) ἐν ἔσιει ἢ πομονή σου τέλος τζιαὶ παμόν...

Γριστέ μου ζαναέλα, μὲν ἀρκήσης,
τὴν πίστην ἔλα νὰ στυλλώσης, γιόν Θεός!... ,
μὲ Κυρηνάιους συνερκάτες νὰ τζιυνήσης,
νὰ ζῆσ' ἦ ἀ(γ)άπη τζι' ἡ ἀλήθηξεια μέσ' τὸ φῶξ!....

Γριστέ μου, τούν' τὲς μέρες τὰ Γριστάγκαθθα,
τζιαὶ τῆς Λαμπρῆς οἱ πετεινοί, τζι' οἱ μυροφῶρες,
μέσ' τῆς ψυσιῆς μου φέρνουν τὰ κατὰβαθα,
τὴν θεϊτζιήν Σου μυρωδικιάν, τζι' ἄρες,
μαζί Σου κου(θ)εντιάζω τζιαὶ μονολο(γ)ῶ...
...Ἄδιτζιη ἡ θυσία Σου... ὄμολο(γ)ῶ....

Ἄμμόχωστος 28)2)970

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΣΥΜΠΤΩΣΗ

(μ ο ν ό π ρ α κ τ ο)

ΠΡΟΣΩΠΑ: Νικόλας
 Λευκή, κόρη του
 Χρυσή, θεία ανύπαντρη
 'Αξιωματικός *Αγγλος

Φωνή γείτονα
 Φωνή λοχία
 Φωνή αστυνομικού

Βεράντα έξοχικου. Τραπέζι στρωμένο. Φανάρι πολύχρωμο κρεμαστό πάνω σε στύλο. Πόρτα. Δίπλα παράθυρο δωματίου.

Κάθονται στο τραπέζι ο κύρ Νικόλας, η Λευκή και η θεία της ή Χρυσή. Προς το τέλος του δείπνου.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ούφ! τούτα τὰ ζουζούνια. *Όλο στο πιάτο μου πέφτουν.

ΛΕΤΚΗ: Διαλέγουν, πατέρα, πού νὰ πέσουν. Θέλουν σώνει και καλά νὰ σε πεισμώνουν. Και λένε άναμεταξύ τους! Ναι! Ναι! τ' άκούω πού τó λένε: πάμε νὰ πέσουμε στο πιάτο τού Νικόλα τού νοικοκύρη; Καλός είναι σαν τó μάλαμα...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Δέ λέω... άλλά νὰ σου λερώνουν την τελευταία μπουκιά! Λοιπόν, όταν ήμουνα μικρός ó πατέρας μ' έπαιρνε κάθε Κυριακή στα κέντρα και μ' άγόραζε φουστίκια.

ΧΡΤΣΗ (πού άρχισε κ' έλας νὰ μαζεύη τὰ πιατικά). Πφ! φουστίκια.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Λοιπόν τó τελευταίο δέν τάδινα μήτε τού Θεού μου. Τó διάλεγα νάνα μεγάλο και βαρύ. Μία φορά μούπεσε ή τελευταία ψίχα. Δέν τó ξεχνώ ίσαμε σήμερα πώς ξεθεώθηκα. Πήγε χαμένη μία δλόκληρη μαθητική Κυριακή.

ΧΡΤΣΗ: Σορισμένα νάνα. Κοίτα πάνε νὰ μπουνε και στα ρουθούνια μας. Και διαλέγουν την ώρα. Δέν πάνε άπάνω στο φανάρι ή κοντά στο στύλο. Νά! έκει δά. *Όμως έκει ψηλά τὰ περιμένει ή σούρα.

ΛΕΤΚΗ: (γυρίζει τó πρόσωπο πρós τó στύλο άπ' όπου κρέμεται τó φανάρι άπό πολύ κοντό σκοινί) Πατέρα! κοίταξε! βγήκανε δυό σαφρες.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ζευγάρι θάνα.

ΧΡΤΣΗ: Κολοκύθια. (συνεχίζει τó συγύρισμα τού τραπεζιού). Δέ μās φτάνουν οί γρούλλοι πού ροκανίζουν γύρω, έχουμε και τὰ βατράχια. Δέ μās φτάνουν τὰ βατράχια με πά ξελαργισματά τους, έχουμε και τις σαφρες νὰ ζευγαρώνουν, τὰ ζουζούνια νὰ λερώνουν την τελευταία μπουκιά τού νοικοκύρη, και νὰ τού θυμίζουν τὰ φουστίκια τού μπαμπά του και... και...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τά παραλές, καλέ Χρυσή. *Όλα σου φταίνε όταν έρθουμε έδω στην έξοχή. Στο κάτω-κάτω, καλέ Χρυσή, τόπος μου είναι, χωριό μου είναι. Έδω γεννήθηκα και μεγάλωσα. Φυσικά νουίθω ξεκούραση στα δικά μου τὰ μέρη. Έξάλλου καλοκαιράκι είναι νὰ ξεμουδιάση ή Λευκή, νὰ κάνη τó κολύμπι της, νὰ σκαρφαλώση στο βουνό, νὰ ξεκουραστή. Τί μουρμουράς;

ΧΡΤΣΗ: Έγώ μουρμουρώ; Έγώ πού άποφέρω τὰ πάντα για τή Λευκή; Τόσο δά πραγματάκι μου την άφησε ή μακαρισμένη άδελφή μου κ' έγώ την άνάστησα. Γ' αυτή δέν ήμεινα ανύπαντρη;

ΛΕΤΚΗ: Νά, θείτσα μου! Σου άναγνωρίζουμε την καλωσύνη. *Όποιος πη τó αντίθετο νὰ παραλύση ή γλώσσα του.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μά δέ λέω τ' αντίθετα' καλέ Χρυσή. Σου τ' άναγνωρίζουμε όλα. Και τὰ δικαιώματά σου. Και τις προκοπές σου. Και...

ΧΡΤΣΗ: Δέ μίλησα για νὰ με άναγνωρίζετε. Χωριό πού φαίνεται δέν έχει άνάγκη νὰ τó δείξουν. (Παίρνει τὰ πιάτα και μπαίνει μέσα).

ΛΕΤΚΗ: Μην την ξεσυνορίζεσαι, πατέρα. Έχει τὰ νεύρα της με όλη αυτή την κατάσταση. Δέν τής άρεσε τó ξεσάκωμα. *Όλο και ρωτά τί θα πη λευτεριά τού τόπου. Σπίτι δέν έχουμε; Δουλειά δέν έχουμε; Έκκλησίες δικές μας δέν έχουμε; Τί κουπανάμε και ξε-

κουπανᾶμε λευτεριές; Βλέπεις ἔχει τὶς ἀφέλειές της... Ὑστερον-ἔστερον νοιώθει πὼς ἔχουμε δίκαιο νὰ ξεσηκωθοῦμε. Ἄλλὰ πάλιν...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μὰ γι' αὐτὸ σᾶς ἔφερα πρὸ ἐνωρὸς ἐφέτος ἐδῶ πρὸς τὴν Λάπηθο. Παράγινε τὸ κακὸ στὴ Λευκωσία. Στὴ γειτονιά μας πιάσανε πολλοὺς καὶ βρῆκανε ὄπλα.

ΧΡΥΣΗ: (ἐνῶ παίρνει) ἐνῶ ἐδῶ ὅλοι εἶναι ἄγιοι. Εἶναι χειρότερα στὸ χωριό. Ἐκτὸς ἂν δὲ βλέπετε ἢ δὲν ἀκούετε ἢ δὲ θέλετε νὰ δῆτε ἢ ν' ἀκούσετε. Ἄπ' ὅπου περάσης ψίφιδι φιλοκουθέντα καὶ πλάγιες ματιές. Τὸ βράδυ κουβαλᾶνε, κουβαλᾶνε, κουβαλᾶνε. Κι' ἐκεῖ ἀπάνω ψηλὸ, στὶς σπηλιὲς νεράϊδες κατοικοῦνε; Ἀντάρτες καὶ ὄπλα καὶ δὲν ξέρω τί... (παίρνει τὰ ὑπόλοιπα πιάτα καὶ φεύγει).

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ν' ἀλλάξουμε κουθέντα... Φύγαμε ἀπ' τὴν πόλη ἴσα-ἴσα νὰ μὴν ἀκοῦμε καὶ νὰ μὴ βλέπουμε: προπαντὸς νὰ μὴν συζητᾶμε. Λοιπὸν, Λευκή, πῆγες τ' ἀπόγευμα στὴν ἄμμουδιά; Δὲ μπόρεσα νὰ πάω μαζί σου ἴσαμε ἐκεῖ πέρα, πού κολυμποῦσα ὅταν ἦμουνα σπὴν ἡλικία σου. Βλέπεις πρέπει νὰ δουλέψουμε καὶ λιγάκι. Κουθέντιασα μὲ μερικὸς πελάτες στὸν Πλάτανο κι' ἔκλεισα μερικὲς παραγγελίες. Ἐκτακτοὶ οἱ καιροὶ καὶ δὲν πρέπει νὰ χασοῦν οἱ εὐκαιρίες. Ἔ; Λοιπὸν;

ΛΕΥΚΗ: Ἄμέ! πῆγα στὴν ἄμμουδιά. Φόρεσα τὸ γαλανόλευκο μαγιό μου μὲ τὴν κόκκινη πεταλούδα στ' ἀριστερὸ στῆθος.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Καινούριο εἶναι; Ἔ μὲ γειά σου.

ΛΕΥΚΗ: Εὐχαριστῶ, πατέρα. Μοῦ πηγαίνει ἐξαίσια. Ἀλήθεια, ἔχω φέρει καὶ τὸ δικό σου μαγιό, ἐκείνο τό... μαῦρο.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μὰ γιὰ κολύμπι εἴμαστε πῶρα, κορούλα μου! Μὴ ξεχνᾶς πὼς τὸ χειμῶνα ἀνέβηκε ἡ πίεσή μου. Καὶ εἶπε ὁ γιατρὸς μὲ τὸ σπουδαῖο ὕφος: (μμεῖται) «νὰ γίνῃ ἐξέταση αἵματος γιὰ χολιστερίνη». Λοιπὸν, κάναμε κι' ἐξέταση αἵματος γιὰ χολιστερίνη. Τὴ διαβάζει ὁ γιατρὸς βάζοντας τὰ ματογυᾶλια του. (μμεῖται) «ἐλαφρῶς πέραν τοῦ φυσιολογικοῦ. 300 μιλλιγκράμ. Ἀρα δίατατω». Ἔξω τὸ αὐγὸ, ἔξω ὁ βούτυρος, ἔξω τὰ ἐντόσθια, ἔξω... ἔξω. Τοῦ λέω — πού νὰ μὴν τοῦ ἔλεγα — Γιατρέ, ἡ καρδιά, ἐδῶ, πὼς τὰ πάει. Ἄ, μοῦ ἀπαντᾷ (μμεῖται) «νὰ κάνουμε ἕνα ἠλεκτροκαρδιογράφημα. Βάζει πάλιν τὰ ματογυᾶλια καὶ ἀποφαίνεται μὲ σοβαροφάνεια. (μμεῖται) «ἐντὸς τῶν φυσιολογικῶν ὁρίων». Τότε, γιατρέ; τοῦ λέω — πού νὰ μὴν τοῦ ἔλεγα. Μοῦ ἀπαντᾷ (μμεῖται) «ὡστόσο δίατα, ἀποφυγὴ πολλῶν κόπων, χαπάκια γιὰ τὴν πίεση, ἀποφυγὴ συγκινησεων».

ΛΕΥΚΗ: Κι' ἐσύ, πατέρα, ἀκολουθεῖς κατὰ γράμμα τὶς συμβουλὲς τοῦ γιατροῦ.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ἔ, δὲ λέω πὼς τὸν πῆρα τελείως στὰ σοβαρά. Ἄλλὰ ὅτι μπορῶ ν' ἀποφύγω ἀπ' ὅσα εἶμαι συνηθισμένος τ' ἀποφεύγω. Κάτι εἶναι κι' αὐτὸ νομίζω.

ΛΕΥΚΗ: Ναί! κάτι εἶναι κι' αὐτό... Ἐέρεις, πατέρα, ποιὸς συνάντησα στὸ δρόμο; Ἄν τὸ βρῆς...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Καὶ πού θέλεις νὰ ξέρω, κορίτσι μου. Μήπως... τὴν ξαδέερφου σου τὴ Ροδοῦ;

ΛΕΥΚΗ: Ὅχι...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τὸ θεῖο σου Μενέλαο, πού λέγει βρώμικες ἱστορίες;

ΛΕΥΚΗ: Ἔ! ὄχι...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τότε δῶσε μου μερικὰ σημεῖα νὰ μπορέσω νὰ μαντέψω!

ΛΕΥΚΗ: Νέους, νέους, νέους!

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τὰ παιδιά τοῦ δικαστῆ, πού παραθερίζουνε πρὸ κάτω;

ΛΕΥΚΗ: Μὰ αὐτὰ εἶναι ἀνήλικα, πατέρα.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ἔ! τότε ποιούς; Ξαδέερφου, ὄχι, θεῖους ὄχι, παιδιά ὄχι... ποιὸς τέλος πάντων;

ΛΕΥΚΗ: Τὸν Φρῆξο μὲ τὴν ἀδελφὴ του.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τί είπες; Τόν Φορίξο και την αδερφή του; Οικογένεια Μιλιόνη; 'Αν καλάκουσα βέβαια.

ΛΕΥΚΗ: Ναι! πατέρα. Λοιπόν ή Πολυξένη, ή αδερφή, καλέ, του Φορίξο μεγάλωσε πιά κι' όμορφηγε. Φοροῦσε ένα κομπό... μπικίνι. Παράξενο για κομπολοη ε; 'Η πόλη πιά έπηρέασε και τις κομποόλεις και... τὰ χωριά, πατέρα.

ΝΙΚΟΛΑΣ (ξεροθήχει): Μά, Λευκή μου, χρυσό μου κορίτσι, δέν σου τῶπα χίλιες φορές πὼς ἔχουμε κάποιες οικογενειακές διαφορές με τους Μιλιόνηδες; Και στά κτήματα είχαμε κι' ἔχουμε διαφορές και στη θέση στο χωριό... πήρανε τὰ πρωτεία του παπού και βρεθήκαμε σὲ δεύτερη μοίρα και...

ΛΕΥΚΗ: Ξέρω, ξέρω, πατέρα, και συναισθηματικοί λόγοι, δίνανε μεγαλύτερη προίκα και παίρνανε τους γαμπρούς απ, τις θυγατέρες τῆς οικογένειάς μας κλπ, κλπ. Μά, πατέρα, σὲ τούτους τους δύσκολους καιρούς που περνᾶμε πρέπει νὰ παραμεριστοῦν ὅλα τὰ παλιά πάθη και μίση. Τὸ νησί ξεσηκώθηκε, καλά-κακά. Χρειάζεται πιά ὁμόνοια. 'Ο ένας νὰ βοηθᾷ τὸν ἄλλο. 'Ασφαλῶς δέν θά...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μοῦ βάζεις, παιδάκι μου, πατριωτικό λόγο; 'Όλοι ρητορεύεται τὸν τελευταίο καιρό. Και πιστεύετε πὼς ἔμεις οἱ παλιοί δέν ἔχουμε ιδέες, δέν ἔχουμε γραμμή στη ζωή μας.

ΛΕΥΚΗ: Δέν ρητορεύω, πατέρα. 'Απλῶς λέω πρέπει νᾶμαστε φίλοι με ὅλους. 'Ασφαλῶς δέν θά στρογγυλοκαθήσουμε τους Μιλιόνηδες στο τραπέζι μας. 'Αλλά νὰ μὴν τους μιλάμε; Πάει πολύ..., πατέρα.

ΧΡΥΣΗ: (μπαίνει) 'Όραία. Κάνε πὸ πέρα νὰ τινάξω τὴ μαντηλιά. 'Ο πατέρας σου ὅλο και τὴ γεμίζει ψίχουλα. 'Α!

ΝΙΚΟΛΑΣ: (σηκώνεται και βάζει τὸ σταυρό του) Δόξα σοι ὁ Θεός. Πάντα νὰ μᾶς τὰ δίνει πλούσια. Θὰ καθήσης, Λευκή; 'Η θὰ πᾶς στο δωμάτιό σου; Κάνει λίγη ὑγρασία ἀπόψε.

ΛΕΥΚΗ: Θὰ καθήσω λιγάκι, πατέρα, ἐδῶ στη βεράντα. Μοῦ ἄρᾶσει ἡ μυρωδιά τῆς νύχτας.

ΧΡΥΣΗ: Καλύτερα νὰ ρίξεις κάτι ἀπάνω σου. Φυσᾶ, παιδάκι μου, φυσᾶ. Κι' ἡ ὑγρασία πειράζει χειρότερα. 'Εμένα μοῦ παράζει τ' ἀρθριτικά μου. Βλέπεις ὁ πατέρας σου κάτι ξέρει για νὰ μπαίνει μέσα τόσο ἔνωρίς. Και λέω νὰ καθήσης ἔξω ὅσπου νὰ ξεπλύνω τὰ πιάτα. 'Εξ ἄλλου πέρασε ἡ ὥρα. 'Αργήσαμε για τὸ δειπνο. (ἔνω τακτοποιεῖ τὴ μαντηλιά στο τραπέζι).

ΛΕΥΚΗ: Οὔφ, θεία...

ΧΡΥΣΗ: Τί οὔφ και ξεούφ! 'Αν πουντιάζεις δὲ θὰ τραβάς μονάχη σου. Θὰ τραβάμε ὅλοι ἐδῶ μέσα.

ΛΕΥΚΗ: Και γι' αὐτὸ προκαταβολικά τραβάω ἐγώ! (τινάζει τὸ κεφάλι).

ΝΙΚΟΛΑΣ: (πὸ ἀκουμπᾷ λιγάκι πὸ πέρα) Τὰ παραλές, κορίτσι μου. Κάνε ὅ,τι θέλεις, ἀλλά νὰ φορέσης κάτι, ἢ ρίξε κάτι ἀπάνω στους ὤμους σου. Και νὰ κοιμηθῆς ἔνωρίς. Τί ἄλλο σου εἶπε ἡ θείτσα σου; Λογικά πράγματα. 'Εξᾴλλου... κοιτάξε κοιμάται ἡ γειτονιά τριγύρω.

ΛΕΥΚΗ: 'Εγὼ θὰ μείνω ἐδῶ. Θὰ παρακολουθῶ τὸ κινήγι τῆς σαύρας νά! ἐκεῖ στο στύλο. 'Εξᾴλλου ἔχει ζέστη ἀπόψε, κι' ἄς λείη ἡ θείτσα πὼς φυσᾶ.

ΧΡΥΣΗ: Και νὰ κοιτάξουμε νὰ πᾶμε πιά στο σπίτι μας.

ΛΕΥΚΗ: Νὰ πᾶμε μες τὴ ζέστη για δυὸ γλαστρίτσες κρινάκια;

ΧΡΥΣΗ: Για τις βιγόνιες ἀνησυχῶ. 'Αν ὁ προκομένος ὁ ὑπάλληλος του πατέρα σου δέν τις κοιτάζει, πᾶνε οἱ κόποι μου κι' οἱ λαχτάρες μου.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Πότε πᾶ ψώνια, πότε οἱ γλάστρες, πότε τὰ ζουζούνια, πότε ἡ ὑγρασία... ὅλα σου φταῖνε, καημένη Χρυσή.

ΛΕΥΚΗ: Καλέ πατέρα, ἔχει δικιο ἡ θείτσα. 'Ο ὑπάλληλός σου εἶναι τεμπέλης. Νὰ τὸ λέμε... (ἀκούγονται δυὸ-τρεις πυροβολισμοί) Ντουφεκίδι... (δυὸ ἐκρήξεις) Δικές μας

είναι αυτές. Χέ..!

ΝΙΚΟΛΑΣ: (αύστηρά) Έμπάτε μέσα. Σ βήστε τὸ φανάρι, καλὲ ἐσύ. Τί κοιτᾶτε ἔτσι;

ΧΡΥΣΗ: (ἔχει δεμένα τὰ χέρια) Προσεύχομαι. Ὁ Θεὸς νὰ λοξοδρομῇ τὶς σφαῖρες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τὸ παρακάναμε ὅμως.

ΛΕΥΚΗ: (σιγὰ) ἔμπορα...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Εἶπες τίποτα, Λευκή; Δὲ μ' ἀρέσουν τὰ σιγομουμουρίσματα.

ΛΕΥΚΗ: Μιλᾶς πολὺ ἀστόχαστα, πατέρα. Μὰ τὸ Θεὸ ἀπορωῶ. Νὰ σ' ἀκούση κανεὶς καὶ νὰ μᾶς παρεξηγήσῃ. Κι' εἶναι καὶ κίνδυνος... γιὰ σένα καί... γιὰ μᾶς ἀκόμα.

ΧΡΥΣΗ: Προσευχθῆτε τώρα γιὰ τὰ παιδιά τοῦ κόσμου κι' ἀφήστε τὴ συζήτηση (δύο ριπὲς καὶ σταματᾷ τὸ ντουφεκίδι). Τ' ἀκούτε;

ΦΩΝΗ ΓΕΙΤΟΝΑ: Ἀπὸ τὸν ἀστυνομικὸ σταθμὸ ἔρχονται οἱ ντουφεκίες. Νὰ πετύχανε τοὺλάχιστον οἱ δικοὶ μας!

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μὰ ὅλοι σας ἀνάψετε ἐδῶ πάνω;

ΛΕΥΚΗ: Πρόσεξε τί λές, πατέρα. Ἀκούνε καὶ τ' ἄψυχα σὲ τέτοιες ὄρες.

ΦΩΝΗ ΓΕΙΤΟΝΑ: Φιλότιμο εἶναι τοῦτο, χωριανέ. Ὅταν τὸ παραζορίσῃς ξεσπάει. Εἶναι σὰν τὸ χεῖμαρρο καὶ ποὺ βάζεις φραγμὸ. Κρατάεις τὴν ὀρμή του; Ὅχι. Ὅλα κατακυλοῦν δεξιά-ξερβά.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Σωστὰ μιλᾶς, γείτονα. Μὰ θὰ πάη πολὺ τούτῃ ἢ ὑπόθεσι; Ἐλα ἐδῶ στὴ βεράντα μας νὰ τὰ ποῦμε...

ΦΩΝΗ ΓΕΙΤΟΝΑ: Εὐχαριστῶ. Θὰ μείνω στὸ σπῆτι μου, γιὰτὶ σὲ λίγο, ποὺ ξέρεις μπορεὶ νάχουμε μεγαλύτερες φασαρίες. Ἀλλὰ σοῦ ἀπαντῶ στὴν ἐρώτησή σου. Θὰ πάη ἢ ὑπόθεσι καὶ θὰ πάη ὥσπου νὰ κερδίσῃ τὸ δίκιο.

ΛΕΥΚΗ: Τὸ δίκιο, ναί!

ΝΙΚΟΛΑΣ: Καὶ πότε κέρδισε τὸ δίκιο, γείτονά μου; Πότε;

ΦΩΝΗ ΓΕΙΤΟΝΑ: Στὸ τέλος πάντα κερδίζει. Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸ του. Μᾶς δοκιμάζει. Κι' ὕστερα μᾶς βραβεύει, κερδίζουμε.

ΧΡΥΣΗ: Καὶ νῦν καὶ αἶι καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, ἀμήν. (σταυροκοπιέται καὶ τελειώνει τὴν προσευχή της).

ΝΙΚΟΛΑΣ: Καλέ, τελείωσες τὴν προσευχή;

ΧΡΥΣΗ: Πῶ πῶ! νὰ τὰ μαζέψουμε νὰ πᾶμε πίσω στὸ σπατάκι μας. Ἄλλα λογάριάζε ὁ νοικοκύρης μας κι' ἄλλα μᾶς βρήκανε.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Νὰ πᾶμε σπῆτι μας, γιὰτὶ θὰ καοῦμε ἐδῶ πέρα.

ΦΩΝΗ ΓΕΙΤΟΝΑ: (πιδὸ κοντὰ) Νὰ γυρίσῃς στὴ Λευκωσία; Μὰ πῶι λίγο δὲν ἤρθανε τὰ λεωφορεῖα καὶ μᾶς εἶπανε πῶς κλείσανε τὴ Λευκωσία;

ΧΡΥΣΗ: Κλείσανε τὴ Λευκωσία;

ΦΩΝΗ ΓΕΙΤΟΝΑ: Θὰ μείνουν περιορισμένοι στὰ σπῆτια τους οἱ μέσα τῶν τειχῶν. Οἱ ἐργάτες μας δὲν ξέρω τί τραβήξανε γιὰ νὰ τὸ σκάσουν (φεύγει ἢ Χρυσῆ). Δυὸ-τρεις ποὺ κόψανε μέσα προσπαθῆσανε νὰ κυλήσουν ἀπὸ τὰ τείχη καὶ νὰ φύγουν. Τοὺς περιμάζεψε ὁ στρατὸς καὶ τοὺς πήρανε γιὰ ἀνάκριση.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Πῶ πῶ! ἤρθε τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Καὶ θάχουν τοῦτα ὅλα μεγάλο ἀντίχτυπο στὴν ἀγορά.

ΛΕΥΚΗ: (ποὺ διαρκῶς ἀδημονεῖ) Πρόσεξε τὶς ἐκφράσεις σου, πατέρα.

ΦΩΝΗ ΓΕΙΤΟΝΑ: (ἀπομακρύνεται) Νὰ ξηγηθοῦμε μιὰ καὶ καλὰ μὲ τοὺς ἀφεντάδες τοὺς ξένους. Ἄντε καληνύχτα σας. Ὁ Θεὸς εἶναι μεγάλος ὥς αὔριο ποὺ ξέρετε..!

ΛΕΥΚΗ: Καληνύχτα!

ΝΙΚΟΛΑΣ: Καληνύχτα, γείτονα. Καὶ νὰ δοῦμε τί θὰ δοῦν τὰ μάτια μας.

ΛΕΥΚΗ: (μὲ πείσμα) Μὰ πατέρα... τί κουβέντες εἶναι αὐτές; Μὰ τὸ σταυρὸ ἔγινες ἀγνώριστος.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ἐμπρός νά μαζεύομαστε στὰ δωμάτιά μας καὶ νά λείπουν οἱ ὑψηλές θεω-
ρίες. Ἐγὼ κάνω κουμάντο ἐδῶ μέσα.

ΛΕΤΚΗ: Θὰ φύγω τότε.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μπᾶ! Ἔχουμε καὶ ἀνταρσίες; Κολλήσαμε τὴν ἀρρώστεια τοῦ καιροῦ;

ΛΕΤΚΗ: Ἐδῶ σκοτώνεται τόσος κόσμος, ἔστω καὶ γιὰ μιὰ τρελλή ιδέα... πάντως
ιδέα... κι' ἐσύ σχολιάζεις ἀπαράδεκτα καί...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ὅχι! τοὺς κλαίω ἐγώ. Μὲ τὸν τρόπο μου βέβαια. Στὸ κάτω-κάτω ὁ
καθένας μὲ τὸν τρόπο του.

ΛΕΤΚΗ: Μὲ τὸν τρόπο τοῦ ἔμπορα. Τόσες πῆχες, τόσα δράμα, τόσους τόκους...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Γιὰ μάζεψε, Λευκή, τὴ γλώσσα σου, γιατί δὲ χωρατεύω. Πολὺ μὲ παρα-
πρήξετε τώρα πελευταία.

ΧΡΥΣΗ: (μπαίνει κρατώντας τὸ τρανζίστορ) Ἄκουσε τὸν πατέρα σου, Λευκή. Κάτι
ἔχει κι' αὐτός. Ἄσπρα μαλλιά εἶναι τοῦτα.

ΛΕΤΚΗ: (μὲ πείσμα) Μὰ ἡ ἐπανάσταση θέλει καρδιά. Τί νά κάνη τ' ἄσπρα μαλλιά;

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ἄμ ποῦτα τ' ἄσπρα μαλλιά κουνᾶνε τὰ πάντα, κοπέλλα μου. Ἄντε τώ-
ρα, σβῆστε τὸ φανάρι καὶ δρόμο. Σὲ λίγο θ' ἀνέβη ὁ στρατός καὶ θ' ἀρχίσουν οἱ ἔρευνες.
Ἄν μᾶς βροῦνε ξύπνιους, θὰ μᾶς ταράξουν στὴν ἀνάκριση. Τί τῶφρες τοῦτο, Χρυσή;

ΧΡΥΣΗ: Ν' ἀκούσουμε νέα. Κλείσανε τὴ Λευκωσία. Μπορεῖ νά ζητᾶνε τοὺς νοικο-
κυραίους ν' ἀνοίξουν τὰ σπίτια τους γιὰ ἔρευνα.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Καὶ πρέπει νά πᾶμε νά γλυτώσουμε τίς βιγόνιες καὶ τοὺς φύκους τῆς
Χρυσῆς.

ΛΕΤΚΗ: Παράγινες σκληρός, πατέρα.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Εἶπα σβῆστε τὸ φανάρι κι' ὄλοι στὰ δωμάτιά σας. Ν' ἀφήσετε ἀναμένο
τὸ καντήλι στὸ εἰκονοστάσι. Καὶ νά κλείσετε δλόγυρα. Τ' ἀκούτε;

ΧΡΥΣΗ: (ἐνῶ μαζεύεται νά μπῆ) Ὅλο διαταγές. Κουνήσου κι' ἐσύ, νοικοκύρη.
Σβῆστε τὸ φανάρι... Ὅλα τὰ καρτεράς ἀπὸ δυὸ χέρια κουρασμένα. (Ὁ Νικόλας σβῆγει τὸ
φανάρι πατώντας σὲ μιὰ καρέκλα) Οὐ! δὲν περιμένεις νά μπούμε μέσα. Νά σκουνοτυπλή-
σουμε νά σπάσουμε κανένα πόδι...!

ΝΙΚΟΛΑΣ: Γλύστηρε πασπατευτά. Φέγγει τὸ καντήλι.

ΧΡΥΣΗ: Σπουδαῖο φῶς, μὰ τὸ Θεό. Σωστός ἦλιος.

ΝΙΚΟΛΑΣ: (μὲ λίγη τρυφεράδα) Ἐμπρός, Λευκή μου. Θὰ σοῦ ξηγήσω μιὰ μέρα
τὴν ἀντίδρασή μου. Τώρα μὲ πρῶει ἡ εὐθύνη.

ΛΕΤΚΗ: (μουδιασμένη) Καληνύχτα, πατέρα.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Καληνύχτα, ἀγάπη μου (τὴ φιλά στὸ μέτωπο. Μπαίνουν. Μισοφέγγει
ἡ τζαμόπορτα. Τὸ τζάμι τῆς Λουκίας μισανοίγει).

ΛΕΤΚΗ: (κοιτάζει νὰ τὸ κλείσῃ) Καληνύχτα εἶπα, θείτσα μου.

ΧΡΥΣΗ: (μέσα) Καληνύχτα, κορούλα μου. Κλείσε καλά τὸ τζάμι νά μὴ σοῦ φυσᾶ!
Καὶ αὔριο δὲν ἔχει μπάνια καὶ θάλασσες κι' ἐκδρομές.

ΛΕΤΚΗ: Ὡς αὔριο ἔχει ὁ Θεός, θείτσα μου.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τελειώνετε τὴν ψιλοκουβέντα. Σβῆστε τὴ λάμπα.

ΧΡΥΣΗ: Ποιὰ λάμπα, καλέ...

(Λίγη ἡσυχία. Κάποια σκιά γλυστρά. Πάει στὸ παράθυρο τῆς Λευκῆς. Χτυπᾶ σιγανά.
Ξαναχτυπᾶ).

ΛΕΤΚΗ: (μέσα) Παναγιά μου.

ΦΡΙΕΟΣ: (ψιθυριστᾶ) Ἄνοιξε, κοπέλλα μου. Μὲ κυνηγᾶνε.

ΛΕΤΚΗ: Μιὰ στιγμούλα... (μισανοίγει τὸ παράθυρο). Ποιὸς σὲ κυνηγᾶ;

ΦΡΙΕΟΣ: Ὁ στρατός. Χάνομαι.

ΛΕΤΚΗ: Ποιὸς εἶσαι, καλέ; Γνωστὴ φωνή... Ὁ Φοῖξος.

ΦΡΙΕΟΣ: Ἐσύ, Λευκή; Εἶδα τὸ λίγο φῶς... Μὲ πλησιάζουν.

ΛΕΤΚΗ: Έλα στην πόρτα. Σιγά να μὴν ἀκούση ὁ πατέρας. (Ὁ Φριξὸς πάει πρὸς τὴν πόρτα. Ἀκούεται τὸ τραβηγματοῦ τοῦ σύρτη).

ΝΙΚΟΛΑΣ: (μέσα) Τί συμβαίνει; Ποιὸς ἀνοίγει τὴν πόρτα; Ἐσύ, Λευκή;

ΛΕΤΚΗ: (ἐνῶ μισανοίξε τὴν πόρτα) Βγάζω τὴ γάτα ἔξω, πατέρα. Δὲ μ' ἀφήνει νὰ κοιμηθῶ.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Κλείσε καλά.

ΛΕΤΚΗ: Έλα μέσα, Φριξο.

ΦΡΙΞΟΣ: Σιγά, Λευκή, ἀκούω αὐτοκίνητο.

ΛΕΤΚΗ: Ἐμπα (μπαίνει καὶ κλείει τὴν πόρτα).

(Αὐτοκίνητου ἤχος...)

ΜΙΑ ΦΩΝΗ: Νὰ μείνετε στὰ σπῆτια σας. Περιορισμὸς γιὰ ἔρευνα. Ὅποιος βγῆ ἔξω ἔχει κίνδυνο. (Ἐνῶ τὰ λέγει αὐτὰ ἀνάβει πρὸς τὸ σπῆτι. Ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ μισοφαίνεται ὁ Φριξὸς).

ΛΕΤΚΗ: Ποῦ πάς, Φριξο;

ΦΡΙΞΟΣ: Θὰ τὸ σκάσω ἀπὸ τὸν κῆπο. Κῆπο μὲ κῆπο ἴσως προλάβω καὶ βγῶ στὸ βουλό.

ΛΕΤΚΗ: Δὲ θὰ γλυτώσης ἀπὸ τὸ βόλι. Ἄκου αὐτοκίνητα! Θάχουν κυκλώσει πρὸ χωριό.

ΦΡΙΞΟΣ: Νὰ δέσω τὰ χέρια μου καὶ νὰ παραδοθῶ;

ΛΕΤΚΗ: Αὐτὸ δὲν εἶναι λύση.

ΦΡΙΞΟΣ: Τότε νὰ τ' ἀφήσουμε στὴν τύχη;

ΛΕΤΚΗ: Στὸ Θεὸ νὰ λές, Φριξο.

ΦΡΙΞΟΣ: Στὸ Θεό..!

ΛΕΤΚΗ: Ἐμπα μέσα. Πήγαινε στὸ ὑπνοδωμάτιό μου. Ἐγὼ θὰ μείνω στὸν ἡλιακὸ νὰ ἀπασχολήσω τὸν πατέρα, ἂν εἶναι ἀνάγκη. Βγάλε τὰ ροῦχα... (μπαίνοντας) γρήγορα. Βλέπω φῶτα αὐτοκινήτου.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ ΑΓΓΛΟΣ: (Μπαίνει στὴ σκηνή. Κτυπᾷ τὴν πόρτα). Ἐ εἰσεῖς! Κοιτάχτε τὸν κῆπο.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ποιὸς κτυπᾷ, παρακαλῶ;

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Στρατός, κύριε.

ΝΙΚΟΛΑΣ: (ἀνοίγει) Ὅριστε, παρακαλῶ. Μιὰ στιγμὸν ν' ἀνάψω τὸ φανάρι. Καλέ, τὰ σπῆτια μου... τὰ σπῆτια.

ΧΡΥΣΗ: Νάτα! Σοῦ κρατᾷ τὴν καρδέλα.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Γιατὶ τί εἶμαι; Ἀμάθητο παιδί;

ΧΡΥΣΗ: Σὲ νιώθω νὰ τρέμεις... πιθανὸ νᾶσαι χλωμός. Ἐχεις καὶ τὴν πίεσή σου, καμμένε!

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: (ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀνάβουν τὸ φανάρι) Πόσοι μένετε ἐδῶ, παρακαλῶ;

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ἐγὼ, ὁ νοικοκύρης, ἡ Χρυσὴ ἢ θεὸς ἀπ' ἐδῶ κι' ἡ κόρη μου...

ΛΕΤΚΗ: (ἐνῶ βγαίνει) μὲ τὸν ἀρραβωνιαστικό μου τὸ Φριξο.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Χμ! Ναι! ναι! τόν... ὑπαρά. Ἐύπνησέ τον, καλέ.

ΧΡΥΣΗ: Αὐτὰ μᾶς ἔλειψαν. Τ' ἀρραβωνιάσματα..

ΦΡΙΞΟΣ: (βγαίνει ἀτιμέλητος, καὶ χασμουριέται) Τί... συμβαίνει; Ἄ! μὲ συγχωρεῖτε...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μυρωδιά δὲν πῆρες, καμμένε;

ΦΡΙΞΟΣ: Τί προῖμα;

ΧΡΥΣΗ: Ἐρευνα, παιδί μου. Ἐύπνα ἐπιτέλους!

ΦΡΙΞΟΣ: Ὁραία..! Ἐύπνησα, θείτσα.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Θείτσα; Παραπροχωράμε..!

ΧΡΥΣΗ: Ναι! ναι! Φριξο Μιλίωνη, ξύπνα.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: (πρὸς τὸν κῆπο) Βοήγετε τίποτα, λοχία; (πρὸς τὸν Νικόλα).

Ἔχει πόρτα ἀπ' τὴν πίσω μεριά;

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ναί! ναί! νὰ τὴν ἀνοίξω.

ΧΡΥΣΗ: Στάσου, καλέ. Πάω ἐγώ. Ποῦ ν' ἀφήσης τὰ... ἀρραβωνιασμένα μοναχὰ τους, πὰ χρυσᾶ μου. (φεύγει).

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: (πρὸς τὸν κῆπο) Λοχία, νὰ μπῆς ἀπὸ τὴν πίσω πόρτα μαζί μ' ἓνα στρατιώτη. Ψάξτε τὰ δωμάτια μὲ προσοχή (πρὸς τὴν Λευκή). Μὲ συγχωρεῖτε, κυρία μου, μὰ εἶναι διαταγὴ νὰ ψάξουμε παντοῦ, χωρὶς ἐξαίρεση.

ΛΕΥΚΗ: Παρακαλῶ. Τὸ καθῆκον σας νὰ κάμπετε.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Καθῆστε, παρακαλῶ.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Εὐχαριστῶ. Ἐκτιμῶ τὴν εὐγένειά σας. Μήπως ἔχετε τίποτα νὰ μὲ πληροφορήσετε; Δὲ σᾶς πιέζω. Ἄπλως σᾶς ρωτῶ.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Σὰν τί νὰ σᾶς πληροφορήσουμε, κύριε λοχαγέ;

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Νά! π.χ. ὑποπτο.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Δὲν σᾶς ἔννοῶ. Τί εἶδους ὑποπτο, κύριε λοχαγέ μου;

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Νά! π.χ. πρόσωπα, κινήσεις, ψιλοκουβέντες. Ἄν βέβαια ἀντιληφθῆκετε κάτι. Καὶ τὸ πὺ ἀσημαντο, μπορεῖ νᾶναι πολὺ χρήσιμο γιὰ τίς δυνάμεις ἀσφαλείας.

ΧΡΥΣΗ: (ποῦ βγαίνει μὲ τίς τελευταῖες κουβέντες) Δὲν ἔχουμε ψιλοκουβέντα μὲ τὴ γειτονιά. Ἄπὸ τὴ Λευκωσία ἤμαστε. Ἐτοιμαζόμαστε κ' ὄλας νὰ πάρουμε τὰ μπογαλάκια μας καὶ τὰ μάτια μας καὶ νὰ πάμε πίσω στὸ σπιτάκι μας.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Παραθερίζετε;

ΧΡΥΣΗ: Ἀσκητεύουμε. Πλάσμα τοῦ Θεοῦ δὲ βλέπουμε. Πλάσμα τοῦ Θεοῦ δὲ μᾶς βλέπει. Κλείσιμο στὸ σπίτι, σφικτοκλείδωμα...

ΛΕΥΚΗ: Θείτσα... κρατήσου λιγάκι. Ἐσὺ πᾶς νὰ ἐκθέσης τὰ οἰκογενειακά μας. (φεύγει).

ΝΙΚΟΛΑΣ: Χωριό μου εἶναι ἡ Λάπηθος ἐδῶ πέρα, κύριε λοχαγέ μου. Ἐδῶ γεννήθηκα καὶ μεγάλωσα. Περιμένω αὐτὸ τὸ καλοκαιράκι νάρθῶ στὸ πατρικὸ μου σπίτι νὰ ξεκουραστῶ λιγάκι καὶ νὰ δῶ τὸ συγγενολόι μου. Ἐκεῖ στὴ Λευκωσία μᾶς ταράζουν οἱ θόρυβοι κ' οἱ εὐθύνες. Ἐδῶ ξεχνᾶς καὶ λιγάκι.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Τί ἐπάγγελμα κάνετε, κύριε...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Νικόλας Κυριάτος.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Κύριε Κυριάτος;

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ἐμπορας. Κυρίως εἰσαγωγὲς ἀπὸ τὴν Ἀγγλία. Μὰ δὲν καθόμαστε. Ὅρθιοι δίχως λόγο, τόση ἔρα... Παρακαλῶ...

ΛΕΥΚΗ: Καθῆστε, παρακαλῶ.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Εὐχαριστῶ, κυρία μου. (κάθονται) Ὁ κύριος τί δουλειὰ κάνει; (δείχνει τὸν Φριξο).

ΝΙΚΟΛΑΣ: Δούλευε... δούλευε...

ΦΡΙΞΟΣ: Στό...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τὸν ἀρραβώνισα μὲ τὴν κόρη μου. καὶ τὸν πῆρα στὸ γραφεῖο μου (ἀνακούφιση σὲ ὄλους) Ἐνα παιδὶ τῶχω, τὴ Λευκή μου (τὴ δείχνει). Ὁ Φριξος, ὁ γαμπρός μου δηλαδή (τὸν δείχνει) ἔχει πολλὲς ἀδερφές κ' ἀδερφοὺς, πολυμελὲς οἰκογένεια δηλαδή, κύριε λοχαγέ μου. Εἶπα λοιπόν: Φίλος μου εἶναι ὁ πατέρας του... (ξεροβήχει) φίλος μου... ἀγαπητός.

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Πῶς;

ΝΙΚΟΛΑΣ: Θὰ σᾶς ἐξηγήσω. Εἶπα, λοιπόν, μοναχοκόρη τὴν ἔχω, τὸ ἐμπόριό μου μὲ τὴν Ἀγγλία πάει καλά, δόξα σοι ὁ Θεός (σταυροκοπιέται) νὰ πάρω, λοιπόν, ἓνα φρόνιμο παιδὶ ποῦ ἔχει κέφι γιὰ δουλειὰ καὶ νὰ τοῦ παραδώσω τὴν ἐπιχείρηση. Δὲν ἔκαμα καλά; (μπαίνει ἡ Χρυσὴ στὰ μισὰ καὶ προσέχει μὲ κάποιο κοροϊδευτικὸ χαμόγελο).

ΧΡΥΣΗ: Περιφάνεια. Ἄπὸ τίς πὺ λογικὲς κουβέντες ποῦ μᾶς εἶπες. Τ' ἀκούω καὶ δὲν πιστεύω.

ΛΕΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Σωστά. Τὸ ἐμπόριο τῆς Ἀγγλίας δίνει ζωὴ κ' εὐτυχία. Λοχία; **ΛΟΧΙΑ:** (ἀπὸ μέσα) Τίποτα τὸ ὑποπτο στὸν κῆπο, κύριε λοχαγέ. Τίποτα τὸ ὑποπτο στὰ δωμάτια. Ἐν τάξει ὅλα, κύριε λοχαγέ.

ΛΕΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Πηδῆχτε ἀπὸ τὸ μεσότοιχο στὸ διπλανὸ περιβόλι. Κυρίες μου, κύριοι... εὐχαριστῶ. Καληνύχτα σας.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Δὲ σᾶς κεράσαμε μιά λεμοναδίτσα. Καλὲ Χρυσή...

ΧΡΥΣΗ: Βέβαια, βέβαια. Παρακαλῶ καθῆστε νὰ σᾶς φέρω ἕνα ἀναψυκτικό.

ΛΕΙΩΜΑΤΙΚΟΣ: Εὐχαριστῶ, κυρίες μου. Μὲ ὑποχρεώνετε μὲ τὴν εὐγένειά σας. Βιαζόμαστε ὅμως. Μιὰ ἄλλη φορὰ. Καληνύχτα σας!

ΟΛΟΙ: Καληνύχτα σας.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Καληνύχτα σας, κύριε λοχαγέ μου. Νὰ σᾶς συνοδεύσω ὡς τὴν καγκαλόπορτα τοῦ κῆπου. Βλέπετε ἐμεῖς μὲ τὸ ἐμπόριο.... (φεύγουν)

ΧΡΥΣΗ: Ὡς ἐδῶ πάμε περιφάνεια. Πλέξαμε, ξεπλέξαμε, ξαναπλέξαμε, πλεξίδια, δουλειὲς μὲ φούντες καὶ δὲν ξέρω τί θὰ ἀποφασίσῃ ὁ πατέρας. Ἄσε ποῦ μᾶς λέγει πὼς ἀδυνάτησε τελευταῖα κ' ἡ καρδιά του.

ΛΕΥΚΗ: Σώσαμε ἕναν ἄνθρωπο. Ἄν αὐτὸ δὲν δικαιολογῆ τῆ λαχτάρα μας, τότε... νὰ πάμε νὰ χαθοῦμε.

ΦΡΙΞΟΣ: Λυπούμαι, πραγματικά, γιὰ τὴν σᾶς ἔβαλα σὲ τόσες φουσαρίες.

ΧΡΥΣΗ: Φουσαρίες τίς λές, παιδί μου; Λαχτάρες τοῦ ἄλλου κόσμου. Κόντεψε θηλειὲς νὰ δοῦμε στὸ λαμό μας.

ΝΙΚΟΛΑΣ: (γυρίζει) Ὁραῖα. Ἡ οἰογένεια ὅλη μόνη. Καὶ πὼς θὰ ξεμπλέξουμε, παρακαλῶ;

ΛΕΥΚΗ: Γιὰ τί θὰ δώσουμε λόγο σὲ κανένα; Τ' ἀγόρασε ὅλα ὁ ἀξιοματικός, πὰ πίστεψε κ' ἔφυγε.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Κι' ὁ Μεμέτης, ὁ χωριανός μας ποῦ τοὺς συνόδευε; Καὶ μᾶς ξέρει ὄλους; Στεκόταν πέρα στὴν ξυλόπορτα κ' ἄκουσε τ' ἀγαπητῆλιά μας ἐδῶ... συγγνώμη, τίς ἐξηγήσεις ποῦ ἔδωσα γιὰ τὸν ἀγαπητὸ μου γαμπρό, τοῦ λόγου του (δείχνει πὸν Φριξο). Βρὲ ἀναπομπούλα ποῦ μᾶς βρῆκε. Μοῦ ἤρθε κατακέφαλα! Βρὲ παιδί μου, τόσα σπῖτα εἶναι στὸ δρόμο. Πὼς σοῦ ἤρθε νὰ μπῆς στὸ δικό μας; Ἄ! Χρυσή, ἐτοίμασε τὰ πράγματά μας κ' αὐριο πρωί-πρωί φεύγουμε γιὰ τὴ Λευκωσία.

ΧΡΥΣΗ: Νὰ πάω νὰ ἐτοιμάσω ἕνα ζεστό ψάϊ, γιὰ τὴν κοπήκανε τὰ ἤπατά μου. Κι' ἔχεις ἐσὺ διάθεση νά... συζητήσῃς. Καὶ λές πὼς ἀδυνάτησε τελευταῖα ἡ καρδιά σου (φεύγει).

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ἐμένα ἡ καρδιά; Σίδερο εἶναι, Χρυσή, καὶ ν' ἀφήσης τίς ἐξυπνάδες. Ἄκους ἐκεῖ. Νὰ βγάλουμε καὶ τ' ὄνομα τοῦ καρδιακοῦ νὰ εὐχαριστηθῆ ἡ κουνιάδα μου.

ΛΕΥΚΗ: Πατέρα, θὰ συνεχίσῃς; Τὸ παράκανες, μὰ τὸ σταυρό. Ἐξάλλου ὁ Φριξος...

ΦΡΙΞΟΣ: Σᾶς παρακαλῶ, δεσποινὶς Λευκή.

ΛΕΥΚΗ: Ὁ Φριξος...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μᾶς τᾶκαμε ρόιδο. Ἐ! δὲν πειράζει. Θὰ καθήσουμε ἐδῶ νὰ κλαῖμε; Γραφτὸ ἦταν. Θὰ ρίξης κάτι στὸν ὤμο σου, Λευκή; Θὰ κρυώσης, παιδάκι μου.

ΛΕΥΚΗ: Καλὰ εἶμαι.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Κρῖμα ποῦ δὲν εἶμαι κ' ἐγὼ νέος.

ΛΕΥΚΗ: Γιὰ τί, πατέρα;

ΦΡΙΞΟΣ: (σηκώνεται) Τὸ ξέρω πὼς ἐσεῖς πληρώνετε τὰ ἔξοδά μας. Ἐχομε παραλάβει τὸ προχθεσινὸ φορτίο. Ἄλλὰ εὐχαριστῶ ποῦ μοῦ σώσατε τώρα τὴ ζωὴ. Θὰ σᾶς εὐγνωμονῶ.

ΛΕΥΚΗ: Πατέρα...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τί λές, παιδάκι μου. Ἐγὼ εἶμαι ἔμπορας. Κερδίζω καὶ πληρώνω. Σομολογητῆς δὲν εἶμαι... Τᾶχασα! Νὰ τη! κλαίει. Σπάσου, βρὲ κορίτσι μου. Ἄκους κουβεντούλες... Πάει τὰ θαλάσσωσα.

ΛΕΥΚΗ: Εἶσαι ἕνας ἄγγελος, πατέρα.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τὰ παραλές, κορίτσι μου. Πού σοφίστηκες τέτοιες ξιφρασίεις ύστερα από τήσση λαχτάρα, πού περάσαμε...

ΛΕΤΚΗ: Έπιμένω πώς είσαι ένας άγγελος.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Κι' άν αύθρο ο πατέρας του Φοίξου θυμηθή τις διαφορές μας; Ποιός θα μάς χωρίση στο χωριό; Είναι και τ' άλλο θέμα. Τόν δέχτηκα για άρραβωνιαστικό σου. Έ; Άν άρνηθή ο πατέρας του; Έδω κρέμεται τó μέλλον σου...

ΛΕΤΚΗ: Άπό σένα έξαρτώνται όλα, πατέρα. Ένα «ναι» νά πής μόνο..

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τί στέκεστε μορέ; Ό Μεμέτης κοιτάζει άπ' τó μεσότοιχο. Φιληθήτε με την εύχή μου. Ό Θεός άς σάς κάμει εύτυχιμένους (πάει νά μπή μέσα συγνηνημένος. Τρέχουν και τού πάνουν τó χέρι νά τó φιλήσουν). Έ όχι κι' έτσι. Δεν ξίγνα ιερείας.

ΧΡΥΣΗ: Τι συμβαίνει;

ΛΕΤΚΗ: Ό πατέρας είναι ένας άγγελος.

ΧΡΥΣΗ: Όταν δέν έχει τά νεύρα του.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μιά στιγμούλα, παρακαλώ. (πάνει τó μέτωπο)

ΛΕΤΚΗ: Νοιώθεις ζαλάδα, πατέρα; Μήπως άνέβηκε ή πίεσή σου;

ΧΡΥΣΗ: Κι' έπιμένω στη δίαιτα, έπιμένω.. άλλα πού ν' άκούση, ποιόν ν' άκούση; Μήτε τó γιατρό, μήτε τά... Θεό.

ΛΕΤΚΗ: Πατέρα... Γιατί σφίγγεις τó χέρι στο μέτωπό σου;

ΝΙΚΟΛΑΣ: Νά άρπάξω τή συγνώμη άπό τά μαλλιά και νά τήν πετάξω μακριά όσο μπορώ. Βρέ δουλειές πού με βρήκανε... πού μάς βρήκανε... Βρέ, παιδί μου Φοίξο, τόσες αύλές και κήποι ύπάρχουν στο χωριό. Τι μου χάθηκες έδω στη δική μου και μάς άναστατώσες;

ΧΡΥΣΗ: Έ! τώρα όλα βουλευτήκανε. Πάλι θ' άρχίσουμε άπ' τήν άρχή;

ΝΙΚΟΛΑΣ: Άπό τήν άρχή. Γιατί όχι; Ό Μεμέτης ο χωριανός μας έφυγε. Λοιπόν, μπορούμε ψύχασμα νά συζητήσουμε τó πράγμα. Έγώ είμαι άνθρωπος τής άγοράς.

ΧΡΥΣΗ: Και τού πείσματος. Παλιό άγύριστο κεφάλι. Μάς τάραξες στην ιδιοτροπία, στην τάξη, στους λογαριασμούς. Χαρτί και καλαμάρι τó καθετί. Είπαμε τó «ναι»! τελείωσε. «Ναι» είναι και τίποτε άλλο.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Για τού λόγου σου, πού δέν έλεγες τότε τó «ναι» κι' έφυγε ο γαμπρός.

ΛΕΤΚΗ: Χατέρα... δέ μπορώ νά καταλάβω τά καμώματά σου.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μή βιάζεσαι, κορίτσι μου, γιατί ακόμα δέ μίλησα, μάλλον δέ σάς μίλησα.

ΦΡΙΞΟΣ: Κύριε Νικόλα, δέν θέλω νά σάς στενοχωρώ. Με πήν άδεια σας νά πηγαινώ. Φράχτη, φράχτη θά φτάσω κάτω στο δικό μου σπίτι.

ΛΕΤΚΗ: Όχι! Φοίξο... Πατέρα.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Δέν είπα νά φύγης, φράχτη, φράχτη, κήπο, κήπο... όπως λές... παλληκαριές δηλαδή. Και νά σε βοηθού μιά σφαίρα και νάχουμε έμεις τó κρέμα σου. Άφήνω πού θά βρούμε κι' έμεις τó μπελά μας, δίνοντας έξηγήσεις, άν μπορούμε νά βρούμε έξηγήσεις. Πά πώ, τί μάς σκάρωσες, παιδί μου.

ΦΡΙΞΟΣ: Μά όλ' αυτά σημαίνουν... νά φύγω. Δέν είναι;

ΝΙΚΟΛΑΣ: Και ναι και όχι!

ΛΕΤΚΗ: Πατέρα, θά σταματήση αυτή ή κωμωδία; Μάς τυράννησες όλους μέ... τις άναποδιές... πώς νά πώ.

ΧΡΥΣΗ: Με τήν κακία του, όταν δέν έχει τις καλές του άφρες. Χμ! θυμήθηκε και τó «όχι» τó δικό μου. Σάμπως έγώ νάμουν τού δρόμου και μόλις με ζητούσε σε γάμο ένας νέος νά πώ χωρίς νά σκεφτώ «ναι». Έ! όχι λοιπόν κι' άς έμεινα άνύπαντη γι' αυτή τήν κορούλα μου, πού δαιρκώς τήν πικραίνει.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Έγώ τήν πικραίνω; Έσείς με πικραίνετε. Βέβαια, δέ λέω χωρίς νά τó θελήσετε. Άλλά πίκρα είναι πάλι.

ΛΕΤΚΗ: Μά πρός Θεού, μπροστά στον... Φοίξο, τί κουθέντες είν' αυτές; Πατέρα, με κάνεις νά τά χάνω. Πρίν λίγο ή καλασύνη σου δέν είχε όρια και μέσα στο θυμό σου ακόμα. Τώρα...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Καλωσύνη ξεκαλωσύνη, βάζω τὰ πράγματα στην τάξη. Βρε παιδιά καθήστε δυό λεπτά. Κάθισε Φοίξο... κάθισε χρυσόστομη κουνιάδα μου και δεύτερη μητέρα της Λευκής. Νά καθήσουμε νά πάρουμε τὰ πράγματα με τή σειρά. Καθήστε εἶπα! (κάθονται).

ΧΡΥΣΗ: Θά ρίξω κάτι ἀπάνω μου γιατί νοιώθω τὸ κρύο. Ἐσύ, Λευκή;

ΝΙΚΟΛΑΣ: Φέρε και τῆς Λευκῆς κάτι πῶ βαρὺ, μὴν ἔχουμε και χρυολογήματα.

ΛΕΥΚΗ: Δὲ θέλω τίποτα. Νοιώθω ζεστή. Τὸ κρύο θά κοιτάμε τώρα!

ΝΙΚΟΛΑΣ: Κάθισε, παιδί μου Φοίξο. Δὲν τρώμε ἀνθρώπους κι' ἄς ἔχουμε ἀπὸ γενιάς σὲ γενιά διαφορές. Και τί διαφορές... και στὰ κτήματα και στὰ πολιτικά τοῦ χωριοῦ. (φεύγει ἡ Χρυσή) Ἡ σειρά λέγει τὸ ἐξῆς: νά ρωτηθῶ ἐγώ: και ἀπάντησα ἐν πίεσει «ναί». Νά ρωτηθῆ ὁ πατέρας σου, ὄχι ἐν πίεσει ἀλλὰ ἐν ψυχραιμία. Νά πῆ κι' αὐτὸς τὸ «ναί». Και μετὰ ἔχουμε νά λύσουμε τὸ θέμα τοῦ Μύλου. Ὅλα τὰ αὐλοτόπια γύρω ἀνίκανε σπῆ γενιά μου κι' ὄχι σπῆ γενιά τοῦ πατέρα σου. Νά τὰ δώση πίσω, ὄχι σὲ μένα, σ' ἐσένα πού θά γίνης γαμπρός μου.

ΧΡΥΣΗ: (μπαίνοντας) Αὐτὴ εἶναι ἡ διαφορά; Λογαριασμοὶ τῆς ἀγορᾶς, ἡ ἐκά κι' ὁ πῆχυσ.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Κι' ὁ νοῦς γιὰ τὸ καλὸ τῶν παιδιῶν.

ΧΡΥΣΗ: Κἀτι μυρίζουμαι... με τραβάς νά συμφωνήσω.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Δὲ σὲ ρώτησα ἂν συμφωνᾶς. Ἐγὼ κάνω κουμάντο ἐδῶ μέσα.

ΛΕΥΚΗ: Κι' ἂν ἀρνηθῆ ὁ πατέρας τοῦ Φοίξου νά τοῦ δώση τὸ Μύλο; Ἐχει κι' ἄλλα παιδιά στὸ κάτω-κάτω.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Τότε τὸ ναὶ τὸ δικό μου, γίνεται ὄχι. Και ὄχι πολὺ μεγάλο.

ΦΡΙΕΟΣ: Τότε νά μοῦ ἐπιτρέψετε νά πηγαίνο. Ἀρκετὰ σᾶς στενοχωρήσα ὅλους.

ΛΕΥΚΗ: Φοίξο... Πατέρα...

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ἄντρας εἶσαι και κάνε ὅπως σὲ προστάζει τὸ μυαλό σου.

ΛΕΥΚΗ: Αὐτὸ σημαίνει πὼς δὲν σὲ νοιάζει πᾶν ἂν τὸν συλλάβουν κι' ἂν ἔχουμε πλεξίματα με τὴν ἀστυνομία.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Γιατί νά με νοιάση; Τί ἔκαμα; Ὅτι ἔκαμα τὸ ἔκαμα με τὴ συνείδησή μου καθαρή.

ΛΕΥΚΗ: Τότε θά φύγω κι' ἐγώ!

ΝΙΚΟΛΑΣ: Χαρά! (γελᾷ) Κορίτσι μου φράχτη με φράχτη, κῆπο με κῆπο γιὰ νά πᾶτε, ἂν πᾶτε, στὸ σπίτι τοῦ Φοίξου; Κι' ὁ ἰδιότροπος ὁ συμπέθερός μου νά σᾶς πετάξη ἔξω και νά γίνετε κορόιδο τοῦ χωριοῦ; (Αἰστηρᾶ) Λευκή, δὲν εἶναι κουβέντες αὐτές. Μὰ τὸ σταυρὸ πρώτη φορὰ σ' ἀκούω νά μιλάς ἔτσι, κι' αὐτὸ δὲ μ' ἀρέσει.

ΧΡΥΣΗ: Σ' ἐσένα ἀρέσει μόνο τὸ «μάλιστα, κύριε». Ἡ ὑποταγή.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Γιατί εἶμαι ὁ ὑπεύθυνος τοῦ σπιτιοῦ, ὁ νοικοκύρης. Και θέλω μόνο τὸ καλὸ σας. Τὴν ἀσφάλειά σας. Τὸ σίγουρο μέλλον. Σίγουρο ἀπὸ ὄλες τὶς μεριές. Κοιτάζω κάθε τόσο τί γίνεται, τί καταστροφές, τί ἐξευτελισμοί. Μ' ἀρέσει, κυρά μου, ἡ σιγουριά. Τ' ἀκούς; Ποῦ πᾶς, Λευκή; (ἡ Λευκή μπαίνει στὸ σπίτι).

ΧΡΥΣΗ: Μοῦ τὴ σκότωσες. Νά πάω νά δῶ τὸ παιδί μου (μπαίνει κι' αὐτὴ μέσα. Πέφτει ἡ καρέκλα).

ΝΙΚΟΛΑΣ: Παρασέρνει τὰ πάντα στὸ θυμὸ της ἡ κουνιάδα μου (πάει νά σηκώση τὴ καρέκλα) (Ὁ Φοίξος κάνει τὸ ἴδιο) Ὅχι! Ἐδῶ μέσα νοικοκύρης ἐγὼ εἶμαι. Και στὰ καλά και στὰ κακά. Σὲ ὅλα. Βοήθεια δὲ θέλω ἀπὸ κανένα.

ΦΡΙΕΟΣ: Μὰ κύριε Νικόλα, πιστέψτετέ με δὲν ἤθελα νά σᾶς στενοχωρήσω. Καταλαβαίνω τὴ θέση σας. Ἄλλᾳ... ἀφοῦ.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Ἄφοῦ δὲ θέλω νά πάρης φράχτη-φράχτη, κῆπο-κῆπο κλπ. ἔ! Ὁραία μᾶς τὴν κατάφερες. Τώρα θά μᾶς πληρώσης. Ἐ; Και ποὺς σοῦ εἶπε νά φύγης φράχτη-φράχτη, κῆπο-κῆπο, και νά μοῦ ξεσηκώσης και τὸ κορίτσι μου; Τὸ μεγάλωσα με τὸ αἷμα τῆς καρδιάς μου χρόνια τώρα κι' ἤρθες ἐσὺ ἔτσι με τὸ ζόρι.

ΦΡΙΕΟΣ: Ὅχι με τὸ ζόρι.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μὲ τὸ ζόρι νὰ μοῦ τὴν πάρης; Χωρὶς τέλος πάντων, νὰ περάσουν λίγες μέρες νὰ χωνέψω τὸ πράγμα, νὰ πείσω τὸν ἑαυτό μου πὼς ἐγὼ θὰ πάω σὲ δεύτερη μοῖρα ἀπὸ ἐσένα; Ἐέρεις, μωρέ, πὼς τίποτα ἄλλο δὲν ἔχω στὸν κόσμο παρὰ τὴ Λευκή μου;

ΦΡΙΕΟΣ: Σὲ καταλαβαίνω, κύριε Νικόλα.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Θὰ σταθῆς τίμιος ἄντρας, νοικοκύρης μὲ τὰ δῶλα σου νὰ προστατέψης αὐτὸ πὸ παιδί, χωρὶς νὰ στενοχωρηθῆ ποτέ, χωρὶς νὰ τοῦ λείψῃ τίποτε;

ΦΡΙΕΟΣ: (σιωπῆ).

ΝΙΚΟΛΑΣ: Μίλησε, μωρέ, κ' ἄς εἶσαι γυιὸς τοῦ ἐχθροῦ μου.

ΦΡΙΕΟΣ: Naί! κύριε Νικόλα. Θὰ κάμω τὸ πᾶν γι' αὐτή.

ΝΙΚΟΛΑΣ: Σοῦ τὴ δίνω γυναῖκα σου.

ΦΡΙΕΟΣ: "Α!

ΝΙΚΟΛΑΣ: (Ρίχνει τὸ κεφάλι στὸ τραπέζι).

ΦΡΙΕΟΣ: Λευκή, Λευκή. (Σηκώνεται, πάει κοντὰ στὸν κ. Νικόλα) Πατέρα, σοῦ συμβαίνει τίποτα....

ΛΕΥΚΗ: Φριζο, φεύγεις;

ΦΡΙΕΟΣ: "Όχι. 'Ο πατέρας.

ΛΕΥΚΗ: Πατέρα.

ΧΡΥΣΗ: "Άλλες λαχτάρες;

ΛΕΥΚΗ: Πατέρα!

ΝΙΚΟΛΑΣ: (Σηκώνεται) Δὲν ἔχω τίποτε. Πῆρα τὴν ἀπόφασή μου.

ΛΕΥΚΗ: Ποιὰν ἀπόφαση; Γιὰ τί πράμα;

ΝΙΚΟΛΑΣ: Νὰ μείνω μοναχός.

ΛΕΥΚΗ: Πατέρα (τὸν ἀγκαλιάζει).

ΝΙΚΟΛΑΣ: Σοῦ δίνω τὸ Φριζο, χωρὶς πίεση ἀπὸ κανένα, ἀλλὰ μὲ τὴ θέλησή μου. Μὲ καταλαβαίνεις, Φριζο.

ΦΡΙΕΟΣ: Naί, πατέρα, σὲ καταλαβαίνω.

ΚΤΙΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

VITTORIO SERENI

Δ Η Μ Η Τ Ρ Ι Ο Σ

Στὴ σκηνὴ προσέρχεται
ὁ μικρὸς ἐχθρὸς
Δημήτριος καὶ μ' ἐκπλήττει,
μικρὴ κραυγὴ
πάνω στὸ τζάμι τοῦ μεσημεριοῦ.
Δὲν ἀποτρέπει τ' ἀγνὸ στόμα
ἢ χάρη, πὺ ζητᾷ ψωμί,
δὲν καλύπτεται μὲ κλάμα
τὸ βλέμμα πὺ τὴν πνεῖνα καὶ τὸ φόβο
διαλύει μέσ' στὸν παιδικὸ οὐρανό.

Εἶναι κί' ὄλας μακρινή,
πνευματώδης δίνη
πὺ χάνεται μέσ' στὴν κάψα
ὁ Δημήτριος—πάνω σὲ φειδωλοῦς κερσότοπους
μόλις πιστευτός, μόλις
ἓνα ζωντανὸ ἀνασκίρημα
γιὰ μένα, γιὰ τὴ ζωὴ μου
πὺ διστάζει πάνω στὴ θάλασσα.

Μετ.: ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΦΗΣ

E. A. POE

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ

‘Ο **Charles Dickens**’ ένα σημείωμα που έχω τώρα μπροστά μου, μιλώντας για την ανάλυση που είχα κάνει πάνω στη συγγραφή του **Barnaby Rudge**, λέει: «Ξέρετε ότι ο **Godwin** έγραψε τον **Caleb Williams** του ανάποδα; Περιτύλιξε πρώτα-πρώτα τόν ήρωά του σε μία σειρά από δυσκολίες που αποτέλεσαν τὸ δεύτερο μέρος τοῦ έργου του και μετά, για να συνθέσει τὸ πρώτο, άρχισε να σκέφτεται με ποιὸ τρόπο θὰ δικαιολογούσε ὅσα αὐτὸς εἶχε κάμει!».

Μοῦ εἶναι αδύνατο νὰ πιστέψω ὅτι τέτοιοι ἦταν ὁ τρόπος τῆς σύνθεσης τοῦ **Godwin**, καί, ἐξ ἄλλου, ὅ,τι ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, δέν εἶναι ἀπόλυτα ὁμοιο μ’ ὅσα λέει ὁ **Κος Dickens**: μὰ ὁ συγγραφέας τοῦ **Caleb Williams** ἦταν τόσο τέλειος καλλιτέχνης πού ἀμέσως νὰ καταλάβω τὸ κέρδος πού μπορούσε νὰ ἀποφέρει μιά τέτοια μέθοδος. Εἶναι σχεδόν αὐταπόδεικτο ὅτι κάθε σύνθεση, ἄξια τοῦ ὀνόματός της, πρέπει νὰ καοστρωθεῖ μέχρι τὴν τελικὴ τῆς λύση, πρὶν ἀπὸ ὅποιανδήποτε προσπάθεια γραφῆς. Μόνο σάν γνωρίσουμε τὴν τελικὴ λύση μπορούμε νὰ δώσουμε στὴ σύνθεση τὸν ἀπαραίτητο τόνο συνέπειας ἢ ἐνέργειας, κάνοντας τὰ γεγονότα καὶ ἰδιαίτερα κάθε ἀπόκρυσή τους νὰ συγκλείουν στὴν ἀπόδοση τῆς κεντρικῆς ἰδέας.

Νομίζω ὅτι ὑπάρχει ἓνα βασικὸ λάθος στὸν καθιερωμένο τρόπο συγγραφῆς μῆς ἱστορίας. Εἴτε ἡ ἱστορία παρέχει τὴν δυνατότητα ἐνὸς θέματος, εἴτε τὸ θέμα ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς ἡμέρας, ἢ ἀκόμα καλύτερα, ὁ συγγραφέας ὁ ἴδιος ἐπεξεργάζεται τὸν συνδυασμὸ ἐντυπωσιακῶν γεγονότων πού θὰ ἀποτελέσουν τὴ βάση τοῦ ἱστορήματός του — σκοπεύοντας, γενικά, νὰ συμπληρώσει με περιγραφή, διάλογο, ἢ προσωπικῆς ἐντυπώσεως τὰ κενὰ πού παρουσιάζονται στὴν ἐξιστόρηση τοῦ περιστατικοῦ ἢ τῆς πράξης.

‘Εγὼ προτιμῶ νὰ ἀρχίζω με τὴν ἐκλογή τοῦ θέματος. “Ἐχοντας τὴν πρωτοτυπία πάντοτε ὑπ’ ὄψη — γιατί ἐκεῖνος πού προσπαθεῖ νὰ παραγνῶρισει μιά τόσο πρόδηλη καὶ τόσο εὐκόλη πηγὴ ἐνδιαφέροντος ζημιώνει τὸν ἑαυτὸ του — λέγω, λοιπόν, πρώτα-πρώτα, — “ἀπὸ τίς ἀναρίθμητες ἰδέες ἢ ἐντυπώσεις πού ἔχουν ἀποτυπωθεῖ στὴν καρδιά, στὸ πνεῦμα, ἢ (πιὸ γενικά) στὴν ψυχὴ, ποιά θὰ διαλέξω γιὰ τὴν παρούσα περίπτωσι;» Κι’ ἀφοῦ διαλέξω ἀρχικὰ ἓνα πρωτόγνωρο καὶ ζωντανὸ θέμα, ἐξετάζω ποιὸς εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νὰ δουλέψω τὰ περιστατικά καὶ τὸ ὕφος του, εἴτε χρησιμοποιώντας κοινὰ περιστατικά καὶ πρωτότυπο ὕφος, ἢ τὸ ἀντίθετο ἢ πρωτότυπα περιστατικά καὶ ὕφος — κοιτάζοντας ὕστερα τριγύρω μου (ἢ μάλλον ἐντός μου) γιὰ τὸν καλύτερο συνδυασμὸ γεγονότων ἢ ὕφους πού θὰ με βοηθήσουν στὴν συγγραφή τοῦ θέματος.

Συνθὰ ἔχω σκεφθεῖ πόσο ἐνδιαφέρον θὰ ἦταν ἓνα ἄρθρο γραμμένο ἀπὸ κάποιον συγγραφέα πού θὰ ἐξηγοῦσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος, ἂν μπορούσε, τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο συνέγραψε ἓνα ἀπὸ τὰ ἔργα του. Δέν μπορῶ νὰ ἐξηγήσω γιατί τέτοιο ἄρθρο δέν ἔχει γραφτεῖ στὸν κόσμον, μὰ ἴσως, ἢ συγγραφικὴ ματαιοδοξία, νὰ εἶναι τὸ κυριώτερο αἶτιο αὐτῆς τῆς παράλειψης. Οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς καὶ ἰδιαίτερα οἱ ποιητές προτιμοῦν νὰ δίνουν τὴν ἐντύπωση ὅτι συνθέτουν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίφραξη μῆς ἐλαφριάς παραφροσύνης, ἐνὸς ἐκστατικοῦ συναισθήματος, καί, στὰ σίγουρα θάτρεμαν με τὴν ἰδέα ὅτι τὸ κοινὸ μπορούσε νὰ ρίξει ἓνα βλέμμα στὰ παρασκῆνια, στὴ δύσκολη καὶ ἀβέβαια πρόοδο τῆς σκέψης, στοὺς ἀληθινούς σκοποὺς πού γίνονται καταληπτοὶ μόνο τὴ τελευταία στιγμή, στὶς ἀναρίθμητες ἀναλαμπές τῆς ἰδέας πού δέν φτάνει στὴν τέλεια ὀλοκλήρωση, στὶς ὀλοκληρωμένες σκέψεις πού ἀπορρίπτονται με ἀπόγνωση σάν ἀκατόρθωτες, στὶς προσεκτικῆς ἐπιλοχὲς καὶ ἀποδιαλέγματα, στὶς ἐπίπονες διαγραφές καὶ παρεγγραφές, με μιά λέξη στοὺς τροχοὺς καὶ στὰ γρανάτζια, στὰ σύνεργα τῶν σκηνικῶν ἀλλαγῶν, στὶς σκαλωσιές καὶ στὰ τραμπουκέτα, στὰ φτερά τῶν πετεινῶν, στὴν κόκκινη θαφὴ καὶ στὰ μαῦρα παλῶματα, πού ἐνενήντα ἐνιά στὰ ἑκατὸ συνθέτουν τὴν λογοτεχνικὴ ἀγυρτεία.

Καταλαβαίνω ἐξ ἄλλου ὅτι σὲ λίγες ἡμέρες ὁ συγγραφέας εἶναι ἱκανὸς νὰ ζανακάνει τὸ δρόμο πού εἶχε περάσει γιὰ νὰ φτάσει στὸ δημιούργημά του. Γενικά, μὰ καὶ τὰ εὐρήματά του τὰ ἀνακαλύπτει ἀνάκατα, ἔτσι τὰ συνεχίζει καὶ τὰ ζεχνάει.

‘Εγὼ πάντως δὲν συμμερίζομαι τὴν ἀντιπάθεια γιὰ τὴν ὁποία μίλησα πιὸ πάνω, οὔτε καὶ ἔχω καμμία δυσκολία νὰ ζαναθυμῶ τὰ διάφορα στάδια πού πέρασα γιὰ νὰ συγγράψω ὅποιαδήποτε ἀπὸ τὰ δημιουργήματά μου: μιά καὶ τὸ ἐνδιαφέρον μῆς ἀνάλυσης ἢ ἀνασυγκρότησης πού ἔταξα σκοπὸ τῆς μελέτης μου αὐτῆς. Εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὸ πραγματικὸ ἢ ὑποτιθέμενο ἐνδιαφέρον τοῦ θέματος πού ἐξετάζεται, δέν θὰ κατηγορηθῶ, νομίζω, γιὰ ἔλλειψη μετριοφροσύνης ἂν πάρω ἓνα ἀπὸ τὰ ἔργα μου γιὰ νὰ δείξω τὸν τρόπο τῆς δημιουργίας του. Διαλέγω τὸ «Κοράκι», πού εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ μου ἔργα. Σκοπός μου εἶναι νὰ ἀποδείξω, ὅτι κανένα σημεῖο στὴν σύνθεσή του δέν εἶχε

ἀρεθεί στην τύχη ή στην διαίσθησή μου, ότι το έργο προόδευσε, θήμα προς θήμα, προς την ολοκλήρωσή του, με την ακρίβεια και την αυστηρή συνέπεια που ξεχωρίζει ένα μαθηματικό πρόβλημα.

“Ας απορριφθεί σαν άσχετη με το καθαυτό ποίημα, ή περίπτωση — ή ας πούμε ή ανάγκη, ή όποια, κατά πρώτο λόγο με εξώθησε να συνθέσω ένα ποίημα, που να ικανοποιεί και το λαϊκό και το κριτικό γούστο.

‘Αρχίζουμε λοιπόν μετά απ’ αυτή την πρόθεση.

‘Αρχικά ή σκέψη μου στράφηκε στο μέγεθος του ποιήματος. “Αν μιὰ λογοτεχνική δημιουργία είναι τόσο μεγάλη που δεν μπορεί να διαβασθῆ χωρίς διακοπή, τότε πρέπει να δεχτούμε τὴν ἀπώλεια μιᾶς ἐξαιρετικά πολὺτιμης συγκίνησης που δημιουργείται με τὴν ἐνότητα τῆς ἐντύπωσης· γιατί, ἀν ὑπάρχει διακοπή στοῦ διάβασμα, μεσολαβοῦν γεγονότα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, καὶ ἐκεῖνο που ὀνομάζουμε ἐνότητα ἐντύπωσης καταστρέφεται ἀμέσως. Μὰ μιὰ καὶ στὴν κάθε περίπτωση, κανένας ποιητὴς δὲν μπορεί νὰ ἀπορρίψει τίποτε που μπορεί νὰ προωθήσει τὰ σκέδιά του, πρέπει νὰ δοῦμε κατὰ πόσο ὑπάρχει κανένα πλεονέκτημα που νὰ ἀποζημιῶναι τὸν χαμὸ τῆς ἐνότητας τῆς ἐντύπωσης που ἐπακολουθεῖ. Κι’ ἀμέσως ἀπαντῶ: “Ὁχι. ‘Εκεῖνο που ὀνομάζουμε ἕνα μεγάλο ποίημα εἶναι στὴν πραγματικότητα, μιὰ διαδοχὴ ἀπὸ σύντομα ποιήματα, δηλαδὴ ἀπὸ σύντομα ποιητικὰ θέματα. Περιττὸν νὰ ἀποδείξουμε ὅτι ἕνα ποίημα εἶναι πραγματικό, μόνον ὅταν συγκινεῖ ἔντονα καὶ ἐξυψᾶναι τὴν ψυχὴ· κι’ ὅλες οἱ ἔντονες συγκινήσεις εἶναι, λόγω ψυχικῆς ἀνάγκης, σύντομης διάρκειας. Γι’ αὐτὸ τὸ λόγο τουλάχιστο, τὸ μισὸ τοῦ «Χαμμένου Παραδείσου» εἶναι ἀναγκαστικὰ πρόζα, μιὰ σειρά ἀπὸ ποιητικὲς συγκινήσεις, ἀνάγκες, ἀναπόφευκτα, με ἀνάλογη ἐξασθένεια τοῦ ὕφους. Τὸ ὅλο ἔργο κἀναι λόγω τοῦ υπερβολικοῦ του μεγέθους, τὸ ἀνυπολόγιστα σπουδαῖο καλλιτεχνικὸ στοιχείο τῆς ὀλοκληρωμένης ἢ ἐνοποιημένης συγκίνησης.

Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι ὑπάρχει ἕνα δεδομένο ὄριο στοῦ μεγέθους κάθε λογοτεχνικοῦ ἔργου, τὸ ὄριο τῆς ἀδιάκοπης ἀνάγνωσης καὶ ὅτι, ἀν καὶ σὲ ὠριμένες κατηγορίες ἔργων πρόζας, ὅπως ὁ Ροδινώνας Κροῦσσος, που δὲν χρειάζεται ἐνότητα ἀνάγνωσης, τὸ ὄριον αὐτὸ μπορεί νὰ ξεπεραστεῖ με ἐπιτυχία, ποτὲ δὲν μπορεί νὰ ἀμυληθῆ χωρίς συνέπειες σ’ ἕνα ποίημα. Μεταξὺ τοῦ ὀριου αὐτοῦ, τὸ μέγεθος κάθε ποιήματος πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογο με τὴν ἀξία του, μ’ ἄλλα λόγια με τὴν συγκίνηση ἢ ἔπαρση, δηλαδὴ με τὸν βαθμὸ τοῦ ἀληθινοῦ ποιητικοῦ συναισθήματος που μπορεί νὰ δημιουργήσῃ· γιατί εἶναι φανερὸ ὅτι ἢ συντομία τοῦ ἔργου πρέπει σὲ βρίσκεται σὲ ἄμεση ἀνάλογια με τὸ ἐπιζητούμενο συναίσθημα, κι’ αὐτὸ με μιὰ μόνο προϋπόθεση, ὅτι ὠρισμένης διάρκειας ἔργο εἶναι ἐντελῶς ἀπαραίτητο γιὰ τὴν δημιουργία ὁποιοῦδήποτε συναισθήματος.

Μ’ ὅλες, αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις στὴν σκέψη μου, καθὼς καὶ με τὴν ἀπόφαση ὅτι τὸ συναίσθημα που ἤθελα νὰ δημιουργήσω δὲν ἔπρεπε νὰ υπερβαίνει τὸ λαϊκό, μὰ οὔτε καὶ νὰ ξεπέφτει χαμηλότερα ἀπὸ τὸ κριτικὸ γούστο, ἀπεφάσισα ἀμέσως τὸ σωστὸ μέγεθος τοῦ ποιήματός μου, ἑκατὸ περίπου στίχους. Στὴν ἀκρίβεια εἶναι ἑκατὸν ὀκτῶ.

‘Η σκέψη μου στράφηκε μετὰ, στὴν ἐκλογή τῆς ἐντύπωσης, ἢ τοῦ συναισθήματος, που θάθελα νὰ μεταδώσω. Κι’ ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι σ’ ὅλη τὴν διάρκεια τῆς δημιουργίας του, σκεφτόμουν νὰ κἀνω τὸ ἔργο παγκόσμια ἀγαπητὸ .Θὰ ξέφευγα πολὺ ἀπὸ τὸ ἀμεσὸ μου θέμα, ἀν προσπαθοῦσα ἐδῶ νὰ ἀποδείξω ἕνα σημεῖο πάνω στοῦ ὁποῖο ἔχω ἐπιμένει ἄπειρες φορές, καὶ τὸ ὁποῖον στὴν ποίηση δὲν χρειάζεται καθόλου ἀπόδειξη, ἐννοῶ τὴ θέση ὅτι τὸ κάλλος εἶναι τὸ μόνο νόμιμο θέμα στὴν ποίηση. Λίγα λόγια, ὅμως, γιὰ νὰ προσδιορίσω τὴν πραγματικὴ μου σκέψη, τὴν ὁποῖαν ὠρισμένοι μου φίλοι βιάστηκαν νὰ διαστρεβλώσουν. ‘Η ἀπόλαυση, που εἶναι σύγχρονα ἢ πιὸ ἔντονη, ἢ πιὸ ἐξυψωτικὴ καὶ ἢ πιὸ ἄδολη, βρίσκεται νομίζω μόνο στὴν ἐξέταση τοῦ κάλλους. “Ὅταν ὁ ἄνθρωπος μιλά γιὰ τὸ κάλλος, ἐννοεῖ ἀκριβῶς, ὄχι ποιότητα, ὅπως πολλοὶ πιστεύουν ἀλλὰ συναίσθημα, ἀνοφέρεται, με δυὸ λόγια, σ’ αὐτὴ τὴν ἔντονη καὶ ἄδολη ἀνάταση τῆς ψυχῆς, γιὰ τὴν ὁποῖα μιλᾶσα πιὸ πάνω, κι’ ὄχι τῆς σκέψης ἢ τῆς καρδιάς, καὶ πού νοιώθουμε σὰν ἀποτέλεσμα τῆς ἐξέτασης τοῦ «ὠραίου». Τώρα προσδιορίζω τὸ κάλλος σὰν τὸ κατ’ ἐξοκὴ θέμα τῆς ποίησης, ἀκριβῶς γιατί εἶναι ἕνας αὐταπόδεικτος κανόνας τῆς τέχνης, ὅτι τὰ συναισθήματα πρέπει νὰ ἀναδύονται ἀπὸ ἄμεσες αἰτίες, ὅτι ὁ σκοπὸς πρέπει νὰ γίνεται ἐφικτὸς με μέσα που εἶναι πιὸ ἀρμόδια γιὰ τὴν κατάκτησή του καὶ γιατί μέχρι τώρα δὲν βρέθηκε κανένας τόσο ἠλίθιος που νὰ ἀρνηθεῖ ὅτι ἢ μοναδικὴ αὐτὴ ἐξύψωση γιὰ τὴν ὁποῖα ἔχω μιλήσει ἐπιτυχάνεται πιὸ εὐκόλα στὴν ποίηση. Τώρα ὁ σκοπὸς ‘Αλήθεια ἢ ἢ ἰκανοποίηση τῆς σκέψης, κι’ ὁ σκοπὸς Αἴσθημα, ἢ ἢ συγκίνηση τῆς καρδιάς εἶναι, ἀν καὶ κατορθωτὰ ὡς ἕνα ὠρισμένο σημεῖο στὴν ποίηση, ἐφικτὰ πολὺ εὐκόλα στὴν πρόζα. ‘Η ‘Αλήθεια, στὴν πραγματικότητα ἀπαιτεῖ ἀκρίβεια, καὶ τὸ Αἴσθημα ἀπλότητα. (Κι’ οἱ ἄνθρωποι που ἔχουν ἀληθινὰ αἰσθήματα με καταλάβουν), πούναι ἐντελῶς ἀντίθετα ἀπὸ τὸ κάλλος, τὸ ὁποῖο, ζαναθεβαιῶν, εἶναι ἢ ἔπαρση, ἢ ἢ ἀκριβοπότη ἢ ἀνάταση τῆς ψυχῆς. Δὲν πρέπει νὰ νομιθεῖ, ἀπ’ ὅσα ἔχω πεῖ ἐδῶ, ὅτι τὸ Αἴσθημα ἢ ἀκόμα καὶ ἢ ‘Αλήθεια, δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν, καὶ νὰ χρησιμοποιηθοῦν με κέρδος, σ’ ἕνα ποίημα, γιατί

μπορούν να εξυπηρετήσουν σαν έπεξεγήγηση ή σαν βοήθημα στο γενικό συναίσθημα, όπως ή άσυμφωνία στη μουσική σαν αντίθεση: Μά ό πραγματικός καλλιτέχνης πάντα θα προσπαθήσει, πρώτα-πρώτα να τή υποτάξει στον κύριο σκοπό, και μετά να τή περιτυλίξει, όσο τώ δυνατό, σ' αυτό τώ Κάλλος πού είναι ή άτμόσφαιρα και ή ούσία τού ποιήματος.

Θεωρώντας, λοιπόν, τώ κάλλος σαν σκοπό μου, ή έπόμενη έρώτησή μου ήταν για τώ τόνο τής πιό έντονης έκδηλώσής του, και ή πείρα, έχει δείξει ότι αυτός είναι ό τόνοσ τής λύπης. Τώ κάλλος γενικά στήν ύστατη ανάπτυξή του, πάντοτε όδηγεϊ τήν συναισθηματική ψυχή στα δάκρυα. 'Η μελαγχολία είναι λοιπόν ό πιό νόμιμος άπ' όλους τούς ποιητικούς τόνους.

'Αφού έτσι άποφάσισα τώ μέγεθος, τόν σκοπό και τώ τόνο προσπάθησα με άπλό άπεικασμό, να θρω κάποιο καλλιτεχνικό άρτυμα πού θα χρσίσειμε σαν βάση στη κατασκευή τού ποιήματος, κάποιο άξονα πού πάνω του θα γυρνούσε όλο τώ κατασκεύασμα. Μελετώντας προσεκτικά όλα τα συνηθισμένα καλλιτεχνικά έπινοήματα, ή πιό σωστά άκόμα, τεχνάσματα, με τήν θεατρική έννοια τού θρου, δέν άργησα να καταλάβω άμέσως ότι κανένα δέν είχε χρησιμοποιηθεί τόσο πολύ όσο τώ ρεφραίν. 'Η έκτεταμένη χρσισμοποίησή του ήταν άρκετή διαβεβαίωση για τήν πραγματική του άξία κι' έτσι δέν ήμουν άναγκασμένος να τώ υποβάλω σε άνάλυση. 'Εξέτασα όμως κατά πόσο μπορούσα να τώ τελειοποιώσ. Και σύντομα άνακάλυψα ότι θρικόσταν σε πρωτόγονη κατάσταση. "Όπως χρσισμοποιείται γενικά, τώ ρεφραίν ή έπωδός, όχι μόνο περιορίζεται στον λυρικό στίχο, αλλά βασίζεται για τήν έπιτυχία του στην δύναμη τής μονοτονίας, και στον ήχο και στο νόημα. 'Η εύχρισση όφείλεται άποκλειστικά στην αίσθηση τής ταυτότητας, τής επανάληψης. 'Αποφάσισα λοιπόν να ποικιλώ και να δυναμώσω τώ άντήχημα, άκολουθώντας γενικά τήν μονοτονία τού ήκου, μά συνεχώς αλλάζοντας τώ νόημα" δηλαδή άποφάσισα να δημιουργώ συνεχώς καινούργια άποτελέσματα, παραλάζοντας τώ νόημα τού ρεφραίν, πού θάμενε σχεδόν άπαράλλακτο.

'Αφού έτσι κανονίστηκε κι' αυτό τώ πρόβλημα, ή σκέψη μου στράφηκε κατόπιν στην φύση τού ρεφραίν. Μιά και ή χρσισμοποίησή του θα ποίκιλλε συνεχώς, ήταν φανερό ότι τώ ρεφραίν θάπρεπε να ήταν σύντομο γιατί είχα άνυπερέβλητη δυσκολία να παραλλάξω όλοένα τώ νόημα σε μία μεγάλη δράση. 'Η εύκολία τής παραλλαγής θάταν θέβαια άνάλογη με τήν συντομία τής φράσης. Αυτό με όδηγησε άμέσως να διαλέξω μία λέξη σαν τώ καλύτερο ρεφραίν.

'Η έπόμενη έρώτηση στράφηκε άναγκαστικά στον χαρακτήρα τής λέξης. 'Αφού άποφάσισα να χρσισμοποιώσ ένα ρεφραίν, ή διαίρεση τού ποιήματος σε στροφές ήταν θέβαια έξαρτημένη άπό τώ ρεφραίν πού θάκλεινε άναγκαστικά κάθε στροφή. Μά για να έχει δύναμη ένα τέτοιο τέλος, θάπρεπε δίχως άλλο να είναι μελωδικό και έντονο. Αυτές οι προϋποθέσεις με όδηγησαν στην έκλογή τού ο πού είναι τώ πιό μελωδικό φωνήεν ένωμένο με τώ ρ πού είναι τώ πιό δυναμικό σύμφωνο. 'Αφού έτσι άπεφασίσθη ό ήχος τού ρεφραίν, άναγκαστικά έπρεπε να διαλέξω μία λέξη πού να περιέχει αυτό τόν ήχο, και ταυτόχρονα να διατηρη όσο τώ δυνατό περισσότερο τόν μελαγχολικό τόνο πού είχα διαλέξει για τώ ποιήμα. Σ' αυτή μου τήν έρευνα θάταν άδύνατο να μην προσέξω τή λέξη "**nevermore**" (πιά ποτέ). Στην πραγματικότητα αυτή ήταν ή λέξη πού πρωτοσκέφτηκα.

'Η έπόμενη άποφαση στράφηκε γύρω άπό τήν δικαιολογία για τήν συχνή επανάληψη τής λέξης **nevermore**. 'Εξετάζοντας τήν δυσκολία πού συνάντησα για να θρω ένα πιθανοφανή λόγο για τήν συχνή τής επανάληψη, δέν άργησα να άντιληφθώ ότι αυτή ή δυσκολία όφειλόταν άποκλειστικά στο συμπέρασμα ότι αυτή τήν λέξη θα χρσισμοποιούσε συνέχεια και μονότονα ένα άνθρώπινο πλάσμα — δέν άργησα να άντιληφθώ, με δυό λόγια, ότι δύσκολο ήταν να συνδυάσω τήν μονοτονία τής με τήν λογική ίκανότητα τού πλάσματος πού χρσισμοποιούσε τήν λέξη. Σ' αυτό τώ σημείο, τότε, μου ήρθε ή ιδέα ενός μη λογικού πλάσματος, αλλά ίκανού να μιλά και, φυσικά, ένας παπαγάλος μου πρωτόρθε στη σκέψη, μά σύντομα άλλαξα γνώμη για ένα Κοράκι, πού είναι έξ ίσου ίκανό να μιλά και, πιό σπουδαίο, καταλληλότερο για τόν όλο τόνο τού ποιήματος.

Είχα τώρα τόσο προχωρήσει ώστε να έχω διαλέξει ένα Κοράκι, τώ πουλι πού φέρνει κακά σημάδια, πού να επαναλαμβάνει μονότονα τήν λέξη **nevermore**, στο τέλος κάθε στροφής, σ' ένα ποιήμα με μελαγχολικό τόνο, περίπου 100 στίχους μεγάλο. Τώρα, χωρίς να άφησω τήν σκέψη μου τόν σκοπό να δημιουργήσω κάτι άνώτερο ή τέλειο, σε κάθε σημείο, άναρωτήθηκα: ("Άπό όλα τα μελαγχολικά θέματα, ποιό, σύμφωνα με τήν παγκόσμια άντίληψη τού άνθρώπου, είναι τώ περισσότερο μελαγχολικό;)" 'Ο θάνατος ήταν ή πιό πρόσλη άπάντηση. ("Και τότε), είπα, "τώ μελαγχολικότερο θέμα είναι σύγχρονα τώ πιό ποιητικό;)" 'Από όσα έχω ήδη εξηγήσει με κάποια λεπτομέρεια, ή άπάντηση σ' αυτό τώ έρώτημα είναι έπισης πρόσλη: ("Όταν συνδέεται με τώ Κάλλος: Τότες, ό θάνατος μιάς ώραιάς γυναίκας είναι, άσυχήτητα, τώ πιό ποιητικό θέμα στον κόσμο. Και έπισης είναι άναμφίβολο ότι τα χείλια τα πιό κατάλληλα να μιλούν για τέτοιο θέμα είναι τα χείλια ενός έρωτευμένου πού στερήθηκε μία τέτοια άγαπημένη.

Ἐπρεπε τώρα νὰ συνδέσω τις δύο ἰδέες, ἓνα ἐρωτευμένο πού θρηνεῖ τὴν πεθασμένη του ἀγάπη καὶ ἓνα Κοράκι πού ἐπαναλαμβάνει συνέχεια τὴ λέξη **nevermore**. Ἐπρεπε νὰ τις συνδέσω ἔχοντας κατὰ νοῦ τὴν ἀπόφασή μου νὰ ἀλλάξω σὲ κάθε στροφή τὸ νόημα τῆς λέξης πού ἐπαναλαμβάνεται· ἀλλὰ ὁ μόνος λογικὸς τῶσπε τέτοιου συνδυασμοῦ εἶναι νὰ φαντασθῆ κανένας ὅτι τὸ Κοράκι χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη σὰν ἀπάντηση σὲ ἐρωτήσεις τοῦ ἐρωτευμένου. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶδα ἀμέσως νὰ ξανοίγεται ἡ εὐκαιρία γιὰ τὸ ἀποτελεσμα πού ζητοῦσα, δηλαδὴ τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἀλλαγῆ τοῦ νοήματος. Κατάλαβα ὅτι μποροῦσα νὰ κάνω τὴν πρώτη ἐρώτηση τοῦ ἐρωτευμένου, τὴν πρώτη ἐρώτηση στὴν ὁποία τὸ Κοράκι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπαντήσει **nevermore**, λέω, ὅτι μποροῦσα νὰ κάνω τὴν πρώτη ἐρώτηση κοινή, τὴν δευτέρα λιγώτερο, τὴν τρίτη ἀκόμα λιγώτερο, κι' εἶται νὰ συνεχίσω, ὡπου σὸ τέλος ὁ ἐρωτευμένος, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὴν πρώτη του ἀδράνεια μὲ τὸ μελαγχολικὸ νόημα αὐτῆς τῆς λέξης, μὲ τὴν συχνὴ τῆς ἐπανάληψη, καὶ μὲ τὸν προφητικὸ χαρακτήρα τοῦ ὄρνιου, νὰ καταντᾷ προληπτικὸς, καὶ ἀσυλλόγιστα νὰ κάνει ἐρωτήσεις μὲ ἐντελῶς ἀλλιώτικο νόημα, ἐρωτήσεις γιὰ τις ὁποῖες μάταια ζήτησε ἀπάντηση στὰ θάβεια τῆς καρδιάς του, νὰ τις κάνει ἀπὸ πρόληψη καὶ ἐπίσης ἀπὸ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀπελπισίας πού ἀρέσκειται νὰ βασανίζεται, νὰ τις κάνει ὄχι γιατί πιστεύει στὸ προφητικὸ ἢ δαιμονιακὸ χαρακτήρα τοῦ πουλιοῦ (τὸ ὁποῖον ἢ λογικὴ του διαβεβαίωνει, ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνει ἓνα μάθημα πού ἔχει μάθει ἀπ' ἔξω), ἀλλὰ γιατί αἰσθάνεται μιὰ παράφρονη εὐχαρίστηση στὸ νὰ διατυπώνει τις ἐρωτήσεις εἶται, πού νὰ νοιώθει ἀπὸ τὸ ἀναμενόμενο **nevermore**, τὴν πιὸ ἀβάσταχτη καὶ γι' αὐτὸ τὴν πιὸ ἥδονικὴ λύπη. Νοιώθοντας τὴν εὐκαιρία πού μοῦ δινόταν ἔτσι, ἢ πιὸ σωστὰ πού μοῦ ἐπιβλήθηκε κατὰ τὴν διάρκειά τῆς σύλληψης τοῦ ποιήματος, πρῶτα-πρῶτα φαντάστικα τὸ ἀποκορύφωμα ἢ τὴν τελικὴ ἐρώτηση, αὐτὴ τὴν ἐρώτηση στὴν ἀπάντηση τῆς ὁποίας ἡ λέξη **nevermore** θὰ δημιουργοῦσε τὴν πιὸ ἀβάσταχη λύπη καὶ ἀπελπισία.

Ἐδῶ, λοιπόν, μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἄρχισε τὸ ποίημα, ἀπὸ τὸ τέλος, ἀπ' ὅπου ὅλα τὰ ἔργα τέχνης πρέπει νὰ ἀρχίζουν, γιατί ἦταν ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς σκέψης μου πού ἔγραφα γιὰ πρώτη φορὰ τὴν σύνθεση τῆς στροφῆς:

«Κι' εἶπα: «Τοῦ κακοῦ Προφήτη, ναί, τῆς Κόλασης Προφήτη,
στὸ θεὸ πῶς οἱ δύο ἀγαπᾶμε, σ' ἐξορκίζω; σοῦ ζητῶ,
πές μου στῆς Ἐδέμ τὰ μέρη, κι' ἂν ἡ τύχη εἶται τὰ φέρεϊ,
μιὰ φορὰ τ' ὠραῖο ἀστέρι τῆς ψυχῆς μου θὰ κρατῶ,
τὴ Λεωνῶρα, μέσ' τὰ στήθια κλεισμένη θὰ κρατῶ;»
(Πιὰ ποτὲ) μοῦ λέει αὐτό.»

Σύνθεσα αὐτὴ τὴ στροφή, σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, πρῶτα-πρῶτα γιὰ νὰ μπορέσω, δημιουργώντας τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ ποιήματος, νὰ ποικίλω καὶ νὰ διαβαθμίσω τις ἄλλες στροφές, σὲ σοβαρότητα καὶ σὲ σημασία, σὲς προηγούμενες ἐρωτήσεις τοῦ ἐρωτευμένου, κι' ὕστερα, γιὰ νὰ ἀποφασίσω τελειωτικὰ τὸ ρυθμὸ, τὸ μέτρο, τὸ μέγεθος καὶ τὴ γενικὴ κατὰταξη τῆς στροφῆς καὶ γιὰ νὰ διαβαθμίσω τις ἄλλες στροφές πού θὰ ἔβαζα πρὶν ἀπ' αὐτὴ, μὲ τέτοιον τρόπο πού καμιά τους νὰ μὴν τὴν περάσει σὲ ρυθμικὴ τελειότητα. Κι' ἂν ἦμιον ἰκανός, στὴν σύνθεσιν πού θὰ ἐπακολουθοῦσε, νὰ δημιουργήσω τὴν δυναμικὴν στροφῆς, θὰ τις ἔκανα πιὸ ἀδύνατες, χωρὶς κανένα ἐνδοιασμό, γιὰ νὰ μὴν ἐμποδίζουν τὸ ρυθμικὸ ἀποκορύφωμα.

Κι' ἐδῶ θὰ ἦθελα νὰ πῶ μερικὰ λόγια γιὰ τὴν στικουργία. Πρωταρχικὸς μου σκοπός, (ὅπως συνήθως), ἦταν ἡ πρωτοτυπία. Ὁ βαθμὸς στὸν ὁποῖον ἔχει παραμεληθεῖ ἢ στικουργία, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀδικαιολόγητα πράγματα στὸν κόσμον. Κι' ἂν ἀκόμα δεχτοῦμε ὅτι ὑπάρχουν περιωρισμένες μόνον πιθανότητες στὸ ρυθμὸ, εἶναι φανερό ὅτι οἱ πιθανές ποικιλίες μέτρου καὶ στροφῆς εἶναι πραγματικὰ ἀπεριόριστες κι' ὅμως «γιὰ αἰῶνες, κανένας ἄνθρωπος, στὴν ποίηση, δὲν ἔκανε ποτέ, ἢ σκέφτηκε νὰ κάνει, κάτι τὸ πρωτότυπο». Στὴν πραγματικότητα, ἡ πρωτοτυπία (ἐκτὸς στὰ πνεύματα μὲ ὑπερβολικὴ δύναμιν), δὲν εἶναι, ὅπως μερικοὶ νομίζουν, θέμα διάθεσης ἢ ἰδιοσυγκρασίας. Γενικά, γιὰ νὰ τὴ βροῦμε χρειάζεται φιλοπονία, καὶ ἂν καὶ εἶναι θετικὴ ἀξία τοῦ πιὸ μεγάλου βαθμοῦ, ἔχει ἀνάγκη γιὰ τὴν ἐπίτευξή τῆς λιγώτερη ἐφευρετικὴ παρά ἀρνητικὴτητα.

Καὶ σ' ἀλήθεια δὲν προφασίζομαι ὅτι, εἴτε ὁ ρυθμὸς εἴτε τὸ μέτρον τοῦ («Κορακιοῦ») εἶναι πρωτότυπα. Ὁ ρυθμὸς εἶναι τροχαϊκός, τὸ μέτρον εἶναι ὀκτάμετρον ἀνομοιοκατάληκτον ὁμοιοκατάληκτον ἀπὸ ἐπτάμετρον ὁμοιοκατάληκτον πού ἐπαναλαμβάνεται στὸ ρεφραῖν τοῦ πέμπτου στίχου, καὶ τελειώνει μὲ ἓνα τετράμετρον ὁμοιοκατάληκτον. Μὲ πιὸ ἀπλά λόγια, τὸ μετρικὸ πόδι πού χρησιμοποιεῖται (τροχαῖον), ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ μακρὰν συλλαβὴ πού ἀκολουθεῖται ἀπὸ μιὰ βραχεῖα· ὁ πρῶτος στίχος τῆς στροφῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτῶ τέτοια πόδια, ὁ δευτερός ἀπὸ ἐπτάμισον (στὴν πραγματικότητα ἐπτὰ καὶ δύο τρίτα), ὁ τρίτος ἀπὸ ὀκτῶ, ὁ τέταρτος ἀπὸ ἐπτάμισον, ὅπως καὶ ὁ πέμπτος, ὁ ἕκτος ἀπὸ ἐξήμισον. Καθ' ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς στίχους, ξεχωριστὰ ἔχει χρησιμοποιηθεῖ προηγουμένως, καὶ ἡ πρωτοτυπία πού ὑπάρχει στὸ «Κοράκι» ὀφείλεται στὴν συνένωσί τους σὲ μιὰ στροφή. Τί-

ποτε πού νά πλησιάζει, ἔστω καί λίγο, αὐτόν τὸ συνδυασμὸ δὲν ἔχει δοκιμασθεῖ προηγουμένως. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ πρωτότυπου συνδυασμοῦ βοηθεῖται ἀκόμη καί ἀπὸ ἄλλα ἀσυνήθιστα καί μερικά τελείως καινούργια εὐρήματα, πού ὀφείλονται στὴν προέκταση τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τοῦ ρυθμοῦ καί τῆς παρήκησης.

Τὸ ἐπόμενο πρόβλημα πού ἔπρεπε νά ἐξετασθεῖ ἦταν ὁ τρόπος τῆς συνάντησης τοῦ ἐρωτευμένου καί τοῦ κορακιοῦ — καί τὸ πρῶτο μέρος τοῦ προβλήματος ἦταν ὁ τόπος τῆς συνάντησης. Γι' αὐτὸ ἡ πιὸ φυσικὴ πρόταση θάταν ἓνα δάσος ἢ μιὰ πεδιάδα — ἀλλὰ πάντοτε εἶχα τὴ γνώμη ὅτι μιὰ κλειστὴ περιοχὴ χώρου εἶναι στ' ἀλήθεια ἀπαραίτητη γιὰ τὸν σκοπὸ ἐνὸς ἀπομονωμένου ἐπεισοδίου. Ἐχει τὴ δύναμη μιᾶς κορνίζας γιὰ μιὰ φωτογραφία. Ἐχει μιὰ ἀναμφισβήτητη ἠθικὴ δύναμη νά κρατᾷ συγκεντρωμένη τὴ προσοχὴ, καί βέβαια, δὲν πρέπει νά συνταυτίζεται μὲ τὴν ἀπλὴ ἐνότητά τοῦ τόπου.

Ἀποφάσισα, τότε, νά τοποθετήσω τὸν ἐρωτευμένο στὸ ὑπνοδωμάτιό του, στὸ δωμάτιο πού τοῦ ἔχει γίνει ἱερὸ μὲ τὶς ἀναμνήσεις ἐκείνης πού τὸ εἶχε ἐπισκεφθεῖ συχνά. Τὸ δωμάτιο παρουσιάζεται ὡς πλούσια ἐπιπλωμένο κι' αὐτὸ σὰν ἀπλὴ συνέχεια τῆς ἰδέας πού ἔχω κι' ὅλας ἐξηγήσει στὸ θέμα τοῦ «Κάλλους» ὡς τοῦ μόνου ἀληθινοῦ ποιητικῆς θέματος.

Ἀφοῦ ἔτσι ἀποφασίστηκε ὁ τόπος, ἔπρεπε τώρα νά μπάσω τὸ πουλί — καί ἡ ἰδέα νά τὸ μπάσω ἀπὸ τὸ παράθυρο ἦταν ἀναπότρεπτη. Ἡ ἰδέα μου νά κάνω τὸν ἐρωτευμένο νά νομίζει στὴν ἀρχή, ὅτι τὸ χτύπημα τῶν φτερῶν τοῦ πουλιοῦ πάνω στὸ παραθυρόφυλλο, εἶναι χτύπημα στὴν πόρτα, ἐδημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν διάθεσή μου νά μεγαλώσω, παρατείνοντας τὴν περιέργεια τοῦ ἀναγνώστη, καί ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία μου νά κάνω ἀποδεκτὸ τὸ τυχαῖο γεγονός πού ὀφειλόταν στὸ ἀνοιγμα τῆς πόρτας ἀπὸ τὸν ἐρωτευμένο, στὸ τριγύρω σκοτάδι καί ἔτσι στὴν ἀποδοχὴ μιᾶς μισο-φαντασίας ὅτι ἦταν τὸ πνεῦμα τῆς ἀγαπημένης του πού εἶχε χτυπήσει.

Ἐκανα τὴν νύχτα, νυχτιὰ καταιγίδας, πρῶτα γιὰ νά δικαιολογήσω τὸ μπάσιμο τοῦ Κορακιοῦ καί δευτέρα γιὰ τὴν ἀντίθεση μὲ τὴν (φυσικὴ) γαλήνη τοῦ δωματίου.

Ἐκανα τὸ πουλί νά κάθεται στὴν προτομὴ τῆς Παλλάδας, ἐπίσης γιὰ ἀντίθεση μεταξὺ τοῦ μαρμάρου καί τῶν φτερῶν — ἐννοεῖται ὅτι ἡ προτομὴ ἦταν φυσικὸ ἐπακόλουθο τοῦ πουλιοῦ. Καί ἐδιάλεξα τὴν προτομὴ τῆς Παλλάδας, πρῶτα σὰν πιὸ κατάλληλη γιὰ τὴν μάθηση τοῦ ἐρωτευμένου καί δευτέρα γιὰ τὴ μουσικότητα τῆς λέξης Παλλάδα.

Περίπου τὸ μέσο τοῦ ποιήματος, ἐπίσης, ἐχρησιμοποίησα τὴν δύναμη τῆς ἀντίθεσης γιὰ νά δυναμώσω τὴν τελικὴ ἐντύπωση. Παράδειγμα: ἔδωσα ἓνα ἀέρα φανταστικοῦ — πλησιάζοντας τὸ κωμικὸ σὲ βαθμὸ ἐπιτρεπτό — στὴν εἴσοδο τοῦ κορακιοῦ. Μπαίνει «μεγαλόπρεπο».

«Μιὰ ματιὰ δὲν μὲ κοιτάει, κατ' εὐθεία αὐτὸ πετάει
καί στὴ θύρα ἀπάνω πάει καί κουρνιάζει μοναχό.»

Στις ἐπόμενες δύο στροφές ἡ ἰδέα γίνεται πιὸ εὐκολα ἀντιληπτή.

«Πικρογέλασε λιγάκι ἡ θλίψη μου μὲ τὸ κοράκι
μὲ τὴ σοβαρὰ καί μαύρη φορεσιά του καί ρωτῶ:
«Μολονότι φτερουγίζεις δίχα κράνος, ξεχωρίζεις,
φρίκη τὴ καρδιά γιομίζεις, σὺ κοράκι ἐφιαλτικὸ,
πῶς σὲ λέν στὸν ἄλλο κόσμο, πές, κοράκι ἐφιαλτικό».)
«Πιά ποτέ» μοῦ λέει αὐτό.»

«Μ' ἀπορία ἀκούω τὴ λέξη, ποῦχε τὸ πουλί διαλέξει,
ἂν καί νόημα κανένα δὲν θά εἶχε λογικὸ,
γιατί βέβαια συμφωνοῦμε κάθε μέρα δὲν μπορούμε,
μὲ λαλιά πουλί νά ζοῦμε νά κουρνιάζεις μοναχό,
«Πιά ποτέ» μοῦ λέει αὐτό.»

Ἐχοντας ἔτσι προβλέψει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πλοκῆς, ἀμέσως ἐγκατάλειψα τὸ φανταστικὸ γιὰ ἓνα τὸνο βαθιᾶς σοβαρότητας — ἀρχίζοντας αὐτὸ τὸ τόνο στὴ στροφή πού ἀκολουθεῖ αὐτὴ πού ἐπανάλαβα πιὸ πάνω τελευταία, μὲ τὸ στίχο

«Μόνον αὐτὲς τὶς λέξεις θγάζει τὸ Κοράκι κι' ἡουχάζει» κ.τ.λ.

Ἄπ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὁ ἐρωτευμένος δὲν ἀστειεύεται πιά, δὲν βλέπει τίποτα αὐτε καί φανταστικὸ στὴ διαγωγή τοῦ Κορακιοῦ. Μιλάει γι' αὐτὸ σὰν «τοῦ κακοῦ Προφήτη, τῆς Κόλασης Προφήτη» καί αἰσθάνεται «τ' ἄγριο βλέμμα τοῦ πουλιοῦ τὸ φλογερὸ» νά κατακαίει τὴν καρδιά του. Αὐτὴ ἡ πρόσδος τῆς σκέψης, ἢ τῆς φαντασίας, τοῦ ἐρωτευμένου, ἔχει σὰν σκοπὸ νά δημιουργήσῃ παρόμοιες σκέψεις στὸν ἀναγνώστη — νά φέρει τὸ πνεῦμα

στο κατάλληλο πλαίσιο για την λύση — πού τώρα έρχεται όσο το δυνατόν πιο γρήγορα και άμεσα.

Με την κύρια λύση, με την απάντηση του Κορακιού, («Πιά ποτέ») στην τελευταία έρωτηση του έρωτευμένου αν θα συναντήσει την αγαπημένη του σ' ένα άλλο κόσμο — το ποίημα στην πρόδηλη φάση του, δηλαδή σαν απλό αφήγημα, μπορούμε να πούμε ότι θρίσκει το τέλος του. Μέχρι τώρα, κάθε γεγονός είναι μέσα στα πλαίσια του πιθανού, της πραγματικότητας. Ένα κοράκι, πού έχει μάθει απ' έξω τη λέξη («πιά ποτέ») και έχει δραπετεύσει από την φύλαξη του κυρίου του, οδηγείται τα μεσάνυχτα, από την δύναμη μιας καταιγίδας, να ζητήσει καταφύγιο στο παράθυρο όπου λάμπει ακόμα ένα φως, στο παράθυρο του δωματίου κάποιου φοιτητού, πού έχει προσηλωμένα τα μάτια του σ' ένα βιβλίο, και μισο-όνειρεύεται μια αγαπημένη πού πέθανε. Άφου το παραθύροφύλλο άνοιγει στο χτύπημα των φτερούγων του πουλιού, το πουλί το ίδιο κουνιάζει στην πιο κατάλληλη θέση όπου και μπορεί να τ' φτάσει ο φοιτητής, ο οποίος, διασκεδάζοντας με το περιστατικό και με την παράδοση διαγωγή του επισκέπτη, ρωτά απ' αυτό, σαν άστείο και χωρίς να προσμένει απάντηση το όνομά του. Το Κοράκι άπαντ, μια και ρωτήθηκε, με τη συννηθισμένη του λέξη («Πιά ποτέ») — μια λέξη πού βρίσκει άμεση άπήκηση στην λυπημένη καρδιά του φοιτητή, πού μουρμουρίζοντας δυνατά μερικές σκέψεις πού του ήρθαν μ' αυτή την ευκαιρία, πάλι τρομάζει από την επανάληψη του («Πιά ποτέ») του όρνιου. Ό φοιτητής τώρα μαντεύει την κατάσταση της υπόθεσης, αλλά σπρώχνεται, όπως έχω εξηγήσει πιο πάνω, από την ανθρώπινη δίψα να βασανίσει τον εαυτό του κι' από δεισιδαιμονία, να προτείνει τέτοιες ερωτήσεις στο πουλί, πού θα δώσουν στον έρωτευμένο τη πιο βαθιά λύση με την άναμενόμενη απάντηση («πιά ποτέ»). Με τον παροξυσμό του αυτοθασανισμού, ή αφήγηση, στη πρόδηλη φάση της, όπως την έχω χαρακτηρίσει πιο πάνω, έχει ένα φυσικό τέλος και μέχρις αυτό το σημείο τα πλαίσια της πραγματικότητας δέν έχουν ξεπερασθεί.

Σε τέτοιου είδους θέματα όμως, όσο έντεχνα κι' αν χειριστηκαν ή με οποιαδήποτε σειρά ζωντανών γεγονότων, υπάρχει πάντοτε μια σχετική σκληρότητα ή γύμνια πού είναι απόκρουστική στο μάτι του καλλιτέχνη. Δυο πράγματα χρειάζονται συνήθως, πρώτα ένας ώρισμένος βαθμός πλοκής, ή πιο σωστά, προσαρμογής, και δεύτερα ένας βαθμός μετάπτωσης, μια μεταφορική έννοια όσο μικρή και νά'ναι. Είναι αυτή ή τελευταία, πιο ειδικά, πού μεταδίδει σ' ένα έργο τέχνης τόσο πολύ απ' αυτά τα πλούτη (για να χρησιμοποιήσω ένα δυναμικό όρο από την κοινή γλώσσα), πού τα συγχίζουμε με περίσσια ευχαρίστηση με το ιδανικό. Είναι ή υπερβολή της μετάπτωσης, είναι ή απόδοσή της σαν το κύριο κι' όχι το υπονοούμενο θέμα, πού μετατρέπει σε πρόζα (κι' αυτή του πιο άνουσου είδους) την ποίηση των λεγομένων Ύπερφυσικών.*

Έχοντας αυτή τη γνώμη, έπρόσθεσα τις δυο τελευταίες στροφές στο ποίημα, πού έκανα το νόημά τους να διαφωτίζει την αφήγηση πού προηγείται. Το υπονοούμενο γίνεται πρώτα φανερό στους στίχους—

«Την καρδιά μου μη ξεσκίζεις, άφυσέ με μοναχό!»
 («Πιά ποτέ»), μου λέει αυτό.)

Θα παρατηρηθεί ότι οι λέξεις «τη καρδιά μου μη ξεσκίζεις» παρέχουν την πρώτη μεταφορική έννοια στο ποίημα. Αυτές, με την απάντηση «Πιά ποτέ», πριδιαθέτουν το πνεύμα να ζητήσει ένα δίδαγμα σ' όλα πού έχουν ειπωθεί προηγουμένως. Ό άναγνώστης αρχίζει τώρα να βλέπει το Κοράκι σαν σύμβολο — αλλά είναι μόνο στον έντελως τελευταίο στίχο της τελευταίας στροφής, πού ή πρόθεσή μου να το κάνω το σύμβολο της Πένθιμης και Αιώνιας Θύμησης γίνεται φανερά καταληπτή.

«Το Κοράκι στοιχειωμένο, μένει πάντα θρονιασμένο
 σπής Παλλάδας το κεφάλι, κάθε μέρα το θωρό,
 και το μάτι του γυαλίζει κι' ένα δαίμονα θυμίζει.
 Σαν ή λάμπα το φωτίζει και τον ίσκιο ρίχνει έδω
 την καρδιά μου σφικτοδένει μέσ' τον ίδιο ίσκιο έδω
 σκλάβα πάντοτε σ' αυτό.)»

Μετ. Ι. ΔΗΜ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

* Σχολή άμερικανών λογοτεχνών και φιλολόγων, οι όποιοι στίς αρχές του 19ου αιώνα έγιναν οι κύριοι ανταγωνιστές των Πουριτανικών δογμάτων (6 . τ. μ.)

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Ἡ Ἐφορεία τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Ἀμμοχώστου, ἀνταποκρινόμενη σὲ πρόταση τοῦ κ. Κύπρου Χρυσάνθη, ἐνέκρινε νὰ δημοσιευθῆ ἡ στήν «Πνευματικὴ Κύπρος» μὰ ἐπιλογή ἀπὸ ἐπιστολές, πὸν βρῖσκονται στὸ Ἀρχεῖο Νίκου Νικολαΐδη στὴ Βιβλιοθήκη.

Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ξεχώρισα τριάντα ἐπιστολές, σταλμένες στὸν Ν.Ν. ἀπὸ γνωστοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, ἀπὸ τὰ 1918 ὡς τὰ 1949. Φανερόνουν, ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του, τὴν ἐκτίμησή του γιὰ τὸν Ν.Ν. καὶ τὸ ἔργο του. Οἱ ἐπιστολές τῶν κυριῶν μᾶς δίνουν καὶ μιὰν ἰδέα τῆς ἀγάπης πὸν ἔτρεφαν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ οἱ νέοι διανοούμενοι τοῦ τόπου μας διὰ τὸν Ν.Ν. Αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ στοιχεῖα πῆρα σὰν βάση γιὰ νὰ κάμω τὴν ἐπιλογή ἀνάμεσα στὶς 283 ἐπιστολές, πὸν περιέχει τὸ Ἀρχεῖο.

Τὰ ἀντίγραφα εἶναι ἀριθμημένα κατὰ χρονολογικὴ σειρά. Στὶς περιπτώσεις ἐπιλογῆς δύο ἢ περισσότερων ἐπιστολῶν ἐνὸς ἀποστολέα, ἡ πρώτη ἀπὸ αὐτὲς τοποθετήθηκε στὴ χρονολογικὴ τῆς σειρά καὶ οἱ ἄλλες ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτη, γιὰ νὰ εἶναι συγκεντρωμένες.

Ὅσες εἶναι ἀχρονολόγητες τοποθετήθηκαν στὸ τέλος.

Οἱ ἐπιστολές ἀντιγράφηκαν πιστῶ, διατηρώντας τὴν ὀρθογραφία τους.

Σὲ παραπομπές δίνω καὶ μερικὲς καταποτιστικὲς σημειώσεις ἀπὸ ὅ,τι γνωρίζω ἢ μπόρεσα νὰ συλλέξω.

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ δίνω καὶ λίγες πληροφορίες γιὰ τὸ Ἀρχεῖο.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1966 ὁ λογοτέχνης Στράτης Τσίρκας, πὸν εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴν Ἀθήνα μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀνταποκρινόμενος σὲ ἐκκλησὴ μου νὰ καταθέσῃ σὲ μὰ κυριακὴ Βιβλιοθήκη μὰ συλλογὴ ἀπὸ ἐπιστολές, χειρόγραφα καὶ ἄλλα ἔγγραφα, πὸν τοῦ εἶχε παραδώσει ὁ Ν.Ν. πρὸ τοῦ θανάτου του, τὰ κατέθεσε στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Ἀμμοχώστου. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ, πὸν στάθηκε ὁ πυρῆνας τοῦ Ἀρχείου, ἀποτελεῖται ἀπὸ:

Α. Μερικὰ χειρόγραφα τοῦ Ν.Ν. — Β. 283 ἐπιστολές φίλων καὶ συγγενῶν του — Γ. Ἐνα ἀντίτυπον τοῦ «Στραβόξυλου» μὲ διορθώσεις τοῦ Ν.Ν. (προφανῶς γιὰ ἐπανεκδόσῃ) —

Δ. Διάφορα περιοδικὰ μὲ συνεργασίες τοῦ Ν.Ν. Ε. Δακτυλογραφημένα κείμενα ἰταλικῆς μετάφρασης τοῦ Στραβόξυλου καὶ τοῦ Μεταθάνατο (δὲν ἀναφέρεται ὁ μεταφραστής, προφανῶς ὅμως εἶναι ἡ Μαρία Ρουσιᾶ) — Στ. Ἐφημερίδες, Περιοδικὰ καὶ Ἀποκόμματα μὲ δημοσιεύματα ἀναφερόμενα στὸν Ν.Ν. καὶ τὸ ἔργο του — Ζ. Φωτογραφίες — Η. Διάφορα.

Τὸ ὕλικὸ αὐτὸ, πὸν εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο σὲ ὄγκον, ἔχει ταξινομηθεῖ καὶ καταγραφεῖ σ' ἓνα λεπτομερῆ κατάλογο.

Μέσα στὸ 1967 τὸ Ἀρχεῖο πλουτίστηκε μὲ τὶς ἀκόλουθες δωρεές:

Τὸ χειρόγραφο τοῦ Βιβλίου τοῦ Μοναχοῦ — Τὴ σειρά τῶν πρωτότυπων σχεδίων μὲ σινικὴ ἀπὸ τὴ Μονὴ καὶ τὸ Ὅρος Σινᾶ — Ἐνα σκίτσο τοῦ Ν.Ν. ἀπὸ τὸν αἰγυπτίωτῃ ζωγράφον Α. Μακρῆ. Δωρεὰ τῆς κυρίας Ἐλένης Π. Γαβριηλίδου.

Ἐνα λεύκωμα μὲ φωτογραφίες τοῦ Ν.Ν. Δωρεὰ τῆς κυρίας Ἀλίκης Νικολαΐδου.

Ἐνα γύψινον θετικὸ ἐκμαγεῖο τοῦ χεριοῦ τοῦ Ν.Ν. καὶ τὸ μαστοῦνι του. Δωρεὰ τῆς κυρίας Ἀρτέμιδος Γκοδότση.

Καὶ οἱ τρεῖς εὐγενεῖς δωρήτριες εἶναι αἰγυπτιώτισσες, ἐγκατεστημένες τώρα στὴν Ἀθήνα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο, ὑπάρχουνε στὴν Πανακοθήκη μας καί:

Α. Ἐννέα πίνακες τοῦ Ν.Ν. (4 λάδια, 3 ἀκουαρέλλες, 2 παστέλ). Δωρεές φίλων τοῦ Ν.Ν. — Β. Ἐνα πορτραῖτο τοῦ Ν.Ν. ἀπὸ τὸ ζωγράφον Γ. Πολ. Γεωργίου. Δωρεὰ τοῦ ζωγράφου — Γ. Ἐνας πίνακας τῆς ζωγράφου Δώρας Ποτήρη «Οἱ τελευταῖες στιγμὲς τοῦ Νίκου Νικολαΐδη» καμωμένος ἐκ τοῦ φυσικοῦ στὸ Ἑλληνικὸ Νοσοκομεῖο Καίρου. Ἀγορὰ τῆς Βιβλιοθήκης.

Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ, μὰσι μὲ ὅλη τὴν σειρά τῶν βιβλίων τοῦ Ν.Ν., πὸν βρῖσκεται ἐπίσης στὴ Βιβλιοθήκη μας, εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ δημοσιευθῆ μὰ «Γωνιὰ Νίκου Νικολαΐδη», ὅταν τὸ ἴδρυμα θὰ μπορεῖ νὰ διαθέσει τὸν κατάλληλον χῶρον στὸ νέο κτίριον Πνευματικῆς Στέγης, πὸν μελετᾶ νὰ ἀνεγείρει τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιον Ἀμμοχώστου.

Λεμεσός 'Αλωνάρης

1918

Νίκο μου,

Πέρασε πάλι κάμποσος καιρός από τὸ πρῶτο μου γράμμα, καὶ δὲ σοῦγραφα.

Ἦρθανε πάλι τὰ παράπονά σου, ὃ πολυλατρεμένε μου, πὼς σὲ ξέχασα! Σήμερα κάθουμαι νὰ σοῦ γράψω μαζί φίλος καὶ θαμαστής. Φιλῶ τὸ χέρι πού ἔγραψε τὸ «ΣΚΕΛΕΘΡΑ». Τὸ δῆγμα τοῦτο, ποῦνα τ' ἀριστοῦργημ' ἀπόσα δικά σου διάβασα, τῶχα γνωρίσει καὶ στήν Ἀθήνα. Θυμᾶσαι βέβαια πὼς μοῦ τὸ διάβασες μιά νύχτα. Μὰ τώρα, στά νέα «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» τὸ διαβάσω καὶ δὲ χορταίνω! Μιά κι' ἄλλη μιά καὶ πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή! Καὶ τί θαμάσιο στυλ!

Ὅτι καὶ νὰ σοῦ πῶ ἐγὼ λίγο θᾶναι.

Θέλω νὰ μοῦ γράψης ἂν τὸ ἄλλο μου γράμμα τὸ πήρες.

Ξέρεις σοῦστελλα μαζί κι' ἓνα σονέτο χαρισμένο σὲ σένα, κι' ἤθελα νὰ μοῦγραφες μὲ δυὸ λόγια τὴ γνώμη σου. Βέβαια τ' ὅσα κάμω τὸ χρωστώ σὲ Σένα γιατί ἐσὺ πρῶτος, μὰ τὸ θεό, μοῦῶσες θάρρος, μὲ πὰ καλά σου λόγια, καὶ μέφερες στὸ δρόμο ποῦπρεπε.

Στά νέα «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» ἔχω καὶ δικά μου τραγούδια, μὲ τὸ ψεφτόνομα «ΓΛΑΦΚΟΣ ΛΑΙΘΕΡ ΣΗΣ», εἶναι 7 σελ. 482 νομίζω. ἓνα δυὸ τὰ ξέρεις κι' ἀπὸ πρῖν.

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟ, διάβασα καλά. Ὁ καλὸς μας φίλος Στεφ. Πάργας μοῦ ἔστειλε ὅλους τοὺς τόμους του. Τοὺς διάβασα μὲ πολλὴ προσοχή, φηραρίστηση κι' ἀγάπη. Ἀκόμα κάθισα κι' ἀντέγραφα τὰ τρία ἔξω τὸν «Πρόλογο στὴ Ζωή». Ὅμως ἐπειδὴ τάντίγραφα τὰ χάρισα σ' ἓνα φίλο μου, ποῦθελα νὰν τοῦ δείξω τοὺς ποιητὲς μας τοὺς ἀληθινὰ Μεγάλους, μαζί μὲ τὸν ὑπέροχο «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» τοῦ Γιγαντα Κ. Παλαμά, γιατί, ὃ καὶ σὲ παρακαλῶ μῦλη μου τὴν ψυχὴ Νίκο μου, ἂν ἦταν τρόπος νὰ μοῦ πᾶστελλες! Τὸ ξέρο Νίκο, πὼς ὁ Σικελιανὸς εἶναι ποιητὴς γὰ τοὺς λίγους τοὺς ἐκλεχτούς. Μὰ κι' ἐγὼ εἶμ' ἓνας ἀπὸ δάφτους! Καὶ τὸν ἀγαπῶ τὸν ἴδιο τόσο πολὺ, ὅσο καὶ τὸ ἔργο του. Καὶ τὸ νιώθω τόσο καλά ἐγὼ ξέρεις γιατί μαζί μὲ τᾶλλα ὅλα εἶμαι κι' ἀθλητὴς δηλ. κλειῶ μέσα μου κάτι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους δηλ. πού ἔμνησε στά τραγούδια του τὰ γιομάτα Ἑλληνικὸ χρώμα, καὶ ὑγεία. Γιατὸ καὶ δέομαίσου, τὸ ξέρω πὼς μορεῖς νὰ μοῦ τὰ στείλεις γιατί εἴσατε τόσο φίλος μὲ πὸ Σικελιανὸ πὸν τὸ δικό σου χατήρι νὰ χαλάση, ἀδύνατο!

Κῦστερα σκέπτου πὼς στήν Κύπρο εἶναι τέλεια ἄγνωστος. Γιατί λοιπὸ νὰ μὴ γίνη γνωστός, πὸν πρέπει νὰ γίνη; Θᾶμαι ὁ μόνος δῶ μέσα πὸν θᾶχω τὰ βιβλία του, καὶ πέστου πὼς ἄδικα δὲ θὰ μοῦ τὰ δώση. Θάντونه μάθουν κι' οἱ πέτρες τῆς Κύπρου.

Κάμε μου τὴ χάρη Νίκο, καὶ μίλησέ του. Ἐσὺ θὰ ξέρης πὸν εἶναι. Γιατί ὁ Πάργας μοῦγραψε πὼς κάνει περιοδεῖα στήν Ἑλλάδα, καὶ δὲν ξέρει πὸν εἶναι, ἀλοιῶς θὰ τοῦγραφε γὰ μένα δυὸ λόγια.

Μὰ ἐσὺ θὰ μοῦ κάνεις τό, θέλω; Δὲν εἶν' ἔτσι;

Σοῦ στέλλω μαζί μ' ἀπτό μου τὸ γράμμα καὶ μιά μου φωτογραφία. Εἶναι ἡ τελεφταία μου. Σ' ἄλλο μου γράμμα, θὰ σοῦ στείλω μιά, ποῦμαι μὲ πᾶθλητικά. Θυμᾶσαι πὸν μοῦλεγε πὼς ἂν κερδίσω στοὺς ἀγῶνες θὰ γίνης Πίνδαρος γὰ νὰ μὲ ξυμνήσεις; Αἶ καὶ πὸν νᾶσωνα στοὺς ἐδῶ ἀγῶνες τῆς Λαμπρῆς πὸν ἔκανα θάματα. 8 πρῶτες νίκες καὶ 1 δέφτερη. Εἶμαι πολυνίκης. Καὶ ρεκόρ πολὺ καλά ὄλα τ' ἀγωνίσματα!

Γράφω τοῦ Ν. Ποριώτη γὰ κάτι βιβλία, κι ἂν τυχὸν γνωρίζετε κἔχετε σκέσεις πέστου

δνὸ τρία λόγια. Τοῦ δὲ Λεωνίδα Παβλίδη, τὰ χαιρετίσματά μου.

Σ'ἀντιγράφω κἔνα σονέτο μου. Θάν τὸ στείλω τοῦ Ἀλεξ. Πάλλη. Κέπειδὴ ξέρω πὼς θὰ χαρῆς ὄντας διαβάσης στίχους μου σοῦ τὸ γράφω πρῶτα ἐσένα.

ΓΛΑΦΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

Θὰ σ' ἄρῃς; Γράψε μου!

15 Νοεμβρ. 1935 (Ἀλεξάνδρεια)

Ἀγαπητέ μου Νίκο,

Προχτὲς ποῦμαθ' ἀπὸ τὸ Μαλᾶνο, τὴν ὄχι εὐχάριστη κατάστασή σου, ἤθελα νὰ σοῦ γράψω ἀμέσως μὰ σταμάτησα νὰ μάθω νέα σου κι ἀπὸ τὸ Βασίλη Ἀθανασόπουλο, πὺ ἤρθε τέλος χτές.

Ἐπιτέλους δὲν εἶναι καὶ τόσο τραγικὰ πὰ πράματα, εὐτυχῶς, ὅπως φοβηθήκαμε στὸ πρῶτο ἄκουσμα. Ἡ δίαιτα κῆσυχία θὰ σὲ δυναμώσουν, καὶ νὰ μὴν ἔχῃς καμμιά ἀπαισιοδοξία ἢ φόβο. Θέλεις ἡσυχία μονάχα τίποτα ἄλλο; κελπίζω σύντομα νὰ σὲ δεχτοῦμαι κάτω καὶ νὰ σὲ χαροῦμε κοντά μας. Ἐγραψα καὶ στὸ Βαγιᾶνο αὐτὰ γιὰτὶ σήμερα πῆρα γράμμα του, κάπως πειστωμένο, γιὰ σένα, καὶ γιὰ μένα. Τοῦ ξήγησα ὅλα γιὰ νὰ μὴ σένοχλει γιὰ συνεργασία.

Ἔμαθα καὶ τὰ εὐχάριστα πὼς μεταφράζεσαι Τούρκικα. Μὰ γιὰτὶ δὲ θὲς νὰ στείλουμε στὸ LAVAGNINI τὴ Ἰταλική; (1)

Εἶναι ἡ Δις Βενετία πὺ μετέφρασε ἢ ἄλλη πὺ ξεχνῶ...

Πάντως ἀποφάσισε. Τὸ ἔργο σου εἶναι ὄρατο, πρωτότυπο, δυνατὸ. Ἀφήνω τὴν Κυρὰ Κριτική στὴν πάντα. Εἶναι γρηᾷ κατσούφα. Καὶ σοῦ εὔχομαι γριγῶρη ἀνάρρωση καὶ καλὴ ἀντάμωση.

Φιλικώτατα
Γλ. Ἀλιθέρης.

Α Χ Ρ Ο Ν Ο Λ Ο Γ Η Τ Ο

Λοιπὸν Νίκο!

Γιὰ ὅ,τι μοῦ γράφεις μείνε ἡσυχος! Θὰ γράψω σχετικὰ — μιὰ φιλογιγὴ ἐπιστολή! Ὅπως θέλει κι ὁ Ἰντιάνος — καὶ θάποκατασταθῆ ἢ ἀλήθεια!

Θὰ φροντίσω τὸ γράμμα νὰ διαβάξεται κίανεξάρτητα ἀπὸ τὸ περιστάτικὸ!

Μὰ φαντάζουμαι πὼς θάθελε νὰ πῆ ἄλλο τί ὁ Κρανιδιώτης!

Σοῦ ἄρεσαν τὰ ποιήματά μου;

Πολὺ θέλω ν' ἄχω τὴ γνώμη σου.

Χαιρετισμοὺς στὴν κ. Λιλίκα καὶ πὺν κ. NAGUI — ὅλη μου τὴν συμπάθεια κι ἐχτίμηση. Θὰ χαρῶ νὰ τοὺς δῶ στὸ Κάιρο κι θάρτω τὴ Λαμπρή.

Χίλια φιλιὰ Νίκο — καὶ διηγήματα — μπορεὶ νὰ γράφουν πολλοὶ — μὰ ἕνας εἶναι ὁ Νίκος μόνος καὶ μοναδικός!

Μὲ πολλὴ ἀγάπη
Γλ. Ἀλιθέρης

Μπορῶ νὰ δημοσιέψω τὸ γράμμα σου στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα»;

PANOS A. PHASOULIOTIS

Λεμεσός 11 'Ιουν. 1919

'Αγαπημένε φίλε Νίκο,

Μόλις πού διάβασα τὸ δῆγημά σου «κύπρητές» εἶναι γιομάτῃ ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ τῆ μεγάλης ἐντύπωση πού μοῦκαμε. οὔτε ὑπάρχει τέρι του στήν νεοελληνικὴ δηγηματογραφία τὸ κράζω αὐτὸ μ' ὄλη τῆ εἰλικρίνεια.

Λυτήθηκα πολὺ πού τὴν στερενὴ στιγμὴ τῆς ἀναχώρησής μου δὲν σὲ εἶδα ἀγαπημένε Νίκο. Νὰ μὲ συμπαθᾶς πού μὲ μιὰ σύντομη γνωριμιὰ ἢ μὲ λίγα λόγια π' ἀνταλλάξαμε ξεθαροεϋτήχα τόσο πού νὰ τολμῶ νὰ σὲ καλῶ κ' «ἀγαπημένε φίλε» μὰ νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια, συνήθισα πᾶντα νάχω τὴν καρδιά στὰ χέρια. ἀγάπησα τὸ πνευματικὰ σου παιδιὰ πού πάει νὰ πῆ πῶς τὴν ψυχὴ σου λάτρεψα. κ' ἔτσι εἶναι θαρρῶ πολὺ δικαιολογημένες οἱ πολὺ φιλικὲς διάχυσε κ' ἔκφρασές μου.

.....

ΑΣΤΜΠΛΗΡΩΤΟ (2)

PANOS A. PHASOULIOTIS

Α Χ Ρ Ο Ν Ο Λ Ο Γ Η Τ Ο

Νίκο μου,

Τί γίνεσε ἔφθασες καλὰ πῶς πᾶν τὰ πορτρέτα τὴν ἴδιαν ἡμέραν πούφυγες πῆγα στὸν Δεσπότη καὶ τοῦδωσα τὸ γράμμα σου ἀμέσως μὲ πλήρωσε δώδεκα λίρες (£12.0.0.) καὶ μοῦ εἶπε νὰ σου γράψω συγνώμη γιατί ἂν δὲν πληρώθηκε ἦτανε λάθος τοῦ Ταμίου του εἰς τὸν ὁποῖον εἶπε νὰ σοῦ τὰ στείλῃ καὶ νὰ ζητήσῃ καὶ Τὸ Γαλ. Λουλ. μὲ ρώτησε πόσα κάμνη τὸ γαλάζιο λουλούδι καὶ τοῦ εἶπα ὅτι τοῦ τὸ χαρίσατε. Σοῦ στέλλω τώρα τὲς 12 λίρες «Μάνειῦ Ορτερ» μαζὺ δὲ καὶ πὰ 3 σελίνια τοῦ Γ. Λουλ. πού πήρε ὁ Ταλιαδώρος. Σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ ἀπαντήσῃς ὅταν τὰ λάβῃς. Δὲν φαντάζεσε Νίκο μου πόσον λυποῦμε τώρα πούφυγες ἦταν ἄραγε ὄνειρον νάχω στὸ σπῆτι μου Τὸν Συγγραφέα τοῦ Γαλάζιου Λουλουδιῦ Τοῦ Σκέλεθρα τοῦ μυστικοῦ τοῦ μεταθάνατον καὶ κάθουμι μόνος μου καὶ ἀκούω ἀκόμα τὴν φωνὴ σου βλέπω τὴ φωτογραφία σου καὶ περιμένω νὰ μᾶς πῆ σοφὰ λόγια (Παραδοξολογίες!!!) πόσον κερδίζει κανένας ὅταν σὲ ἀκούῃ τώρα ἔφυγες ἀλλὰ μιλᾶ μαζὺ σου ἡ ψυχὴ μου ἔγινα ἄλλος ἀνθρώπος τώρα πού ἔζησα μαζὺ σου 20 μέρες ξαναγεννήθηκα κατάλαβα τί ζητῶ κατάλαβα πῶς θὰ ταποκηθῶ πῶς θὰ φτάσω ἐκεῖ πού θέλω μοῦθαλες σὺ τὸ γεφύρη γιὰ νὰ περάσω ἀπὸ τὸ βρόμβῶρον πού ἤμουν εἰς τὴν ζωὴ καὶ θὰ περάσω Νίκο μου θὰ περάσω πολὺ γρήγορα γιατί ἔχω δύναμη νὰ περάσω σὺ μοῦδωσες ζωὴ ἐγὼ ἔχω τὴ δύναμη ἡμῖα ἴσως ἐγαῖστές γιατί ἔχω πεπήθησι στὸ τάλαντόν μου.

'Απὸ τὴν ἡμέραν πούφυγες ὁ οὐρανὸς συννέφιασεν δὲν μποροῦσε ὁ οὐρανὸς τῆς Λεμεσοῦ ὅταν φιλοξενοῦσε σένα τὸν Μεγάλο μας νάχη κατεβασμένα τὰ μοῦτρα τὰ κατεβάσει σὲ μᾶς τοὺς μικροὺς τοὺς Κοινοὺς ἀνθρώπους Νίκο μου τέλειωσε γρήγορα καὶ ἔλα ἔλα ἄραξε με ἀπὸ τὲς μασχάλες καὶ βγάλε με ψηλὰ ψηλὰ στὸ φῶς εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Δικός σου πάντα
Π. Α. Φασουλιώτης

Τ.Γ. 'Ο Φουὰτ Πισιάρρας δὲν κατέβηκε ἀκόμα ἀπὸ τὸ Κολόσσι μόλις κατεβεῖ καὶ πληρωθῶ θὰ σοῦ τὰ στείλω.

Π.Α.Φ.

Ἔνα σελίνι μοῦκοψαν γιὰ δικαίωμα στὸ Ταχυδρομεῖον.

Λεμεσό στίς 29/7/919

Ἄγαπημένε καλέ μας Νίκο

Δὲ τὸ κρίνω ἀταίριαστο πῶς τώρα γὰ δίχως σκέση μαζί σου ξεδιπλώνομαι τόσο φιλικὰ γιὰ νὰ σοῦ πῶ λίγα πράματα πού τόσο καιρὸ πεθυμάω. Ἄλήθεια ἐπιβαλλόμενον νομίζω σὲ κάθε νέο σὰ κ' ἔμεις, ἰδιαίτερα σὲ κάθε Κυπριόπουλλο πού διαβάζει καὶ νιώθει τὰ ἔργα σου καὶ σὰ πατριώτης νὰ σοῦ σφύξει τὸ χέρι καὶ σὲ θαμαστής.

Σὰ μόνος πού βρίζεσαι στὸ νησί μας, ἔμεις οἱ νέοι ἄλλου πουθενὰ σὰ δὲ μποροῦμε νὰ τρέχουμε, ξαπλώνουμε τὰ χέρια σὲ Σένανε βέβαιον πῶς θὰ βροῦμε ἀγκαλιὰ ἀνοιχτή.

Ὁ φίλος μας Φρίξος Μαρκίδης μοῦ λέγει τώρα δυὸ-τρεῖς μέρες πού βρίζοταν μαζί μας πῶς τότε ρώταες γιὰ τὰ παιδιὰ τῆς Λεμεσός· γιὰτὸ θαρρετὰ πειὰ, ἔρχομαι νὰ σοῦ μιλήσω σὰ μαθητῆς καὶ σὰ φίλος, στέλλωντάς σου τὰ χαιρετίσματά τους καὶ τὴν ἀγάπην τους.

Καλέ μας Νίκο γνωρίζοντας πῶς εἶσαι κ' ἐσὺ θαμαστής τοῦ μεγάλου μας ποιητῆ ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ τοῦ ποιητῆ τοῦ ξαναγεννημοῦ μας σὲ τρισπαρακαλῶ σὰ δὲ σοῦ εἶναι κόπος νὰ μοῦ στείλεις μερικά ἀπὸ τὰ ἔργα του, γιὰτίς δύστυχα ἐξὸν ἀπὸ ὀλίγους του στίχους δὲ διαβάσαμε γιὰτίς δὲ μπορούσαμε καὶ νὰ βροῦμε, μαζί μὲ δικὰ σου ἔργα ὄντας ὑπέφτυνος γιὰ τὰ ταχυδρομικά.

Σκεφτότανε ὅτι θὰ σούτανε μεγάλος κόπος ζητώντας ἀπὸ Σένανε τέτοιο πρᾶμα ἔλεγα ὅτι ἔπρεπε νὰ περιμένω κάνα δυὸ μῆνες ἀκόμα σὰ θὰ πάω στὴν Ἀθήνα γιὰ σπουδὲς (Νομικά) νὰ τὰ διαβάσω ἐκεῖ, ἀλλὰ τώρα μὲ τὰ λόγια τοῦ Φρίξου ξαναθάρρεψα καὶ νὰ π' ἀποφασίζω.

Σημ. Νομίζω πῶς εἶναι περιττὸν νὰ σοῦ γράψω ὅτι δὲν θὰ πειραχτοῦνε καθόλου τὰ βιβλία καὶ ὅτι τὸ γρηγορότερον θὰ τὰ ἐπιστρέψω.

Χρωστῶντας σου μεγάλη ὑποχρέωση
καὶ ἐχτίμηση μένω μ' ἀγάπη ἀδερφοῦ
Μιχαλάκης Α. Κακογιάννης (3)

«ΗΧΩ ΤΗΣ ΚΤΙΠΡΟΥ»
ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ
ΕΝ ΛΑΡΝΑΚΙ (ΚΤΙΠΡΟΥ)

Λάρναξ 30 Αὐγούστου 1919

Ἄγαπητὲ Κύριε,

Ἀληθινὰ εὐτυχημένη ἦταν γιὰ μένα ἡ στιγμή πού ἐχρειασθήκατε κάτι ἀσήμαντο ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο μου. Μοῦ δίδεται ἔτσι ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρισθῶ μαζί σας, κὶ αὐτὸ — χωρὶς νὰ θέλω, ἀπὸ χαρακτήρος καὶ ἀρχῶν, νὰ σᾶς κολακεύσω — ἀποτελεῖ γιὰ μένα σπανία καὶ πολυτιμὴν εὐχαρίστηση.

Δὲν σᾶς ἐγνώρισα βέβαια ὅσον πλατεῖα καὶ βαθειὰ ἔπρεπε. Ἀλλὰ μήπως δὲν ἀρκεῖ ἔστω καὶ μόνον ἓνα ἔργο σας, γιὰ νὰ ἐμπνεύση καὶ νὰ ριζώσῃ σὲ κάθε ψυχὴ, πού ἔχει μέσα της λίγο καλλιτεχνικὸ αἶσθημα, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμηση.

Π' αὐτὸ ἡ χαρὰ μου εἶναι μεγάλη πού μοῦ ἐχαρίσατε τὴν εὐκαιρία νὰ προσφέρω κ' ἐγὼ μιὰ ἐλάχιστη βοήθεια στὴν ἔκδοσιν τοῦ νέου σας ἔργου, πού ἔρχεται νὰ ρίψῃ δυνατὸ καὶ ζωηρὸ φῶς στὸ λογοτεχνικὸ ἡμίφως πού σκεπάζει τὸ νησί μας.

Μὲ πολλὴν ἀγάπην καὶ ἐκτίμηση
Μελῆς Νικολαΐδης (4)

Θὰ σᾶς παρακαλέσω πολὺ νὰ μοῦ ἐπιστρέψετε τὰ στοιχεῖα ὅσο τὸ δυνατό γρηγορότερον μποροῦσατε.

Μελῆς

Λεμεσός 1920/ 27 του 'Απρίλη

'Αγαπητέ μου Νίκο,

Μην παραξευεντείς πώς τὸ γράμμα σου γιὰ νὰ φτάσῃ στὰ χέρια μου χρειάσθηκε πῆν ἐπέμβαση τῆς Εὐανθίας. Ὁ λόγος: γιὰτὶ ἀπὸ μετριοφροσύνη — ἴσως! — δὲν ἔβαλες τὸν ἐπαγγελματικὸ μου τίτλο, καὶ τὸ γράμμα ἀνεπαύετο στὸ ταχυδρομικὸ κουτί... Ὅταν — μὲ ἀπορία μου — ἀκουσα ἀπὸ τὴν Εὐανθία πὼς μοῦ ἔγραψες, ἔτρεξα νὰ τὸ ζητήσω. Καὶ σὲ βεβαιῶνω πὼς δὲν ἔχασα τὸν κόπο μου... Ἦταν τόσο ἄμορφο τὸ γράμμα σου, καὶ πόσο ἐφάνερονε τὴν ἀγάπη σου γιὰ μένα, ποῦ θὰ τὸ ὑπέγραφα κι ἐγώ, ἂν ἐπρόκειτο νὰ σοῦ δείξω τὴ δική μου...

.....Εἶναι ἀλήθεια πὼς κάτι ἔχομε νὰ ποῦμε ἀκόμα, ἢ μᾶλλο πὼς δὲν μιλήσαμε ἀρεγτά... Αὐτὸ φανερώνει τὴν ἀνάγκη τῆς συνεννόησης δυὸ ψυχῶν ποῦ τίς ἐγνώνει ἕνας μυστικὸς δεσμός. Τὸ νοιώθω κάποτε στοὺς στοχασμοὺς μου ποῦ ζητοῦνε ν' ἀκουμπίσουνε σ' ἕνα ἀγαπημένον προσοφάλλ... (Πλανιένται, πλανιένται πάντοτε φοβισμένοι μέσα στὴν ἐρημιὰ ποῦ ἀπλώνεται γύρω μας...).

Δὲν ξέρω, ἂν μιῶντας ἔτσι, φαίνομαι συνεπαρμένος ἀπὸ μυστικιστικὰς θεωρίαις, μὰ καταλαβαίνω πολὺ καλά, πὼς μαζί σου μποροῦσα νὰ μιλήσω πιὸ ἐλεύθερα, καὶ μόνο ὅταν ζητᾶ κανεὶς νὰ μιλήσῃ μ' ἐλευθερία, ποῦ φαίνεται πὼς ποτέ του δὲν εἶπε ὅσα εἶχε νὰ πῆ, κι ὅσα ἔπρεπε νὰ πῆ....

.....Λυποῦμαι ποῦ σήμερα δὲν μπορῶ νὰ σοῦ γράψω ἕνα μακρὸν γράμμα, ποῦ θᾶταν γιὰ μένα μιὰ μεγάλη εὐχαρίστηση... Μὰ δὲν πιστεύω νὰ ξεχασθοῦμε τόσο γρήγορα.

— Μ' ἐνδιαφέρο διάβασα ὅσα νέα μοῦ γράφεις, καὶ λυπήθηκα κι ἐγώ γιὰ τὸ θάνατο τῆς φιλενάδας σου. Τὴν φανταζόμουνα μιὰ καλὴ κόρη, πρῶτα ἐνσαρκώνοντάς τὴν ἀπὸ τὴν περιγραφή σου, καὶ δεύτερα ἀγαπῶτας τὴν γιὰ τὸν πατέρα μεταφραστὴ τῆς.

—Δὲ μοῦ γράφεις, τί δημοσιεύουνε, δικό σου οἱ «Νέοι». Ἄν σοῦ ἦταν εὐκόλο, θᾶθελα νὰ τοὺς διαβάσω, καὶ θὰ φρόντιζα νὰ σοῦ τοὺς στείλω πίσω μ' ὅτι ἄλλο ἔχω δικό σου κοντά μου, σύντομα...

— Αὐτὰς τὰς μέρας θὰ σοῦ στείλω πᾶ χρήματα ποῦ εἰσέπραξα ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ βιβλίου σου. Κατῶρθωσα νὰ διαθέσω ὅσα μοῦ ἔδωκες. Μὲ ἀληθινὴ λύπη σοῦ ξαναλέγω, πὼς δὲν ἔκαμα ὅ,τι ἔπρεπε νὰ κάμω... Μὰ νᾶσαι βέβαιος πὼς ἔκαμα τὸ «κατὰ δύναμη», καὶ πὼς θὰ προσπαθῶ ἀκόμα....

— Τὰ τραγούδια μου δὲν θᾶθελα νὰ τὰ δεῖς γραμμένα. Θὰ τὰκούσεις μιὰ μέρα καθισμένος στὴν πολυθρόνα τοῦ γραφείου μου, ἢ σιμὰ στὴν προκυμαία....

Σπὸ ἐρχόμενό μου γράμμα θὰ σοῦ στείλω μονάχα δυὸ μεταφράσεις μου ἀπὸ τὸ BRIDGES τὸ δαφνοστεφεῖ ποιητὴ τῆς Ἀγγλίας.

Μὲ πολλὴν ἀγάπη

Δημητρὸς (5)

(Τ.Γ. Τὸ ταχυδρ. κουτί μας Νο 37)

Λεμεσό, 30 τ' Ἀπριλιοῦ 1920

Νίκο μου,

Σίγουρα θ' ἀπορῆς γιὰ τὴ σιωπὴ μου. Μήνας κοντέβει νὰ κλείσει ἀπὸ τὴ μέρα πούφυγες κι ἴσαμε τώρα δὲ ξέρεις τί γίνουμαι.

Δηλαδή ὄχι ἐγώ τί γίνουμαι, μὰ τὰ βιβλία σου καὶ τὰ... λεφτά σου. Καὶ σίγουρο ποῦ μέσα σου θὰ μοῦ κοπανᾶς τὸν ἀδόξατο.

'Ακοὺς ἐκεῖ, ἕνα μήνα καὶ νὰ μὴ γράφει μιὰ λεξούλα.

Μὰ τί νὰ σὲ πῶ, φίλε μου, ὅσα καὶ νὰ πῆς πάντα τὸ ἄδικο ἐσὺ τόχεις. Πιὸς σοῦπε νὰ πουλᾶς τὰ βιβλία σου τρία σελίνια τὸ καθένα κι ὄχι ἕνα πεντό. (6-α').

Κάνεις πού δὲ ξέρεις πὼς τὸ σελίνι οὔτε στὴ σελήνη δὲ βρίσκεται σήμερις. (Μὴ θυμώσεις γιὰ τὸ καλαμπούριον!!! εἶνε τοῦ φίλου μου τοῦ μαέστρου). (6-β'.)

Καὶ τράθηξα, πού λές, καὶ τί δὲν τράθηξα...

Πήγαινα στὸν ἕνα, δόσε μου ρέστα, πήγαινα στὸν παρακάτο, δόσε μου ρέστα, καὶ πάει κορδόνι:

Ἔσπου πὰ βαρύθηκα.

Στὰ στερνό, κάποιος καλὸς φίλος μούδοσε μᾶς λίρας ψιλὰ κι ἔτσι τὰ κατάφερα.

Ἄλλοτικα λεφτὰ δὲν πέρναμε ποτέ.

Ἄθριο θὰ σοῦ στείλω λογαριασμό γιὰ νὰ ξοφλήσουμε.

Καὶ τόρα στὸ βιβλίο σου.

ἴσαμε τόρα ὅσοι σὲ ξέρανε σ' ἀγαπούσαν.

Τὸ στερνό σου βιβλίο (6-γ'.) τοὺς ἔκανε καὶ σὲ λατρέβουν.

Κάποιο στοχαστικὸ παιδί ἀπὸ τὴ Σκάλα μὲ γράφει «Μὲ γητέβει πάντα ὁ Νικολαΐδης μὰ τούτη τὴ φορὰ μὲ σκλάβωσε. Τὸ γιὰ τὸ καταλαβαίνει. Ὁ μυστικισμὸς του πού ἔτσι σὰν ἀπαλὸ ἀγέρισμα περνᾷ μὲς ἀπ' τὰ φύλλα, τοῦ βιβλίου του γαληνεύει τὴν ὑπαρξή του. Διαβάζοντάς το θάρεβα πού ἕνα χέρι, χνούδι, καὶ μὲ χάιδεβε ἀπαλά...»

Κι' ἄλλο παιδάκι μικρούλικο κι' ἀγαπημένο, μὲ τὴ σκέψη πλατιά, μὲ γράφει τούτα τὰ τρυφερὰ λογάκια σ' ἕνα γράμμα του ἀπὸ τὴ Σκάλα! «...στοχάζομαι τὸ Νικολαΐδη μπαξεβάνη νὰ σκύβει στοργικὰ ἀπάνου ἀπὸ τὶς ἀνθινες ζωούλες τοῦ μπαξέ του ν' ἀφουγκράζεται τὰ μυστικὰ τῆς ὑπαρξῆς τους, τραγοῦδια νὰ τὰ κάνει καὶ νὰ τὰ χαρίζει στοὺς ἀνθρώπους.

Σὰν ἐρωτιάρη λυράρη τὸ στοχάζομαι πού ὅλο καὶ τραγοῦδαί τὶς ἀνθινες ἀγάτες του. Κι' εἶνε ἀπὸ δάφτες χίλιες μύριες, ἄλικα ρόδα καὶ τριαντάφυλλα, δροτάνσιες καὶ γαρύφαλα, πανσέδες καὶ κρινάκια, γιασεμὰ καὶ μενεξέδες, μαργαρίτες καὶ καμέλιες, γιούλια καὶ γιοφύλια ταπεινά, πελαργόνια ξωτικὰ καὶ παπαρούνες κ' ἄλλες μ' ἄλλα ὀνόματα ἀγάτες ὅλες τρυφερές...»

Πιὸ κάτω λέει: «...Γιὰ πὶς πληγές του ζητάει μαγιοβότανα καὶ γιὰ τὸ θάνατο που λίγα ἀνθίνα δάκρια...» Ἔχει δίμο λοιπὸ νὰ λέει πὼς κάπια σκέψη πρέπει νάχει ἢ ψυχὴ μας μὲ τὸ μικρὸ λουλουδάκι πού πότε ἀνθίζει καὶ πότε μαραγκιάζει...»

Σοῦ τὰ γράφω τούτα γιὰ νὰ ξέρεις πὼς οἱ μικροὶ σὲ κατάλαβαν πιὸ πολὺ ἀπὸ τοὺς μεγάλους.

Τὰ παιδάκια, πού πάντα μὲς' τὰ μάτια τους πλανιέται στοχαστικὸ ἕνα μυστικὸ, ἀφτὰ σὲ νίσανε.

Κι' εἶνε ὅ,τι ζητούσες.

Τώρα ἡ ψυχὴ σου ἄς χαρεῖ.

Ἄφτὰ εἶνε πού μὰ μέρα ἄξια θὰ σὲ ὑμνήσουν. (6-δ'.)

Περιμένω γράμμα σου
Μὲ ἀγάπη
Δικὸς σου
Γιάννης Λέφκης

Κερύνεια 17/30.1.1921

Ἀγαπητέ μου,

Πολυφρόντιδη κι' ἀλήτικη ἡ ζωὴ σας, μὰ ἀπτὴ ζωὴ σας ἀκόμα πιὸ πολυφρόντιδη ἡ δική μου. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ λόγος πού μᾶς γίνεται πάντα φραγκὸς σὲ μιά ἐπικοινωνία πνευματικὴ, καὶ πού μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὴν ἔχουμε μοναχὰ αἰθέρια. Καλὸ εἶναι τοῦτο; εἶναι κακό; δὲν θέρω. Ἐξέρω καμὸς πὼς εἶναι μοναχὰ, καὶ ὡς τέτιος ἔχει καὶ καλὰ μὰ καὶ κακὰ καμπόσα.

Ὅσοσο στό «Σικελιανό» χρωστώ τόσα πολλά. Ἐξω ἀπό τήν ἀπόλαψη τήν καλλιτεχνική, μοῦ ἔδωσε καί τήν εὐκαιρία νά πάρω τὰ τορινά σας γράμμα.

Σᾶς τότε στέλω, καί πιστεύω πῶς θά τὸ βρῆτε τὸ πάλισμο μου ἀσφαλισμένο ὅπως τὸ πεθυμήσατε. Νὰ ξέρετε, τὴν Παρασκευὴ τὸν καρτερά στή Λευκοσία ὁ κ. Γιώργος. Εἶχαμε βρεθεῖ στὶς 4/17 το. πού εἶχα κάπια Ἐφεση ἐκεῖ — τὴν ἴδια πού θά συνεχισθεῖ τὸ ἐρχόμενο Σάββατο, — καί μιλήσαμε καί ξηγηθήκαμε, μαζί μου νά τοῦ τὸν πάρω. Ἔστερα μοῦ ἔγραψε καί μὲ ξαναθυμίζει, κὶ ὁ καημένος μοῦ ἔστειλε ἀντιγραμμένο καί τὸ ἄρθρο ποῦ κ. Περίδη γιὰ τοῦ Σικελιανοῦ τοὺς πρώτους δύο τόμους ἀπὸ τὸν Περόλογο στή Ζωή. Κι' ἀπάντηση «ὡς ἔοικε» γιὰ μένα, δὲν τοῦ ἔχω στείλει καν.

Χάρηκα βαθιὰ πού ἐτοιμάζετε νέο ἔργο. Μοῦ εἶχε πει κι' ὁ Γιώργος πῶς ἐτοιμάζετε ἓνα τόμο διηγήματα. Τὰ καρτερά μὲ πολλὴν ὄρεξη, μὲ ἀνυπομονησία ἴσως. Μὰ ὅταν τελειώση, βάρτε ὁμπρὸς καί τ' ἄλλα. Ἄμα βρεῖτε τὴ διάθεσι, τελειώστε τὴν «Ἀποκάλυψη πᾶν Πάντων». (7)

Μιά σύμπτωση εἶναι, πού τὸ γράμμα σας τὸ πήρα μιὰ μέρα ὕστερα ἀπὸ ἐκείνη πού ἔστειλα στὸν κ. Φραγκοῦδη, τὰ Σημειώματά μου γιὰ τὶς «Ἀνθρώπινες καὶ Ἀνθίνες Ζωές». Τὰ τέλειωσα ἐπιτέλους ξημερώματα Πρωτοχρονιάς. Ἀπὸ τὸ μέρος πού μιλά γιὰ πὸν «Ὀλεθρο» στό ζωγράφισμα πού κάνετε κι' ἐσεῖς κι' ὁ WILDE τῆς χάρις καί τῆς ὁμορφιάς τοῦ κορμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὡς τὸ τέλος εἶναι δῶρο πού μοῦ ἔκαμε ὁ Ἄης Βασί ης φέτο.

Δὲν ξέρω ἂν ἔτυχε νά βρεθεῖτε μὲ τὸν κ. Φραγκοῦδη, κι' ἂν σᾶς εἶπε τίποτε. Δὲν ξέρω κι' ἂ θὰ τὰ δημοσιέψαι νωρὶς ἢ ἂ θὰ τ' ἀφήσει κι' ἐκεῖνος κοντά του κανένα μῆνα, ὅπως μοῦ εἶχε κάμει καί μὲ κείνα πού εἶχα στείλει γιὰ τὸν Περίδη.

Πόσο κλαίω τὸν Μελεῖ καί τὴν «Ἠχώ»! Κι' οὔτε ἓνα λόγο νά τοῦ γράψω τυχερός δὲν ἤμουνα. Κ' εἶχα τόση τόση ἀνάγκη νά πὸ κάμω, κ' εἶχα καί τόσα τόσα νά τοῦ πῶ...

* Ἄ πολυφρόντιδὴ ζωή!

Δικός σου

Σάββας Χρίστης

NEA ZOH

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ 4/17. Μᾶης 1922

Ἄγαπητέ Κύριε Ν. Νικολαΐδη,

Μὲ χαρὰ σᾶς ἀναγγέλλω πῶς ἡ «Νέα Ζωή» ξαναεμφανίζεται σὲ γερὲς βάσεις αὐτὴ τὴ φορὰ μὲ τὴν εὐγενικὰ φιλοδοξία νά συγκεντρώνη στὶς στῆλες τῆς τίς πιὸ δυνατὲς καί πιὸ ὁμορφες ἐκδηλώσεις τοῦ Νεοελληνικοῦ Πνεύματος παρακολουθώντας — ὅσο τῆς εἶναι δυνατὸ — καί τὴν κίνηση τῶν ρευμάτων τῆς παγκόσμιας Σκέψης.

Γι' αὐτὸ ἀποτείνομαι καί σὲ σᾶς σήμερα ζητῶντας νά μᾶς στείλετε ἀπὸ τὰ διαλεχτά σας διηγήματα τὰ τόσο γερά (σὰν τὴν Κοῦκλα) μὲ τὴν ὑπόσχεση πῶς θὰ σᾶς κανονίζομε τὴν ἀμοιβὴ τὴν προωρισμένη γιὰ τοὺς πιὸ καλοὺς μας συνεργάτες. (8)

Σὲ λίγες μέρες θὰ σᾶς στείλω τὸ πρῶτο τεῦχος τῆς «Νέας Ζωῆς». Ἐλπίζω πῶς γρηγορὰ θὰ χρομε διήγημά σας.

Μὲ ἀγάπη

Γιὰ τὴν Σύνταξη

Κ. Ν. Κωνσταντινίδης

Ἀθήνα. 21 Μᾶη. 1923. (9)

Ἄγαπητέ μου Φίλε,

Ἐλαβα τὰ τέσσερα βιβλία σου καί τὴν κάρτα σου. (10)

Δὲν ἔχω λόγια νά σ' εὐχαριστήσω γιὰ τὴν εὐχαρίστηση πού μοῦ ἔδωκες. Ἐνα ὥραϊο

πρᾶμμα, μέσα στην ξηρασία και στην κακία πού μᾶς ζώνουν γύρα, εἶναι μὰ χαρά, μὰ δροσερή χαρά! Ἐδῶ κ' ἡ παραγωγή ἡ φιλολογική εἶναι φτωχότατη καὶ γύρα μᾶς ζώνει πόση προστυχιά!.. Τὰ ξέρεις δά! Ἐναφύλισε ἡ ψυχὴ μου κ' ἀνοίχτηκε πρὸς τὴ χαρὰ τῶν πραγματικῶν εὐγενικῶν αἰσθημάτων μετὰ τὰ βιβλία σου. Θέλω νὰ σοῦ πῶ πολλά γιὰ τὴν «Παραδαλὴ γάτα». Αὐτὸ τὸ διήγημα σου δὲν ἔτυχε νὰ τὸ ξαναδιαβάσω, ἐνῶ τᾶλλα τὰ εἶχα γνωστά! Δὲν μπορεῖς νὰ φανταστεῖς τί ἐντύπωση μοῦκανε. Ὅχι. Κανεὶς ρωμιὸς δὲν ἔγραφε οὔτε μπορεῖ νὰ γράφει κάτι τι τέτοιο. Ἐκεῖνες οἱ ψυχικὲς ἐπιδράσεις — ἐλευθερώματα — σκλάβωμα, λεπτῶν ψυχῶν κ' ἀπάνω ἀπ' αὐτὰ ἡ κακία μιᾶς ψυχῆς γατίσιος (ἡ Οἰκονόμος). Μὰ δὲν ἔξαναδιάβασα τόσο λεπτὰ πραγματικὴ ψυχοανάλυση... Κ' ἔπειτα ὁ ἔρωσ (ἡ πιὸ αἰθέρια ἐκδήλωση τοῦ συμφέροντος) τὰ χαλαεῖ ὅλα..—

Μὰ τὸ «Στραβόξυλο» τί κόσμος, πρωτότυπα ἐκδηλωμένος! Τί ζωγραφιὰ ζῶων, ψυχῶν... Τί κοντράστα ἀπλότητος καὶ διαφθορᾶς. Καὶ μέσ' ἀπ' αὐτὰ ἡ παράξενη ποιητικὰ παθολογικὴ ψυχὴ τοῦ «Στραβόξυλου»...

Τὸ «Λουλούδι» καὶ τὶς «Ἀνθινες ζωές» τᾶχα ξαναδιαβάση. Μὲ ξαναῆψωσε τὸ ἔνα. Μὲ ξαναδρόσισε τὸ ἄλλο.

Τί νὰ σοῦ πῶ. Εἶναι χυδαῖο πρᾶμμα ἡ κριτικὴ!.. Μπροστὰ στὰ ὠραῖα πρᾶγματα πρέπει νὰ σωπαίνουμε. Νὰ τ' ἀπολαβαίνουμε λαίμαργα μὲν, σιωπὴ δέ!

Καὶ πὰ τελευταῖα χρόνια δὲν ἔχω διαβάσει Ἑλληνικὰ ἔργα ὠραιότερα ἀπὸ τὰ δικά σου. Στὸ γράφω φόρα γιὰτί ξέρω πῶς δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ τὸ πάρεις ἀπάνω σου!—

Ἀληθινὰ σὲ μακαρίζω πὸς ζεῖς ἤσχη ἐκεῖ πέρα. Ἐμεῖς παλαίουμε γιὰ τὴ ζωὴ! Καὶ ἂν θελήσουμε νὰ ἐκδηλώσουμε τὴν τέχνη μας, ἀκούμε γι' ἀπάντηση τὴ χυδαῖότητα τῶν φτονερῶν καὶ τῶν στεῖρων. Δυστυχῶς εἴμαστε μέσα στὸ κέντρο καὶ φθάνουν ἄθελά μας στ' ἀφτιά μας οἱ κρωγμοὶ τῶν κοράκων...

Σὲ μακαρίζω. Δὲν θέλω νὰ σὲ φθονίσω, γιὰτί σ' ἀγαπῶ.

Χαιρέτα μου τὸν Παυλίδη.

Φιλικά:

Ὁ Φῶτος Γιοφύλλης
(Σπ. Μουσούρης)

10 Αὐγ. 1923

Καλέ μου Φίλε Κύριε Νίκο,

Ἐλαβα τὸ γράμμα σου τῆς 7 Ἰουλίου, μὰ μόλις σήμερα κατορθῶ νὰ σ' ἀπαντήσω. Ἐχω ἕνα σορὸ σκοτοῦρες καὶ βάσανα.

Γιὰ τὰ βιβλία σου δὲν ἤθελα νὰ σοῦ γράψω «κολακευτικὰ» λόγια μὰ μόνο τὶς εὐχαριστίες μου γιὰ τὴν εὐχαρίστηση πὸς μοῦδώκες. Καὶ τόσο πολὺ μ' ἀρέσουν, πὸς κάθε τόσο ἀνοίγω καὶ ξαναδιαβάζω. Στὸς νεώτερος, πὸς δὲν ξέρουν νὰ γράφουν, εἶναι κάτι τι πολὺ διδακτικὸ τὰ βιβλία σου. Δὲν παύω νὰ τὰ συσταῖω καὶ νὰ τὰ δανείζω. Ὅχι γιὰ σένα. Γιὰ νὰ ἀφελέσσουν κείνους τοὺς ἴδιους, πὸς ἄθλιους!..

Εἶναι περιέργο πῶς δὲν σοῦγραψαν ὅσοι ἔλαβαν τὰ βιβλία σου. Καὶ ὅμως καὶ ὁ Σταυρόπουλος καὶ ὁ Ἄγρας καὶ ὁ Σάκης καὶ ὁ Μεσολογγίτης καὶ πολλοὶ ἄλλοι, τὰ ἐδιάβασαν καὶ μοῦ μίλησαν πολλὰς φορὰς τελευταῖα μετὰ πολὺ ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν ἐργασία σου. Μόνο ὁ Βουτυρᾶς δὲν θέλει νὰ χωνέψη τὸ ἔργο σου — καταπατοῦνται βλέπεις τὰ οἰκόπεδα!— Μάλιστα ἐθύμωσε γιὰτί μερικοὶ σὲ ἀνάφεραν στὶς συνεντεύξεις πὸς πῆρα γιὰ τὴ φιλολογία μας στὸν «Ἐλεύθερο Λόγο». Τὶς διάβασες;—

Τὴν «Ἀνθολογία τῶν διηγημάτων» τὴν ἐκδίδει ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Ἄρ. Πάλλη «Ἀθηνα» (ὁδὸς Εὐρωπίδου). Βέβαια ὁ Ν. Νικολαΐδης εἶσαι σύ! Ὁ συνώνυμός σου δὲν γράφει διηγήματα (δηλ. ὁ Ν. Λαΐδης).

Γράψε μου τί έγινε για τὸ «Γαλάζιο Λουλούδι». Θὰ παιχθῆ; Θὰ πᾶς και στὴν Αἴγυπτο
νά παρευρεθῆς στὸ παίξιμο;

Γράφε μου συχνά.

Μὲ πολλή ἀγάπη

Σπ. Μουσοῦρης

Γιοφύλλης.

Ἄλεξάνδρεια 11 Ἰουλίου 1923

Ἀγαπητέ μου Νίκο

Πρῶτα πρῶτα σὲ παρακαλῶ κᾶνε μου μιὰ μεγάλη χάρη. Πέρασε ἀπὸ τὴν Κα Ἄννα τὴ
σπιτονοικοκυρὰ τῆς κάμαράς σου καθώμουνα και πὲς της νὰ σοῦ δώση ἕνα φράκελλο μὲ φωτο-
γραφίες (κατ' ποστᾶλ) διαφόρων ρόλων μου ποὺ ἐξέχασα στὸ σπῆτι φεύγοντας. Ἀσφαλῶς
θὰ τίς βοήθη και δὲν μᾶς τίς ἔστειλε γιατί δὲν ἔχει τὴν διεύθυνσίν μου. Ἄμα τίς πάρης
μοῦ τίς πιστάρεις συστημένες. Πάει αὐτό. (11)

Τὸ παιδάκι μου εὐτυχῶς και χάρις τῷ θεῷ, σώθηκε. Πάει κ' αὐτό.

Και τώρα ἄκου τὸν ἀναβαλλόμενο!!

(12)

Ὅχι! Προτιμῶ νὰ μὴν πῶ τίποτα. Θάλεγα μικρὰ λόγια και γὰ τὸ θάρρος σου και
γιὰ τὴν αὐτοπεποίθησή σου μὰ περισσότερο μικρὰ γὰ τοὺς φίλους σου και συμβούλους σου
ποὺ φρόντισαν ἀκόμα και νὰ συγχρονίσουν περσιῶ ἐπεισόδιο ἑνὸς γαιδάρου μὲ τὸν Κ α π α ν ἰ
(13) χωρὶς νὰ σὲ ἀφήσουν νὰ σκεφθῆς πῶς πέρσι τὸ Λούνα Πάρκ διεύθυνε ὁ Γονίδης και
φέτο τὸ διεύθυνω ἐγώ. Και ὅμως ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ γνώρισα κ' ἐγὼ ἐδῶ στυτοὺς τοὺς φί-
λους σου ἐξήγησα ἐντελῶς τὴν ἀπορία σου πῶς ὑποδέχτηκαν ψυχρὰ τὸ «Στραβόξυλο» σου.
Ἄν στ' ἄλλα σου ἔργα εἶδαν πὸν ἐπικίνδυνο ἀντίπαλό τους, στὸ «Στραβόξυλο» βεβαιώθηκαν
πῶς τοὺς ἔτρωγες και τοὺς ἐκμηδένιζες και οἱ κίτρινες μορφές τους χλώμασαν πειότερο σὰν
εἶδαν πῶς ἐγὼ ἀγάλιασα μὲ τόση στοργή τὸ «Γαλάζιο Λουλούδι» σου και ἔφτασαν στὸ ση-
μεῖο ἐδῶ νὰ εἰρωνευτοῦν τὴ ρεκλάμα που και χωρὶς ἐμένα νὰ μοῦ μιλήσουν
γιὰ ἀκατάλληλο τοῦ θεάτρου (14) ἐνῶ ξεκίνησαν δίνοντάς μου τὴν ὑπόσχεση
πῶς θὰ σὲ βιάσουν νᾶρθης μιὰ ὥρα ἀρχίτερα, ἤρθαν στὴν Κύπρο γὰ νὰ σοῦ κατηγορήσουν
τὸ θέατρο.

Αὐτὸ ἔχω νὰ σοῦ πῶ.

Ἐπαίξα σ' αὐτὸ τὸ θέατρο: «Τοὺς Κατακτητές», τὸν «Τιτᾶνα» τὸ Μάκβεθ (μὲ ὅλα
τὰ σκηνακὰ ποὺ τάφκιαξα στὴν Ἀθήνα) και τὴν Παρασκευὴ παίζω τὸν Ἄμλετ.

Και εἶχα ἕνα ἀκροατήριον κρεμμασμένο ἀπὸ τὰ χεῖλη μου σὰν σὲ Ν Α Ο !!! Λοιπόν.
Ἔτσι θὰ παιχθῆ και τὸ Γαλάζιο Λουλούδι.

Γιατὶ θὰ παιχτῆ εἴτε ἔρθης εἴτε δὲν ἔρθης εἴτε τὸ ἐπιτρέψης εἴτε δὲν τὸ ἐπιτρέψεις
γιατὶ τὸ ἐπέτρεψες ἀρχικῶς και γιατί ἄνθρωποι τῆς δικῆς σου ἀξίας δὲν πρέπει νὰ γίνωνται
ὄργανα τῶν κίτρινων.

Νά! Αὐτὰ μπορῶ ἐγὼ νὰ σοῦ γράψω.

Γράψε μου ἂν θᾶρθης. Ἄν ὄχι στείλε μου τὰ σκηνακὰ και τὴ μουσική. Ἀπὸ τὴν ἐρ-
χομένη βδομάδα ἀρχίζω πρόβες.

Γειά σου
Αἰμίλιος Βεάκης

Λεμεσὸς 6/11/23

Νίκο μου

Ἐλάβαμε τὸ γράμμα σου και λυπηθήκαμε πολὺ γιατί μένεις ἐκεῖ. (15) Λυπηθήκαμε
γιατὶ σὲ στερηθήκαμε. Μᾶς λείπει ἡ διαρκὴς νύξιν και τὸ διαρκὲς κέντρισμα πρὸς τὴν ἀνοδο

καὶ τὴν τελείωσιν. Μολαταῦτα εἶμαι ἀρεκτὰ εὐτυχῶς ἰσορροπημένοι ἀνάμεσα σὲ πρόσωπα καὶ ἰδέες καὶ δὲ χάνω καμμιά φορὰ τὸν ἑαυτό μου.

Πρὸς τὸ παρὸν εἶμαι ἀπόλυτα εὐχαριστημένοι, ἔχω συνεχῶς διάθεσιν ἔτοιμην νὰ ἀφομοιώσῃ τις μικρὰς χαρὰς ποὺ μοῦ παρουσιάζονται. Ἐδῶ ἔχουμε καὶ τὴ θάλασσαν ποὺ μερικὰ ἀπογεύματα γεμίζει τὴν ψυχὴ μου μὲ ἀτέλειωτες οὐράνιες εὐδαιμονίες.

Ἔχουμε καὶ τὸ Βιχτωρὴ τὸν Παυλίδην ποὺ ἀποτρελλάθη. Ἔχει τυπώσει τὰ καλαμπούρια ποὺ καὶ «δέχεται» νὰ εἰσαχθοῦν καὶ στὰ Γυμνάσια γιὰ τὴν ὠφέλεια ποὺ παρέχουν στὴν πνευματικὴ διαπαιδαγώγησιν.

Λυποῦμαι, Νίκο μου, κατάκαρδα ποὺ δὲν ἔχω πρόχειρο ἕνα νὰ σοῦ τὸ στείλω. Εἶναι τὸ καλύτερο δῶρο μεταξὺ φίλων. Ὁ Νικόλας ὁ Καμπούρης μοῦπε σήμερον πῶς θὰ σοῦ γράψῃ. Τοῦδωσα μάλιστα κ' ἕνα φάκελλο ποὺ ἐπρόκειτο νὰ σοῦ στείλω ἐγὼ τὸ γράμμα καὶ αὐτὸ θὰ σοῦ ἐξηγήσῃ τὸ γιατί ὁ Νικόλας μ' ὄλο ποὺ δὲν εἶνε ὑπάλληλος στὸ Ταμειεῖο χρησιμοποιοῖ φανέλλους τοῦ γραφείου μας. (16) Ὁ Μίλιος ἐπίσης σοῦγραψε. Τοῦ Νικόλα ἐδώσαμε £3.0.0 ἀπὸ τὶς δώδεκα ποὺ ἔχεις στείλει.

Ἡ κ. Μαίρη (17) εὐχαριστημένη γιὰ τὰ χρήματα καὶ τεθλιμμένη γιατί δὲν ἦρθες. Φοβάται μῆπως τὴν ξεχνᾷς. Ἡ Νίκη (18) σοῦ ἔγραψε, μοῦ εἶπε.

Τίποτε νεώτερον δὲν ὑπάρχει κοινωνικόν. Ἴσως ὁ Ἀντώνης ὁ Ἀρχοντίδης τρελλαθεῖ. Ἴσης καὶ νὰ μὴ τρελλαθεῖ. Ἐσὺ τί λές;

Ἀγαπημένε μου Νίκο σὲ χαιρετῶ.

Δικός σου ὁ Χριστόδουλος (19)

Λεμεσὸς 26/2/924.

Ἀγαπητέ μου Νίκο,

Ἔλαβα τὸ γράμμα σου καὶ τὸ ἐσώκλειστο CHEQUE τῶν £12.— τὶς ὁποῖες ἔδωσα στὴ ΚΑ Μαίρη. (17) Ἴσως ἀπ' αὐτὰς δώσουμε κάτι τοῦ Τορνερτὴ γιὰ τὶς εἴκοσι λίρες ποὺ εἶχες πάρει. Λυπήθηκα ποὺ μοῦ γράφεις πῶς τὸ Γαλ. Λουλούδι δὲ θὰ ἀνεβαστῇ μὲ τὴν Κοτοπούλη. Θᾶταν κάτι ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Ποιὸς ξέρει ἂν σύντομα δὲ γίνῃ...

Ἐμεῖς ἐδῶ περνοῦμε καλὰ, δηλαδὴ τόσο καλὰ ποὺ ξέρεις πῶς θὰ περνοῦμε— Ὅπως δὲν ἔχει ἐξαντληθεῖ ὁ πακτωλὸς τῆς ἡσυχῆς ἀτέλειωτης μονοτονίας ποὺ κρύβουμε ἐντὸς μας ἔμεῖς ἐδῶ. Φαντάζομαι πόσο θὰ βαριεστήσουμε καμμιά φορὰ ἂν νιώθουμε πέρα-πέρα αὐτὴ τὴν ἄθλια μονοτονία μας—

Τί νὰ σοῦ γράψω Νίκο ἄλλο; Πῶς σὲ φιλῶ; καὶ πῶς σ' ἀγαπῶ; Αὐτὸ τὸ ξέρεις.—

Δικός σου

ὁ Χριστόδουλος

Τ.Γ. Τὸ Αἰμιλιούδιον (κοινῶς Μιλιούδι) (20) καταχάρηκε, ἱερκαταχάρηκε ποὺ θὰ ποῦ στείλῃς κάτι γιὰ τὸ Περιοδικό του. Ἀνέμενε τὸ γράμμα σου μετὰ φόβου θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης. Καὶ τώρα, βέβαια, εἶν' ἀνάγκη νὰ στείλῃς μὲ τὸ ἐρχόμενο γιὰ ν' ἀρχίσῃ τύπομα, γιατί δὲν ἀρχίζει ἂν δὲ λάβῃ ἀπὸ σένα. «Ἀπὸ θεοῦ ἀρχεσθαί». Ἰωάν. Εὐάγγ.

Σὲ εὐχαριστῶ γιὰ τὸ «Ἡμερολόγιον» ποὺ μοῦ ἔστειλες. Ὅσοι τὸ εἶδαν χάρηκαν μὲ περήφανη χαρὰ, ἰδίως ἡ Μαρία Κυριακίδου.— Κι' ἐγὼ πολὺ.— Χρ.

Α Χ Ρ Ο Ν Ο Λ Ο Γ Η Τ Ο (21)

Νίκο μου,

Σοῦ ἀναγγέλω τὴν «Ἀβγή».

Ἐσὺ εἶσαι στὸ Ζενιθ μὰ εἴμαστε ὅλοι βέβαιοι πῶς θὰ εἴξεις μάτι στοργικὸ σὲ μιά ροδόχρωμην Ἀβγή...

Πατέρα μας στην Τέχνη, έτσι σε θέλουμε. Τὸ δρόμο πὸν θὰ μᾶς ἀνοίξης θ' ἀκολουθήσουμε — πιστοὶ σου κ' ἀφοσιωμένοι — καὶ τοὺς οὐρανοὺς πὸν μᾶς δείχνεις θ' ἀντικρύσουμε μὲ σεβασμό.

Νίκο μου,

Εἶναι ἡ πρώτη σοβαρὴ προσπάθεια πὸν γίνεται ἴσαμε σήμερα γιὰ ἓνα Περιοδικὸ ἀντιπροσωπευτικὸ ὄργανο τῆς Κυπριώτικης λογοτεχνίας καὶ γι' αὐτὸ ὅλοι τὸ ἐλπίζουμε πὸς δὲ θὰ τοῦ ἀρνηθεῖς τὴν ἠθικὴ σου ὑποστήριξη γιὰτὶ μὲ τὸ δικό σου ὄνομα μονάχα (22) θὰ ἐπιβληθεῖ.

Ἄχ! καὶ πόσο θὰ θέλαμε νὰ τῶχουμε συχνά! Πάντα θέλω νὰ πῶ... Μὰ ὁ Νίκος μας εἶναι τόσο καλός!

Θέλουμε ὅλοι (σοῦ γράφει κ' ὁ Χριστόδουλος γιὰτὶ τὸ Περιοδικὸ εἶναι τῶν φίλων σου, δικό σου) ν' ἀνοίξει μὲ τὸνομά σου πρῶτο.

Νίκο μου, νὰ περιμένουμε;

Θὰ βγαίνει σὲ καλὸ χαρτί, πρώτης ποιότητος, καὶ σὴν καλαισησία θὰ συναγωνίζεται τᾶλεξανδρινὰ περιοδικά.

Κυκλοφορήσαμε πλατιά ἀγγελίες (σὰν ἀφτὲς πὸν σοῦ ἐγκλείω) γιὰ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουμε τὰ τυπωτικά του ἔξοδα.

Καὶ πρὸ παντὸς δὲ θὰ πλασέρονουμε σαχλαμάρες.

Νίκο μου περιμένουμε.

Μὲ τὴν ἀγάπη τὴν παντοτινὴ
τοῦ Μίλου σου. (23)

Τ.Γ. Ἄν θέλει νὰ γραφεῖ καὶ κανένας συνδρομητής, γράψε τον. Ἄν συνάξουμε τὴν ὕλη νωρίς θὰ βγῆ καὶ νωρίς. Λογαριάζουμε τέλη Μαρτίου ἢ Ἀπρίλη.

Α Β Γ Η

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΛΕΜΕΣΟΣ—ΚΤΠΡΟΣ

Νίκο μου,

Ἄπὸ τὸ Χριστόδουλο μαθαίνω ταχτικά τὴ ζωὴ σου στὸ Κάιρο ἢ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Διαβάζουμε μαζὶ πᾶ γράμματά σου. Μονάχα πὸν γράφεις τόσο λίγα! Καὶ μεις θέλουμε τόσο πολλά!

Ἡ «Ἀβγὴ» σοῦ ἄρесе λοιπόν, ἔ; Ἐλπίζουμε νὰ καλυτερέψει ἀκόμα στὰ κατοπινὰ φυλλάδια. Μὲ τὸ ἐρχόμενο ταχυδρομεῖο περιμένω τὸ CLICHÉ τοῦ στίχου σου γιὰ νὰ μπεῖ πρωτοσέλιδο στὸ 3ο φυλλάδιο τῆς «Ἀβγῆς». Ἄν θέλεις νὰ μᾶς στείλεις καὶ καμιὰ πρόζα ἢ κανένα διήγημα θὰ εἶναι ἀκόμα καλύτερα. Ναι, Νίκο μου, μὴ μᾶς ξεχνᾶς. Νὰ σοῦ πῶ καὶ μιὰν ἀλήθεια: (Ἄ θέλεις, ρῶτα καὶ τὸ Χριστόδουλο...) Φτερόνω ἅμα ἔχω δικό σου κομάτι γιὰ τὸ Περιοδικό. Στὴν «Ἀβγῆ» θ' ἀναγγεῖλουμε τὸ «Σκέλεθρα» σου. Ὁ Χριστόδουλος μοῦδωσε ἀγγελίες του κ' ἔστειλα στὸν Κυρμίτη (στὴ Λευκοσία) καὶ σὲ πολλοὺς φίλους στὶς ἄλλες πόλεις. Ἐδῶ δώσαμε σ' ὅλα τὰ... ὑποπραχτορεῖα!...

(Τὸ ὑπόλοιπο μέρος τῆς ἐπιστολῆς ἀναφέρεται σὲ πρόσωπα, πὸν ζοῦνε καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἶναι ὀρθὸ νὰ δημοσιευθῆ. Γ.Φ.Π.)

Τώρα τελειώνω τὸ γράμμα μου καὶ πάλι σὲ θυμίζω νὰ μὴ μᾶς ξεχνᾶς. Προπάντων τὸ

CLICHÉ του σκίτσου σου και ένα δικό σου κομάτι, ό,τι δήποτε, τό περιμένω με τό ερχόμενο ταχυδρομείο, για να μπουνε πρώτα-πρώτα στο 3ο φυλλάδιο.

Με την παντοτινή αγάπη
Μίλιος

Λεμεσός 16/4/24

Αθήνα, 7 Δεκεμβρ. 1925 (24)

Νίκο μου,

Έπληρα τό γράμμα σου.

Θαρρούσα πώς είχα και τί συνεργασία σου μαζί, μά σαν άνοιξα είδα την ύφρησή σου.

Ξαίρεις πώς σ' αγαπώ πάντα και πώς βέβαια με τό να μη θέλεις αυτή τή φορά να με στηρίζεις ήθικά, αυτό δέ μειώνει την αγάπη μου τή βαθεία, μά και την εκτίμησή μου τήν άπέραντη για τό ξεργο σου. Και βεβαιώσου ακόμα πώς ή πικρα πού μου μένει δέ θάναί ικανή ούτε και να τις άντιμετωπίσει. Και θα είταν ένας κακός έκβιασμός από μέρος μου αν ζητήσω να επιμένω σε κάτι πού δέ θέλεις. Τή φιλία μου, την αγάπη μου, την εκτίμησή μου τις έχεις πάντα έμέριστες, άνεπηρέαστες. Παρηγορούμαι όμως για τό πρώτο ζήτημα (τό να μη θέλεις δηλαδή να συντρέξεις ένα σκοπό πού δέν είναι μέσα στη ρουτίνα των άλλων) με τ' ότι σήμερα έχουμε ακόμα 7 Δεκεμβρίου και ως τις 20 πού αρχίζω να τυπώνω θα έχουμε δεκατρείς μέρες ικανές για ν' αλλάξει κανείς μά γνώμη όταν πρόκειται να λιγίξει σε μιá παράκληση φίλου! "Αν θα στείλεις, μη ξεχάσεις κ' ένα σκίτσο σου. Να περιμένω; (25)

Με χαροποίησαν τά νέα σου. Μά ένθουσιάστηκα με την πιθανότητα τής άφξης σου έδω.

Από τό Χρ. είχα τις προάλλες γράμμα του και συνεργασία του. Βλέπεις πώς αγαπά κ' εκείνος πολύ τον Μίλιο—«Αβγή» ένω σ' αγαπάς πολύ μονάχα τον Μίλιο. Σου στέλνει τά χαιρετίσματα του.

Η Μαρία φεύγει μεθούριο ίσως για την Κύπρο. Είναι εύτυχως καλά.

Με πολλά φιλιá
Μίλιος

Χαιρετίσματα κ' από τό Φυλαχτού. Μούγραψε από τό Ξυλόκαστρο πού βρίσκεται.

Ηράκλειο 8—2—25

Αξιότιμε κ. συνάδελφε,

Συνεργαζόμενος με τό συνάδελφο κ. Μουρέλλο θα έπιμεληθώ ένός σοβαρότατου φιλολογικού περιοδικού με τον τίτλο «Νεοελληνικό Διήγημα», πού στις καλλιτεχνικές και πολυφροντισμένες σελίδες του δέν θα δημοσιεύεται παρά διήγημα και κριτική γι' αυτό.

Θά με βοηθήσετε λοιπόν πολύ σημαντικά στην έκπλήρωση του σχεδίου, πάνω στο όποιο θα βαδίσει τό περιοδικό, αν είχατε την ευγενική καλωσύνη να συνεργαστείτε μαζί μας στέλνοντας στο περιοδικό κομμάτια άνέκδοτα τής σημαντικής σας διηγηματικής παραγωγής.

Με την πεποίθηση ότι ή πρόσκλησή μου θα γίνη δεχτή με πολύ ένδιαφέρον, σās χαιρετώ εύχαριστώντας σας από τώρα.

Με πολλή εκτίμησή
Βελ. Φοέρης (26)

Λευκασία (Κύπρος) 15/2/1935

Αγαπητέ κ. Νικολαΐδη,

Δέ θα με θυμάστε βέβαια, γιατί πάνε, από τότε πού σās γνώρισα, έξι σχεδόν χρόνια. Ήτανε τό καλοκαίρι του 1929, πού ήσαστε έδω, και σās επισκέφθηκα στο σπίτι σας με τέσ-

σερις άλλους νέους ένα απόγευμα. Με συγκίνηση άκουσαμε τὰ φωτισμένα ὄραϊα λόγια σας γιὰ τὰ σύγχρονα πνευματικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα τοῦ τόπου μας καὶ ἄλλοῦ. Ἀπὸ τότε πάντα σὰς ἔχω στὸ μυαλό μου καὶ μὲ θαυμασμὸ μελετῶ τὸ μεγάλο σας ἔργο — πὺ εἶναι ἡ σημαντικώτερη συμβολὴ στὴ νεοελληνικὴ διηγηματογραφία.

Τώρα, ὕστερ' ἀπὸ τόσο καιρὸ, ἔρχομαι νὰ ζητήσω τὴν πολύτιμη συνεργασία σας στὰ «Κυριακὰ Γράμματα» πὺ διευθύνω, κ' ἐλπίζω νὰ μὴ μοῦ τὴν ἀρνηθῆτε, ὅπως μὲ διαβεβαίωσαν ὁ κ. Πετρώνδης καὶ Ἄλιθέρσης. Σὰς στέλνω ταχτικὰ ὅλη τὴ σειρά τοῦ περιοδικοῦ καὶ πιστεύω θὰ γνωρίζετε τὴν ἐξάμηνη του δράση, πὺ εἶναι βέβαια λειψὴ χωρὶς τὴν ἐργασία σας. Ὁ κ. Πετρώνδης μοῦ ἔγραψε πὺς τίς μέρες τοῦτες θὰ μᾶς στείλετε ἕνα σας διήγημα. Θὰ εἶμαι ἐξαιρετικὰ εὐτυχημένος γι' αὐτὸ καὶ πιστέψτε με ὅτι θὰ τὸ προσέξουμε μὲ τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον. Περιμένουμε.

Μὲ σεβασμὸ κ' ἐχτίμηση
Κώστας Προυσῆς.

Κτῆμα — Πάφος, 9.11.35

Φίλτατε κ. Νικολαΐδη,

Δὲ ξαίρω ἂν ἡ κάρτα αὐτὴ θὰ σὰς βρεῖ στὸ Κάϊρο, γιὰ ἂν θὰ λείπετε, ὅπως ἔτυχε νὰ διαβάσω στὰ «Ἑλληνικὰ Φύλλα», στὸ Σινᾶ. Ἐκεῖ μάλιστα σὰς ἔσπελα καὶ τὰ δύο τεύχη τοῦ περιοδικοῦ μας «Πάφος» πὺ ἐκδοθήκανε, καὶ πὺ γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο σὰς τὰ στέλνω καὶ στὸ Κάϊρο.

Κύριος σκοπὸς μου εἶναι νὰ σὰς παρακαλέσω γιὰ τὸ ἐξῆς: Ἄν ἔχετε κανένα βιβλίον σας ἀνεκδοτό, ἢ «Πάφος» ἀναλαμβάνει νὰ τὸ ἐκδώσει μὲ δικὰ της ἔξοδα, νὰ φροντίσει γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατό εὐρύτερη κυκλοφορία του μὲ ὅλους τοὺς φίλους της καὶ οἱ ὅποιοσδήποτε εἰσπράξεις ν' ἀνήκουνε ἀποκλειστικὰ σὲ σὰς. Τὸ μόνο ἀντάλλαγμα πὺ ἔχει νὰ σὰς ζητήσῃ εἶναι ἡ ἄδειά σας νὰ δημοσιέψει μερικὰ ἀποσπάσματα ἂν πρόκειται γιὰ κομματιαστὸ ἔργο σὰν πῖς «Ἀνθινες Ζωές» ἢ κανενὸς-δὺο διηγημάτων ἂν πρόκειται γιὰ σειρά διηγημάτων πρὶν ἂν τὴν κυκλοφορία τοῦ βιβλίου.

Ἐλπίζω νὰ σὰς βρῶ σύμφωνα στὴν ἀποφῆ μου αὐτὴ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει θὰ περιμένω ἀπάντησή σας στὴ διεύθυνση: «Μηναιὰ Φιλολογικὴ Πάφος», Ρ.Ο.Β. 22 Κτῆμα — Πάφος (Κύπρος). (27)

Μὲ ἐξαιρετικὴ ἐχτίμηση
Ἄντης Περγάνης

Ἀθήνα 21 Φεβρ. 1949

Ἀγαπημένε μου φίλε,

Οὔτε μπορεῖς νὰ φανταστῆς μὲ ποιά χαρὰ πῆρα τὸ βιβλίον σου «Τὰ τρία καρφιά» στὸ χέρι μου. Εἶχα τόσον καιρὸ νὰ διαβάσω κάτι δικό σου, τόσον καιρὸ ν' ἀπολάβω τὸ ἀληθινὸ, τὸ βαθύ, τὸ λαμπρό σου γράμμα! Πεσμένη μὲ βρογχικὰ ὄλο τὸ χεμῶνα, δὲν ἤμουννα σὲ θέση νὰ σοῦ γράψω ἀμέσως γιὰ νὰ σ' εὐχαριστήσω, τώρα νοιάθω πόσο λίγο τὸ χάρηκα τὸ ἔργο σου καὶ πόσα ἂν τὰ διηγήματά του ἰδίως, δὲν τὰ ξαίρω, τίς «Ἀνθρώπινες καὶ ἄνθινες Ζωές» τοῦ 1938 μάλιστα καθόλου δὲν τίς εἶχα. (28) Καὶ λαχταρῶ τώρα νὰ τὰ διαβάσω μὰ πὺ νὰ τὰ βρῶ; Ὅσο γιὰ τοῦτο δῶ πὺ μοῦ ἔστειλες ἔχω τὴ γνώμη πὺς εἶναι ἂν τὰ καλύτερά σου. Εἶναι τὸ πιὸ ἀληθινὸ, τὸ πιὸ ἀνθρώπινο βιβλίον πὺ ἔχω διαβάσει, μὺ κράτησε τὸ ἐνδιαφέρον ἂν τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Πὺς τίς δίνεις ὀλοζώντανες αὐτὲς πῖς τραγικὲς ὑπάρξεις, τοῦ Κασσιανοῦ, τῆς Γιασεμῆς, τοῦ Στραγγα, τοῦ Ἐπαινετοῦ! Εἶναι ἕνα ὀλάκερο δρᾶμα Σαιξπηρικό, ὄχι, δὲ μοιάζει μὲ τίποτα ξένο, εἶν' ἕνα δρᾶμα ἑλληνικό πὺ ἐστὶ ὁ Ἑλληνας τῶνθαλας πέτοιο καθὼς εἶναι, ἂν τὰ βάθια τῆς φτώχειας καὶ τῆς κακομοιριάς μῶλο τὸ ψυχικό του μαράζι μ' ὄλο του τὸν πόνο.

Δὲν τὰ ζωγραφίζεις τοῦτα τὰ πάθια, τὰ ξεροξίτσες θάλεγα καὶ μᾶς τ' ἄπλωσες νὰ τὰ

δοῦμε, νὰ τὰ ψάξουμε, νὰ πονέσουμε μαζί τους, νὰ κλάψουμε καὶ νὰ γνωρίζουμε τὴν ἀληθινὴ τους φάτσα.

Εἶναι ἓνα δράμα πὸ τὸ ξεροζῶσες ἀπ' τὸ σπλάχνα τῆς τόσο βασανισμένης Ἑλληνικῆς γῆς, τῆς ἱερῆς καὶ χιλιοπαιδεμένης!

Δὲν ξαίρω ἂν γνώρισες — μὰ δὲν τὸ πιστεύω — τὴν ποιήτρια Διαλεχτὴ Ζευγώλη. Τῆς ἔδωσα τὸ βιβλίο σου καὶ τόσο βαθιὰ κι αὐτὴ μαζί μὲ τὸν ἄντρα τῆς τὸ νοιώσανε πὸ μού ζήτησε κείνος — Πέτρος Γλέζος — τὴ διεύθυνσὴ σου νὰ σοῦ γράφει.

Εὐχομαι τὸ ἴδιο νὰ τὸ χαροῦνε ὅλοι οἱ λογοτέχνες καθὼς τοῦ ἀξίζει.

Δὲν ξαίρω πότε θάρθεις στὴν Ἀθήνα, μὰ ὅταν ἔστω καὶ γιὰ μέρες μόνον βρεθεῖς ἐδῶ, πρέπει νάρθεις, πρέπει νὰ ἰδωθοῦμε. Ἔχουμε πόσα νὰ ποῦμε, ἔπειτα ἢ ζωὴ περνᾷ, φεύγει, σὲ λίγο ἴσως χωριστοῦμε γιὰ πάντα.

Καὶ σκέπτομαι μὲ μεγάλη πίκρα πῶς ποτὲ δὲν μπορέσαμε νὰ σταθοῦμε γιὰ καιρὸ κοντὰ ὁ ἓνας στὸν ἄλλο, ὅλοι ἐμεῖς πὸν ἀδερφικὴ καὶ ψυχικὴ ἀγάπη μᾶς σμίγει. Θᾶταν τόσο μεγάλη παρηγοριὰ αὐτὴ ἢ γλυκειὰ ξεστασιὰ μέσα στὸ χάος τῆς παγωμένης ἀδιαφορίας πὸ μᾶς τριγυρίζει ὀλοῦθε καὶ τὴν κάνει ἀκόμα πὸ ἀνυπόφορη πῆ σημερινὴ ζωὴ μᾶς.

Δέξου φίλε μου ὅλη μου τὴν ἀγάπη μαζί μὲ τὸ θαυμασμό μου.

Δικὴ σου
Μυρτιώτισσα

Ἀπειρανθὸς Νάξου 8.3.1949

Ἀξιότιμε κύριε,

Δανεισμένο τυχαῖα ἀπ' τὴ σεβαστὴ μᾶς φίλη Μυρτιώτισσα, ἐδιαβάσαμε πὸ μὴνὸς στὴν Ἀθήνα, λίγο πρὶν φύγουμε γιὰ τὴν ἰδιαιτέρη μᾶς πατρίδα, ὅπου γιὰ μερικὲς μέρες θρῆσκώμαστε, τὸ μυθιστόρημά σας «Τὰ Τρία Καρφιά». Κινημένος ἀπὸ αὐθόρμητη διάθεση ἐλογάριαζα νὰ σᾶς γράψω γιὰ νὰ σᾶς σημειώσω τὴν βαθύτατη ἀπόλαυση καὶ τὴ συγκίνηση, πὸ ἔδωκε τὸ βιβλίο σας στὴ γυναῖκα μου, τὴ Διαλεχτὴ Ζευγώλη, καὶ σὲ μένα, ἀλλὰ πὸ ξαφνικὸ μᾶς ταξίδι στὸ χωριὸ μᾶς, πὸν τὸ ἀγαποῦμε νοσταλγικὰ καὶ πὸν μᾶς συνεπαίρνει σύγκορμος, μ' ἐμπόδισε. Ὅμως, μ' ἓνα αἶσθημα, πὸν σχεδὸν εἶνε ἀνεξήγητης δύναμης, αἰσθάνομαι κ' ἐδῶ στὴν ἀδρῆ καὶ πρωτόγονη φύση τοῦ ὄρεινοῦ χωριοῦ μᾶς, νὰ μὲ ἀκολουθῆ ἡ ἀνάμνηση τοῦ βιβλίου σας καὶ φυσικὰ νομίζω χρὸς νὰ μεταδώσω τὸ αἶσθημα ποῦτο στὸν πλάστη τοῦ τραγικοῦ ἐκείνου συνοδοῦ μου, τοῦ Κασσιανοῦ, τοῦ ψιλκατζῆ, τοῦ καρφαμένου, τοῦ βουλωμένου τοῦ Σατανᾶ. Ἴσως αὐτὴ ἡ σχεδὸν ὕλικὴ παρουσία ἑνὸς ἥρωος μυθιστορηματος κοντὰ σ' ἓναν ἄνθρωπον, πὸν ταξιδεύει καὶ πὸν ἔτσι ἀνανεώνει ἐντυπώσεις, χαίρεται καινούργιες καταστάσεις καὶ γνωρίζει νέα πρόσωπα, εἶνε χαρακτηριστικὴ τῆς ἀξίας τῆς δημιουργίας σας, ἔστω κ' ἂν ὁ ταξιδιώτης εἶνε ἓνας ἄσημος ἄνθρωπος, ὅσον ὁ ὑπογεγραμμένος.

Ἀλήθεια! Τακτικὰ ἢ γυναῖκα μου κ' ἐγὼ ἀναπολοῦμε αὐτὸν τὸν βασανισμένον ἄνθρωπο, πὸν μὲ τόση πέχνη ἐπλάσατε, ζοῦμε τὸ δράμα του, τὸν ἐπισκεπτόμαστε στὴ μαγικὴ του παράγκα, τὸν σιχαινόμεστε καὶ τὸν ἀγαποῦμε, καὶ κοντὰ του ὅλους τοὺς ἄλλους ἥρωες τοῦ βιβλίου, τὶς δυὸ γυναῖκες του, τοὺς φίλους του καὶ τοὺς ἐχθροὺς του, τὶς γυναῖκες πῆς συνοικίας του, πὸν θυμίζουν ἀρχαῖο χορὸ. Ἀκόμη ἐκτιμοῦμε, ὅσο τῆς ἀξίζει, τὴν ἐντεχνη παρεμβολὴ τοῦ πλοῦσιου λαογραφικοῦ ὕλικου τῆς πατρίδας σας, πὸν μὲ ἀγάπη καὶ γνώση συλλέξατε, τὴ δύναμη τῆς περιγραφῆς σας, τὴν ποίηση τοῦ ρεαλισμοῦ σας, τέλος τὸ ρωμαλεὸ γράψιμο, πὸν ἀπὸ κάποιον φίλο τῶν τολμηρῶν συγκρίσεων, θὰ μπορούσε ἴσως νὰ χαρακτηρισθῆ πῶς θυμίζει Μπαλζάκ.

Ἄλλὰ ἄς σταθῶ ἔως ἐδῶ κ' ἄς κλείσω αὐτὲς τὶς γραμμὲς θερμὰ εὐχαριστῶντας ἀπὸ μέρους τῆς γυναίκας μου κ' ἀπὸ μέρους μου γιὰ τὴ συγκίνηση, πὸν μᾶς δώσατε.

Μὲ πολλὴ τιμὴ
Πέτρος Δ. Γλέζος

ΑΧΡΟΝΟΛΟΓΗΤΟ (29)

Νίκο μου.

Δὲ μπορῶ νὰ σοῦ πῶ τὸν ἐνθουσιασμό μου, γιὰ τὸ διήγημά σου «Ἡ ἐπιστροφή στὸ Χωριό». Εἶμαι κατασυγμνημένος.

Σὲ φιλῶ ὀλόψυχα
Σικελιανὸς

ΑΧΡΟΝΟΛΟΓΗΤΟ

Νίκο μου.

Σὲ θυμοῦμαι πάντα καὶ σ' ἀποζητῶ πολὺ — θᾶθελα νὰ ξέρω πῶς εἶσαι. Θᾶθελα νὰ περιμένει ὁ Πάργας, (30) τὴ συνεργασία μου γιὰ τὸ RODIN. Θὰ κατορθώσεις νὰ τοῦ γράψεις; Ἄμα διαβάσεις αὐτὰ τὰ λόγια μου, γράψε μου καὶ σὺ στείλε τὸ γράμμα σου στὸ σπίτι.

Πάντα δικός σου
ὁ Ἄγγελος

Υ.Γ. Στὴ σύνθεσή μου γιὰ τὸ RODIN πρέπει νὰ δοθῆ ἡ θέση ποὺ ὀφείλεται στ' ὄνομά του.

Υ.Γ. Μὴν ξεχνᾶς πῶς μοῦ ἀφιέρωσες τοὺς «Ἵπερέτες». Ὅλο πιὸ πολὺ τοὺς ἀγαπῶ. Πότε θὰ τοὺς ἴδῶ; Ἄν ἐβγήκε ὁ «Λόγος» στείλε μου.

ΑΧΡΟΝΟΛΟΓΗΤΟ

Νίκο μου. Ἐλαβα ἓνα γραμματάκι σου, τὴν ὥρα ὁποῦ ἐτοιμαζόμουν ν' ἀνατραβηχτῶ σὲ μιὰ γωνιά, γιὰτὶ καὶ πάλι νιώθω ὅλο περισσότερο μιὰ τέτοια ἀνάγκη. Εὐχαριστῶ τὸ θεὸ ποὺ στίς βαθύτερές μου ἐπιθυμίες ἔχει δώσει ἀνάστημα, ποὺ νὰ ξεφεύγει ἀὸ τὸ μέτρο τῆς τριγύρω ζωῆς—

«Νὰ ἡ γῆ ἀλαφριά,
νὰ, ὁ οὐρανὸς ἀπάνου!»

Δὲ θέλω νὰ σοῦ πῶ, ἂν σὲ συλλογίζομουν καὶ πῶς καὶ πόσο. Ἀκόμα μιὰ φορὰ καὶ πιότερο παρὰ ποτὲ θὰ σ' ἄφωνα νὰ τὸ αἰσθανθεῖς. Μ' ἔλειπε ἡ ἀπαραίτητη ἡσυχία, γιὰ νὰ σὲ κραῶ δίπλα μου τὸν τελευταῖο καιρὸ. Ὅλες οἱ ἐξωτερικότητες μὲ χάιδεψαν, ἀλλὰ γὰ νὰ νιωστῶ στὰ βάθη μου ἤρεμος σὰν τὸ καλοκαίρι καὶ θερμός— Ὅλες, «ἄπ' πὴν Ἰσπανικὴ γρίπη» ὡς τὴ βιωτικὴ γενικὰ μέριμνα τριγύρα μου — Τὸ σπίτι μας θὰ πουληθεῖ. Συγκατατέθηκα, γιὰ νὰ ἡσυχάσουμε ἄπ' τὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων ὁποῦ τοὺς χρωστοῦμε. Ὡστόσο ξέρω πῶς ἡ ἀγάπη μου δὲ θὰ μποροῦσε νὰ σταθεῖ, δίπλα σὲ τίποτε γιὰτὶ εἶνε μὲς στὴν ἀναπνοή μου. Ἦθελα νὰ τὸ νιώθεις. Νὰ σοῦ τύπωνα ποτὲ διηγήματα! Ἄν ἐτύπωνα ἓνα μόνο ἀντίτυπο γιὰ τὸν ἑαυτό μου, ἴσως θὰ τὸ κανχιώμωνα, πῶς τ' ὄκαμα! Ἡ μόνη ἐπιθυμία ποὺ θᾶχα, ἂν ἡ ἐπιθυμία μου ἔπερνε κι' αὐτὴ τὴ διεύθυνση, θᾶτανε κάποια σου διηγήματα νὰ τ' ἄχα γράψει ἐγώ. Δὲν ξέρω πῶς μὲ τὴ βαθιὰ καὶ παιδικὴ φιλία ποὺ σοῦχω, ὑπάρχει καὶ μιὰ δόση μυστικῆς δοκιμασίας γιὰ μένα.

Τὴ δέχομαι κι αὐτὴ, σὰ νᾶρχεται ἄπ' τὸ θεό. Ἔτσι «ἄνευ παρατηρήσεως», καθὼς ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν θᾶθελα μέσά σου νὰ ξάνοιγε κ' ἡ ἀγάπη ποὺ σοῦ δίνω πάντα. Πάντα,

+ ὁ Ἄγγελος

ΑΧΡΟΝΟΛΟΓΗΤΟ

Νίκο μου! Κάθε φορὰ ποὺ διαβάζω κάτι δικό σου, λαχταρῶ νᾶσαι σιμά μου νὰ σοῦ πῶ θερμὰ — θερμὰ τὸ νέο κίμα τῆς χαρᾶς μου. Ἔτσι μὲ τὴν «Ἀνάρρωση». Τί γλυκιὰ, τί ἀληθινή, τί «ἀνθρώπινη» ἀτμοσφαῖρα, τί ἀγία φύσις!

Ἦχι καλέ μου δὲν ἄργησα νὰ σοῦ γράψω γιατί εἶχα ἄλλη συντροφιά. Σὲ θυμόμουν πάντα. Ἄλλὰ ἤθελα νὰ τελειώσω κάμποση δουλιὰ. Ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ Γιαννόπουλου, πού τὴν ἔστειλα νὰ τυπωθεῖ σὲ ἰδιαιτέρο τεῦχος, δὲ θὰ στείλω στὸν Κο Μπούρολο ἀλλὰ ἕνα δυὸ παλιὰ τραγούδια μου.— Θὰ τυπῶνω κάθε δυὸ — δυόμιση μῆνες μιὰ μελέτη σὰν αὐτή. Ἔστι θὰ πραγματοποιήσω καὶ τὴν ἐνεργὸν ἐπαφὴ πού μοῦ ζητᾶς, Σιγά — Σιγά ἀπὸ μέσα θὰ ξεκαθαρίσει ὅλη μου ἡ σκέψη. Τώρα δουλεύω μιὰ μελέτη στὸν Αἰσχύλο καὶ στὸν Πίνδαρο, τεράστιες ἀφορμὲς νὰ πῶ πολὺ ἀπὸ τὴν Ἀλήθεια π' ἔχω μέσα μου.

Γράψε μου. Περιμένω. Σὲ φιλῶ γλυκὰ-γλυκὰ

Πάντα,
ὁ Ἄγγελος.

Α Χ Ρ Ο Ν Ο Λ Ο Γ Η Τ Ο

(Γραμμένο σ' ἕνα ἐπισκεπτήριο μὲ τὸ ὄνομα ΕΛΕΝΗ ΜΙΑΤ. ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ)

Φίλε Κύριε Νικολαΐδη,

Σὰς εὐχαριστῶ πάρα πολὺ γιὰ τὴν εὐγενικιά σας καλωσύνη νὰ μοῦ στείλετε τὰ βιβλία σας. Τὰ χάρηκα διπλᾶ πρώτα γιατί ἔτσι μοῦ δίνετε τὴν εὐκαιρία νὰ τὰ διαβάσω συγκεντρωμένα, καὶ δεύτερο γιατί θυμήθηκα ἔτσι πῶς εἶναι πὰ καιρὸς νὰ γράψω γιὰ ὅλο σας τὸ ἔργο. Ὅτι ἔγραφα γιὰ τὸ Σκέλεθρα δὲν εἶταν παρὰ ἕνα σημεῖωμα εἰσαγωγικό. Εἶναι νομίζω ὑποχρέωση σὲ μᾶς τοὺς κριτικούς νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ ἔργο σας πού προσφέρει κατὰ ἐντελῶς ξεχωριστὸ στὴ νεοελληνικῆ λογοτεχνία. Εἶναι ἄλλωστε καὶ εὐχαρίστηση. Καταντᾶ τόσο ἀνιαρὸ νὰ κλαίει καὶ νὰ χτυπᾶ κανέννας ἀδιάκοπα τὰ χάλια τῶν περισσότερων νεοελληνικῶν κατασκευασμάτων πού εἶναι ἀληθινὴ ἀπόλαυση νὰ μπορεῖ κάποτε νὰ σταματᾶ καὶ σὲ μιὰ ὄσση.

Καὶ πάλι σὰς εὐχαριστῶ
Μὲ βαθιὰ ἐχτίμηση
Ἄλκης Θρούλος

3 Δεκεμβρ. (31)

Χρόνια πολλὰ γιὰ τὴ γιορτὴ σου!
Νὰ μοῦ ζήσεις. (32)

Ἄγαπητέ μου παληῖ καὶ καλὲ Φίλε,

Σὲ χαίρομαι μὲ ὅλη μου τὴ καρδιά, πού ἐξακολουθεῖς νὰ δουλεύεις μ' αὐτὴ τὴν ἀνδιό- τέλεια τὴν ἀπόλυτη, πού μονάχα πὸ μεσαίωνα εἶχαν οἱ καλοὶ τεχνῖτες. Πάντα στὸ νοῦ μας θρίσκεσαι, τῶν λίγων παληῶν φίλων πού ἀπόμειναν κ' ἐμένα, κ' οἱ σκηνὲς πού μᾶς συνδέουν, τὸ Γαλάζιο Δουλοῦδι, οἱ Χασισοπότες τοῦ Φιλόπαππου, ... ὁ Παλαμᾶς καὶ τὸ ριζόγαλο, δὲ τίς ξεχνᾶμε. Κ' ἐγὼ πασχίζω νὰ κρατηθῶ ὄξω ἀπὸ τὴ γνωστὴ βρωμιὰ πού μᾶς περιούζει. «Κόπριδες» σωστοὶ εἶναι ὅλοι! Τί ὄραϊο καὶ τί ἀνθρώπινο πὸ νέο σου μυθιστόρημα. Εἶσαι ὁ ἑλληνικὸς Ντίκενς, μπράβο σου... Θέλω μὲ τὴ φαντασία, νὰ βλέπω στὸ «φιλόσοφο» τὸν ἀγαθὸ, τὸν ἐπεικὴ καὶ τὸν εἰρωνα, μὲ τὸ κανελλι σακάκι ἐσένα τὸν ἴδιο, δὲν ξέρω ἂν ἔχω δικιο ἢ ἂν πέφτω ἔξω, ἀλλὰ ἔτσι πὸ βλέπω. Μὲ συγκινεῖ πού μὲ θυμήθη- κες, ἀλλὰ θάθελα, ὅσο ἀκόμη ζοῦμε, νὰ εἶχαμε καμμιά ἐπαφή. Θέθελες νὰ μοῦ γράφες δυὸ λόγια; Θὰ μοῦ κανες μεγάλη χαρὰ, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ, φυσικά, τὴ μεγίστη πού μοῦ δώκαες μὲ τὰ «Τρία Καρφιά» σου. ....

(Τὸ ὑπόλοιπο μέρος τῆς ἐπιστολῆς ἀναφέρεται σὲ πρόσωπα πού ζοῦνε Γ.Φ.Π.).

Μὲ ἄπειρη ἀγάπη καὶ διαρκῆ θύμηση
Τ. Παπατζάνης.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

(1) Προφανῶς πρόκειται γὰ τὶς ἰταλικῆς μεταφράσεις, ποὺ βρῖσκονται στὸ Ἄρχειο. Ἔμειναν ἀνέκδοτες. Γιὰ μετάφραση στὰ τουρκικὰ δὲν ἔτυχε ν' ἀκούσω.

(2) Τὸ γράμμα συνεχίζονταν σὲ ἄλλο φύλλο, ποὺ δὲν βρέθηκε.

(3) Ὁ Μιχαλάκης Λ. Κακογιάννης ἦταν μικρότερος ἀδελφὸς τοῦ κ. Π. Κακογιάννη. Ἄνηκε στοὺς λογοτεχνικοὺς κύκλους τῆς Λεμεσοῦ. Πέθανε νέος, φοιτητὴς στὴν Ἀθήνα. Τὴν πληροφορία ὄφειλα στὸν μ. Ἀντώνη Ἰντιάνο.

(4) Σὲ παράκλησή μου νὰ μοῦ δώση περισσότερες λεπτομέρειες σχετικὰ μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ Ν.Ν., ποὺ ἀναφέρεται στὸ γράμμα, ὁ κ. Μελῆς Νικολαΐδης εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλῃ τὴν ἀκόλουθη ἀπάντηση: «Πολὺ σωστά. ἀντιληφθήκατε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ Γαλάζιο Λουλούδι. Δὲν τυπώθηκε στὸ τυπογραφεῖο μου (στὴ Λάρισα), ἀλλὰ στὴ Λευκωσία. Ἀπὸ μὲνα ζήτησε ὠρισμένα τυπογραφικὰ στοιχεῖα, ποὺ εἶχε δεῖ στὴν ἐφημερίδα μου «Ἠχώ τῆς Κύπρου» καὶ τὰ βρῆκε κατάλληλα γιὰ τὸν τίτλο τοῦ ἔξωφύλλου τοῦ βιβλίου του. Αὐτὸ ἔγινε ἢ ἀφορμὴ νὰ γνωριστοῦμε ἀπὸ κοντὰ καὶ νὰ συνδεθοῦμε μὲ στενὴ φιλία».

(5) Εἶναι ὁ μ. Δημητρός Δημητριάδης.

(6) Ὁ κ. Γιάννης Λεύκης εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δώση τὶς ἀκόλουθες πληροφορίες: (α') «Οἱ δυσκολίες μὲ τὰ ρέστα ἦταν τόσες πολὺ μεγάλες γιατί τὰ σελίνα ὕστερ' ἀπὸ τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον εἶχανε γίνει δυσκολόβρετα. Ἀσίμι δὲν ἐρχότανε ἀπ' ἔξω ἢ κὶ ἀν ἐρχότανε ἦτανε λιγοστὸ κὶ ἀκριβὸ κὶ οἱ χρυσοχοὶ μαζεύανε τὰ σελίνα, ποὺ ἦταν ἀσιμμένα, καὶ τὰ λιόνανε γιὰ νὰ φτιάουνε ἀσιμικά. Πεντὸ λεγότανε ἀπὸ τὸ λαὸ τὸ Πεντοσέλινο». (β) «Ὁ μαέστρος, ποὺ ἀναφέρω, εἶναι ὁ Γιώργος Χουρμούζιος, ποὺ ἦτανε γιὰ χρόνια διευθυντὴς τῆς Μαντολινάτας Λεμεσοῦ καὶ τῆς Φιλαρμονικῆς τοῦ Δήμου Λεμεσοῦ καὶ τοῦ ἄρесе νὰ κάνει καλαμπούρια». (γ') Ἀνθρώπινες καὶ Ἀνθινες Ζωές, βιβλίο πρῶτο. (δ') «Κεῖνα ποὺ ἔγραφα πὼς προέρχονταν ἀπὸ ἄλλα τάχα παιδιά, ἦτανε ὅλα σχόλια δικὰ μου καὶ τοῦ τὰ ἴβαλα ξεπίτηδες γιατί ἤξερα πόση χαρὰ τοῦ ἔδινε ν' ἀκούει πὼς οἱ νέοι δείχνανε ἐνδιαφέρο κὶ ἀγάπη στὸ ἔργο του. Τὴ δικιά μου ἀγάπη κὶ ἐχτίμηση τὴν ἤξερε. Κὶ ὅτι πραγματικὰ αὐτὰ ποὺ εἶχα γράφει τοῦ δόσανε χαρὰ κὶ ἰκανοποίηση φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀπάντησή ποὺ μοῦ ἔστειλε σ' ἐκεῖνο τὸ γράμμα καὶ ποὺ βρῖσκεται στὸ ἀρχεῖο μου. Εἶναι γραμμένη μὲ μολύβι καὶ δὲν ἔχει χρονολογία. Νὰ τί λέει (σὰς τὴν ἀντιγράφω κρατώντας τὴ δικιά του ὀρθογραφία)»:

Ἀγαπητέ μου.

Ἐπιλογίζοντας σ' ὅλες τὶς δυσκολίες ποὺ συναντᾷ κανεὶς σὲ τέτοιες φροντίδες, οὔτε στιγμὴ δὲ σκέφθηκα νὰ σὲ μεμφθῶ. Ὅσο γιὰ τὴ Σιωπὴ τὸ φτέξιμο εἶναι ὄλο δικό μου ποὺ δὲ σοῦγραφα δυὸ λόγια νὰ σὲ εὐχαριστήσω, τουλάχιστο, γιὰ τὴν ἀγάπη ποὺ μοῦ χαρίζεις.

Μακάρι νὰ εἶμαι ἄξιος τῆς ἀγάπης τῶν παιδιῶν καθὼς τὸ λέγεις. Ὅποιος κερδίση μιὰ καλὴν αὐγή, ἔχει κέρδος τοῦ δόξαερη τὴν μέρα, καὶ τὰ παιδιά δὲν εἶναι παρὰ ἢ αὐγούλες τῆς Ζωῆς.

Ἀγάπη. Νίκος.

(7) Τὸ Γαλάζιο Λουλούδι (1919) δημοσιεύθηκε μὲ τὸν γενικὸ τίτλο «Ἡ Ἀποκατάσταση τῶν Πάντων-Λυρικῆ Τριλογίας». Ἦτανε, δηλαδή, τὸ Γ.Λ. τὸ πρῶτο μέρος τῆς τριλογίας ποὺ ἔμεινε ὅμως χωρὶς συνέχεια. Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ τίτλος «Ἀποκάλυψη τῶν Πάντων», ποὺ γράφει ὁ κ. Χρίστος ὀφείλεται σὲ παραδρομὴ.

(8) Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι τὰ ἑλληνικὰ περιοδικὰ τῆς Ἀλεξάνδρειας, ποὺ συνέβαλαν πολὺ στὴν ἄνθηση τῶν γραμμάτων κατὰ τὴ λαμπρὰ ἐκείνη ἐποχὴ, θεωροῦσαν αὐτονόητο τὸ δικαίωμα τῆς λογοτεχνικῆς συνεργασίας σὲ ἀμοιβή.

(9) Τὸν Μάιο τοῦ 1923 ὁ Ν.Ν. βρῖσκονταν ἀκόμα στὴ Λεμεσό. Ἀργότερα, τὸν ἴδιο χρόνον, πήγε στὴν Αἴγυπτο.

(10) Τὰ τέσσερα βιβλία εἶναι: Τὸ Γαλάζιο Λουλούδι (1919) — Ἀνθρώπινες καὶ Ἀνθινες Ζωές (1920) — Διηγήματα, Πρώτη σειρά (1921) — Τὸ Στραβόξυλο (1922). Ὅλα τυπωμένα στὴν Κύπρο.

(11) Πηγαίνοντας στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὁ Βεάκης εἶχε περάσει ἀπὸ τὴν Κύπρο.

(12) Τὰ ἀποσιωπομικὰ εἶναι τοῦ ἰδίου τοῦ Βεάκη, προφανῶς γιὰ νὰ δώση περισσότερὴ ἐμφαση σ' ὅτι ἀκόλουθε.

(13) Καπὰν ἔλεγαν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ τὸν Κ. Ν. Κωνσταντινίδη γιὰ νὰ τὸν ξεχωρίζουν ἀπὸ τὸν ἄλλο Κωνσταντινίδη, τὸν Ἀπόστολο, λόγῳ ἐπίσης καὶ ποιητῆ, ποὺ ἔγραφε μὲ τὸ φιλολογικὸ ψευδώνυμο Πήλιος Ζάγρας.

(14) Ἡ ὑπογράμμιση εἶναι τοῦ Βεάκη.

(15) Ὁ Ν.Ν., ποὺ εἶχε πάει στὴν Αἴγυπτο γιὰ τὸ ἀνέθασμα τοῦ Γαλάζιου Λουλουδιῶ, πήρε τὴν ἀπόφασιν νὰ μείνῃ ἐκεῖ.

(16) Ὁ Χρῖστ. Χριστοδουλίδης ἦταν ὑπάλληλος σὲ Ἐταιρία Λαϊκὸν Ταμιευτήριον Λεμεσοῦ.

(17) Μαίρη Νικολαΐδου Ἡρακλειδου, ἀδελφὴ τοῦ Ν.Ν. Ἔμεινε τότε στὴ Λεμεσό.

(18) Ἡ ἀνεψιὰ τοῦ Ν.Ν., κόρη τῆς Μαίρης, τώρα κυρία Νίκη Ἀγαθαγγέλου.

(19) Είναι ο Χριστ. Χριστοδουλίδης, τῆς ομάδας πού ἔβγαξε ἀπὸ τὸν Ἀπρίλι τοῦ 1924 τὸ περιοδικὸ «Ἀβγή».

(20) Ὁ Αἰμίλιος Χουρμούζιος ἐτοίμαζε τὸ πρῶτο τεῦχος τῆς «Ἀβγῆς». Στὴν πρώτη σελίδα τοῦ τεύχους ἐκείνου βλέπουμε τὸ διήγημα τοῦ Ν.Ν. «Ἐγὼ κι ἐκεῖνος».

(21) Πρέπει νὰ εἶναι γραμμμένο στὶς ἀρχὲς τοῦ 1924.

(22) Ὑπογραμμίζει ὁ ἐπιστολογράφος.

(23) Αἰμίλιος Χουρμούζιος.

(24) Ὁ πηγαμὸς τοῦ Αἰμ. Χουρμούζιου στὴν Ἀθήνα ἦταν πρόσφατος γιατί τὸ Μάρτη τοῦ 1925 εἶχε βγάλει στὴ Λεμεσό τὸ τελευταῖο φυλλάδιό τῆς «Ἀβγῆς».

(25) Ὁ Χουρμούζιος ἐτοιμάζεται νὰ βγάλῃ περιοδικὸ στὴν Ἀθήνα. Πρόκειται, πιθανό, γιὰ τὴν «Νέα Ἐπιθεώρηση». Δὲν μπόρεσα ὅμως νὰ ἐξακριβώσω πότε ἀρχίνησε νὰ κυκλοφορῇ ἢ «Νέα Ἐπιθεώρηση», ὅπου ἀργότερα — στὰ 1928, 1929 — συνεργάζονταν ὁ Ν.Ν.

(26) Ὁ Βελισάριος Φρέρης ἦταν Συριανός. Στὰ 1922—1923 ἐξέδιδε τὸ «Συριανὸ Ἡμερολόγιο» καὶ τὸ περιοδικὸ «Ἐσπερος». Δὲν μπόρεσα νὰ μάθω τίποτε γιὰ τὴ διαμονὴ του στὸ Ἡράκλειο καὶ ἂν τὸ «Νεοελληνικὸ Διήγημα» ἐξεδόθη τελικά. Ὁ Ἰωάννης Μουρέλλος ἦταν Κρητικὸς κι ἐξέδωσε ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ στὸ Ἡράκλειο, οὔτε ὅμως ἀνάμεσα σ' αὐτὰ βρῖσκω τὸ «Ν.Δ.». Γιὰ τὸν Βελισάριο Φρέρη, πού πέθανε τὸν Αὐγούστο τοῦ 1968, βλ. σημείωμα τοῦ Α. Καραντώνη στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἐστία», 1 Ὀκτ. 1968.

(27) Τὸ σύντομο αὐτὸ γράμμα τοῦ κ. Περγάκη μιλάει πὸ εἴγλωττα ἀπὸ ὅλα τὰ ἐγκώμα μετ' τὴν πρόταση, πού κάνει στὸν Ν.Ν. Εἶναι μιά προσφορὰ μοναδικῆ ἴσως στὰ πνευματικὰ χρονικά τοῦ τόπου μας. Στὸ ἐρωτημῆμά μου: ποῖα ἦταν ἡ ἀνταπόκριση τοῦ Ν.Ν.; ὁ

κ. Περγάκης εἶχε τὴν καλωσὴν νὰ μοῦ δώσῃ τὶς ἀκόλουθες πληροφορίες: «Στὸ γράμμα μου αὐτὸ θυμᾶμαι πὼς ὁ Νίκος ἀπάντησε ἀρνητικὰ γιὰ δικούς του, ὅπως μοῦγραφε, λόγους. Δυστυχῶς δὲν ἔχω τὸ γράμμα του. Χάθηκε κι' αὐτό, μαζί με ὅλη τὴν ἀλληλογραφία μου, ὅταν μετακόμιζα ἀπὸ τὴν Πάφο».

(28) Τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν τὸ ἔστειλε στὴν Ἑλλάδα ὁ Ν.Ν. Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου βλέπουμε τὴν ἐξῆς δήλωση: «Ὅλη ἡ ἔκδοση ἀποτελεῖται ἀπὸ 551 ἀντίτυπα γιὰ λογαριασμὸ τοῦ συγγραφέα κι εἶναι προσωρισμένη νὰ κυκλοφορήσῃ στὴν μεγαλόνησο Κύπρο, πού εἶναι ὁ τόπος του, καὶ στὴν τρισευλογημένη Αἴγυπτο, πού τοῦ εἶναι δευτέρη πατρίδα. Στὴν πνευματικὴ του πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα, μετὰ γὰρ του λῆθη, δὲ θὰ στείλῃ, οὔτε ἓνα ἀντίτυπο, γιὰ διαμαρτυρία ἐναντίον τῆς λογοκρισίας, πού ἐκεῖ, ἐφαρμόζεται καὶ στὴ λογοτεχνία».

(29) Τὸ Ἀρχεῖο περιέχει εἰκοσιεπτὰ γράμματα τοῦ Σικελιανοῦ. Ἀπὸ αὐτὰ μόνον ὀκτώ ἀναφέρουν τόπο προέλευσης καὶ χρονολογία (ἀπὸ τὸ 1916 ὡς τὸ 1931). Δύο ἔχουν μόνον τόπο προέλευσης καὶ τὰ ὑπόλοιπα δεκαεπτὰ δὲν ἔχουν οὔτε τόπο προέλευσης οὔτε χρονολογία. Ὅλα σχεδὸν εἶναι γραμμμένα μετὰ μολύβι. Μερικὰ εἶναι πολὺ σύντομα, λίγα αὐθόρμητα λόγια ἐκτίμησης καὶ φιλίας αἰγμένα σ' ὅποιον κομμάτι χαρτί βρέθηκε πρόσχειρο. Ἐσταχυολόγησα ἀπὸ τὴ συλλογὴ τέσσερα πού ἀναφέρονται στὸ ἔργο τοῦ Ν.Ν. Εἶναι καὶ τὰ τέσσερα ἀχρονολόγητα.

(30) Ὁ Πάργας ἐξέδιδε τὸ περιοδικὸ «Γράμματα» στὴν Ἀλεξάνδρεια.

(31) Δὲν ἔχει τὸ χρόνο. Ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς εἶναι φανερὸ ὅτι γράφτηκε στὰ 1948.

(32) Τοῦ Ἁγίου Νικολάου, 6 Δεκεμβρίου.

Γ. Φ. ΠΙΕΡΙΔΗΣ

RENÉ CHAR

Ο Κ Ο Τ Σ Υ Φ Α Σ

3 Σεπτεμβρίου 1939

Ὁ κότουφας εἰσόρμησε στὴν πρωτεύουσα τῆς αὐγῆς.
Τοῦ τραγουδιοῦ του τὸ σπαθὶ σφάλησε τὸ θλιμένο κρεβάτι
Ὅλα τελείωσαν γιὰ πάντα.

Μετ.: ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΡΘΕΝΗΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

MINI - ΠΟΙΗΣΗ

‘Ο όρος («νέωτερη ποίηση») ή «μοντέρνα ποίηση» ή και «σύγχρονη ποίηση» είναι πολυσήμαντος. ‘Οχι μόνο για τόν τόπο μας (πού δέχτηκε τελευταία τὰ σύγχρονα ρεύματα, έστω κι’ αν είχαμε ένα Καβάφη)· αλλά για όλους τούς τόπους. Μπορεί ό ύπερρεαλισμός να ήταν ένα ζαναμμένο κίνημα, πού δίδασζε κι’ εφάρμοσε στήν πράξη τήν «έλευθερία». Πολύ γρήγορα όμως άκολούθησαν πολλά άλλα ρεύματα. ‘Η σχηματοποίηση (**concrete poetry**), ή κατάργηση τής μορφής, γλώσσας και σύνταξης, ή χρησιμοποίηση τής πεζολογίας (συχνά και τής **argo**), τὰ άφηρημένα, και δέν ζέρω τί άλλες άναμίξεις άποτελούν τó «μοντερνισμό». Άλλά και ό τρόπος πού δίνεται ή διαδίδεται ένα ποίημα άλλαζαν πολύ, ζεμάκρυναν άπό τὰ παραδεκτά και παραδοσιακά.

‘Η άλλαγή αυτή άσφαλώς επιβλήθηκε άπό τó νέο κλίμα, πού βασιλεύει παντού. ‘Η τεχνολογική πρόοδος έχει προσφέρει νέες δυνατότητες. Οί σημερινές ανάγκες δέν ικανοποιούνται με τὰ γερασμένα μέτρα και σταθμά. Οί άλληπάλληλες μεταλλαγές γύρω μας με τήν καταπληκτική τους ταχύτητα δέν άφήνουν νά κατασταλάξη μιá μορφή, νά δώση τó άπαντό της, και άμέσως μιá άλλη κατάσταση ζητá μιá καινούργια έκφραση. Σε πολύ λίγα χρόνια, όσα τὰ δάκτυλά μας, μεταφερθήκαμε άπό τήν άτομική έποχή στή διαστημική και δέν ζέρω πού άλλου θά πάμε. ‘Η ταχύτητα και ή συνεχής μεταλλαγή άποτελούν τó βασικό μας γνώρισμα. Συνεπώς ή τέχνη, χωρίς νά τó θέλη, κοιτάζει νά έκφράση αυτό τó νέο ίλιγγο, πού δέ γνώρισε ποτέ ή άνθρωπότητα στó βαθμό αυτό.

‘Από πρώτη ματιá θά μπορούσες νά πιστέψης πώς όλ’ αυτά είναι άποτέλεσμα άπλής μόδας, προπαντός νέο κυνηγητό τής έκπληξης και πρωτοτυπίας. Μπορεί σέ μερικές περιπτώσεις νά είναι, όταν ό άνθρωπος πού τὰ χρησιμοποιεί δέν έχει τίποτε νά πñ. (Άλλά μήπως κι’ αυτό τó τίποτε πού έχει νά πñ δέν προέρχεται άπό τόν γύρω του έπηρεασμό, πού τόν έσπρωξε στó μηδενισμό;) Τis πιδ πολλές φορές, όμως, κάποιο νέο αίτημα ύποκειμενικό (άνεξάρτητα αν τó έχη επιβάλη τó περιβάλλον) ζητá νά διατυπωθñ. Και άσφαλώς θέλει ένα νέο τρόπο διατύπωσης.

Τελευταία, έφανίστηκε στους ποιητικούς κύκλους ένα νέο αισθητικό ρεύμα, ή μίνι-ποίηση (**mini-poetry**). Κι’ άκόμα τó μίνι-μυθιστό-

ρημα και τó μίνι-δράμα, με μιá λέξη τὰ μίνι-έργα. ‘Έχω υπόψη μου τόν ‘Αμερικανό Σαρογιάν. ‘Ένα μίνι-ποίημά του είναι τó εξής:

eye eye

Μήπως ό Μπέκεττ, νομπελίστας, δέν έχει θεατρικό έργο με ελάχιστες άράδες; ‘Η μίνι αυτή μορφή άσφαλώς δέν είναι καινούργια ως μορφή. Καινούργια είναι ως διάθεση και περιεχόμενο. Μήπως οί άρχαίοι δέν είχαν τó έπίγραμμα, ό λαός τὰ δίστικά του, οί γιαπωνέζοι τὰ χái - κái κλπ.; ‘Η μοντέρνα ποίηση χρησιμοποίησε και τὰ χái - κái και άλλες λιγότερες και λιγότελες μορφές. Οί σύγχρονες, όμως μίνι μορφές επιβάλλονται για τούς έξής λόγους (κι’ έδω βρίσκεις τή διαφορά τους):

α) ‘Ο σημερινός άνθρωπος, έστω κι’ αν νοιώθη τήν άνάγκη τής επικοινωνίας μέσω τής ποίησης, δέν έχει καιρό νά προσπλωθñ σέ συνθετικές μορφές τέχνης, είτε άπό διάσπαση προσοχής, είτε άπό άπασχόληση.

β) Τó καταγκρέμνιομα τών ως τὰ χτές σταθερών αξιών, ό ποιητικός μύθος, δέν τόν συγκινεί κι’ έπομένως αν άναπτυχθñ παίρνει άποκρουστική όψη και άπομακρύνει.

γ) ‘Ο ποιητής νοιώθοντας δυσκολία νά επικοινωνήσει (είτε άπό άδυναμία δική του είτε άπό έλλειψη εύήκου άντικειμένου) άδυνατεί ή δέν θέλει ν’ άναπτύξη τήν έκφρασή του και περιορίζεται στó λυρικό συμπέρασμα, κοιτάζοντας νά συμπυκνώση σ’ αυτό όλο του τόν παλμό,

και δ) φαίνεται πώς ή σημερινή ταχύτητα τών μεταλλαγών και ό γρήγορος ρυθμός ζωής επιβάλλεται και στήν αισθητική έκφραση, άνεξάρτητα άπό ό,τι περιλαβα στους τρεις πρώτους λόγους.

Μιá σύνθεση με κάποια έκταση προϋποθέτει διάρκεια στήν έμπνευση, θέμα με σταθερές κι’ αιώνας άξίες, άνεπτυγμένη τεχνική, πού τήν ολοκλήρωσε σπουδή και παράδοση, και ύποδοχή άπό ένα έτοιμο νά τή δεχθñ κοινό. Σήμερα ή άνήσυχη και κοπιαστική ζωή δέν επιτρέπει τή διάρκεια στήν έμπνευση: τὰ θέματα άπό τó γύρω μας κόσμο έχουν άμφιταλαντευόμενες άξίες· ή τεχνική άπόκτησε τόση έλευθερία πού κανοντá συχνά νά είναι έλλειψη τεχνικής· και τέλος δέν ύπάρχει ούτε θεωρητικά ή ύποδοχή.

‘Η μίνι - μορφή προσφέρεται σά σανίδα σωτηρίας. ‘Υποσυνείδητα ό ποιητής κοιτάζει νά περιώση ένα μικρούτσικο κομμάτι τέχνης και νά τó εισαγάγη στήν καθημερινή ζωή. ‘Ασφαλώς, ό άξιος κι’ εύσυνείδητος δημιουργ-

γός προσφέρει τόν εαυτό του, λέγει τὸ μήνυμά του, συμπυκνωμένο, κατασταλαγμένο σὲ μικρὸ μέγεθος· δὲν προδώνει τὴν τέχνη. Γεννιέται, ὅμως, τὸ ἐρώτημα: μὲ τὴ μορφὴ αὐτὴ σώζει τὴν ποίηση καὶ τὴν ἐπιθάλλει, ἔστω καὶ στοὺς λίγους (τάχατε ποτέ ἦταν πολλοί); "Ἡ μήπως μὲ τὴ σμίκρυνση βοηθεῖ τὸν πιὸ γρήγορο παραμερισμὸς τῆς;

Προσωπικά, πιστεύω, πὼς ἂν ἔχης κάτι ἀξιοῦνὰ πῆς, καὶ ἡ μίνι - μορφὴ προσφέρεται ἰσάζια μὲ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς ποίησης. Ἡ δυσπιστία μου θρῖσκειται στὸ δίλημμα ἂν ἡ μίνι - μορφὴ θὰ σώσει τὴν ποίηση. Ἄλλὰ ἡ πείρα ἔχει δείξει πὼς μιὰ ἐποχὴ ἀξιοποιεῖται μόνο με συνθετικὰ ἔργα. Δὲ μπορεῖ εἶνα σύνολο ἰδεῶν, κινήσεων, ἀνπουκιῶν, παθῶν καὶ συγκρούσεων νὰ χωρέσῃ σὲ μιὰ μίνι ἔκφραση. Ποιὰ μορφὴ θάξῃ ἢ σύνθεση αὐτῆ, τίς χρονικὰ καὶ μὲ ποιὲς συνθήκες κι' ἂν, ἀκόμα, μπορεῖ νὰ κατορθώθῃ δὲ μπορεῖς νὰ προφητέψης.

(Μίνι - διάλεξη στὸν ΚΛΟΝ)

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΠΕΤΕΙΟΙ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΥΠΑΡΗΣ

(Μία πολυδύναμος πνευματικὴ φυσιογνωμία)

Ἐφέτος συμπληρώνονται ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴν γέννηση τοῦ ἀλησμόνητου ἐκπαιδευτικοῦ καὶ ποιητοῦ Ἰωάννη Γρυπάρη. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θὰ παρουσιάσω σὲ ἀδρὲς γραμμὲς τὴν ζωὴ καὶ τὴν δράση αὐτοῦ τοῦ ὑπέροχου πνευματικοῦ ἐργάτου τῆς προσφάτου πνευματικῆς μας ζωῆς.

Πρῶτα λίγα ὅμως γιὰ τὴν καταγωγή του.

Οἱ γονεῖς του ἐξοῦσαν στὴν Πόλη, ἀλλὰ ἀπὸ οικονομικὲς δυσχερείες, εὐρέθησαν στὸ πανῶριο κυκλαδίτικο νησί τῆς Σίφνου, ἀπὸ ὅπου κατήγετο ὁ πατέρας του. Ἐκεῖ τότε ἐγεννήθηκε ὁ ποιητὴς Ἰωάννης Ν. Γρυπάρης στὸ χωριὸ Ἄρτεμωνα στῆς 17/29 Ἰουλίου 1870 (γιὰ τοῦτο ἀργότερα τὸ πρῶτο του φιλολογικὸ ψευδώνυμο ἦταν: Γιάννης Ἄρτεμωνιατῆς).

Ἐφοίτησε στὴν ὀνομαστὴ Μεγάλη Σχολὴ τοῦ Γένους, ὅπου ἐξεχώριζε γιὰ τὸ ἦθος καὶ τὴν ἐπιμέλειά του, ὥστε ἀπεφοίτησε μὲ τὸν βαθμὸ ἀρίστα. Ἄπὸ μαθητῆς ἀκόμη κατεγίνετο μὲ τὴν ποίηση καὶ ἔγραψε στίχους, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τοὺς Ῥωμαντικούς, καὶ στὸ πνεῦμα καὶ στὴν γλῶσσα.

Τὸ 1888 ἔγινε φοιτητῆς τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, ὅπου μὲ ζῆλον ἐσπούδασε τοὺς κλασσικοὺς μας συγγραφεῖς. Μετὰ τὸ τέλος τῶν πανεπιστημιακῶν του σπουδῶν ἀκολούθησε τὴν ἐκπαιδευτικὴν σταδιοδρομίαν. Ἐπὶπρέτησε πρῶτα ὡς ἐκπαιδευτικὸς σὲ διάφορα σχολεῖα τῆς περιοχῆς τῆς Κων/πόλεως καὶ κατόπι στὴν Ἑλλάδα, στὴν Χαλκίδα, Γύθειο καὶ ἄλλοι. Τὸ 1911 μετέβη στὴν Ἰταλία, Γαλλία καὶ Γερμανία γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τίς σπουδὲς του ὡς ὑπότροφος τοῦ ἑλληνικοῦ

κράτους.

Ὡς ἐκπαιδευτικὸς διακρίθηκε γιὰ τὸ ἦθος, τὴν σοφία του καὶ κυρίως γιὰ τὴν πνευματικὴ του ἐγρήγορον. Ἐγίνε σχολάρχης, Γυμνασιάρχης καὶ τέλος Ἐπιθεωρητῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης. Ἀλλὰ στὸ ἐπίπονο καὶ ὑψηλὸ ἔργο τοῦ καθηγητοῦ συνάντησε πολλὰς πικρίες, ἡ πιὸ μεγάλη ὅμως ἦταν ὅταν τὸ 1920 τὸν ἀπέμακρυναν ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία λόγῳ διαφόρων ἀπόψεων του πάνυ σὲ πνευματικὰ θέματα.

Τὸ 1923 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνση Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τοῦ Ἐπιμελητοῦ Παιδείας καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο (1925) τοῦ ἐπρότειναν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἔδρα τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ Νεοελληνικῆς φιλολογίας στὴ φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν, πού εἶχε ἰδρυθῆ γιὰ πρώτη φορὰ τότε. Ἐκεῖνος ὅμως ἀρνήθηκε ἐπιμόνως καὶ ὑπέδειξε γιὰ τὴν σπουδαίαν αὐτὴ θέση τὸν σφώτατον καθηγητὴν Νίκο Βέν.

Γιὰ τοῦτο τὸ ζήτημα ὁ μεγάλος Βένος ἔγραψε τὰ ἀκόλουθα: «Θὰ ἦτο πραγματικῶς διὰ τὰς μεσαιωνικὰς καὶ νεοελληνικὰς σπουδὰς εὐτύχημα καὶ εὐλογία ἐξ οὐρανοῦ, ἔαν τὰς σπουδὰς ταύτας ἀπὸ πανεπιστημιακῆς καθέδρας ἀντεπροσώπευεν ὁ ποιητῆς καὶ σοφὸς τῆς περιωπῆς τοῦ Γρυπάρη».

Ὅταν τὸ 1931 ἰδρῦθηκε ὁ Ὄργανισμὸς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, διωρίσθηκε πρῶτος διευθυντῆς ὁ Γρυπάρης μὲ στενὸν συνεργάτη τὸν ἰκανώτατο καὶ φλογερὸ φῶτον Πολίτη. Ἐταῖοι αὐτοὶ οἱ δυὸ σπουδαῖοι πνευματικοὶ ἐργάτες ἔθεσαν τὰ θεμέλια τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου καὶ τοῦ ἔδωσαν τὴν πνοή, τὴν ψυχικὴ τους ρώμη καὶ σοφίαν τους γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν δύσκολη πορεία του μέχρι σήμερα.

Ἀλλὰ πέραν ὄλων αὐτῶν ὁ Ἰ. Γρυπάρης ὑπῆρξε ποιητῆς καὶ μεταφραστῆς. Στὸ νεοελληνικὸ ποικτικὸ σπερῆμα ὁ Γρυπάρης παρουσιάσθηκε κυρίως ἀπὸ τὸ περιοδικὸ τῆς Πόλης «Φιλολογικὴ Ἠχώ», πού διεύθυνε ὁ ἴδιος μαζί μὲ τὸν γιατρὸ Ν. Φαληρέα καὶ τὴν πεζογράφου Ἄλεξ. Παπαδοπούλου (1893). Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε ἀσπασθῆ τὸ κίνημα τοῦ Δημοτικισμοῦ, πού εἶχε κηρύξει ὁ Χιώτης Γιάννης Ψυχάρης (1888), χωρὶς ὥστόσο νὰ γίνῃ φανατικὸς θιασώτης τῆς γλωσσικῆς ἀλλαγῆς.

Στὴν ἀρχὴ τὰ ποιήματά του προξένησαν μεγάλες συζητήσεις στοὺς ἀθηναϊκοὺς λογοτεχνικοὺς κύκλους, ὅπου ἀκούγονταν πολλὰ περιφρονητικὰ λόγια ἀπὸ πολλοὺς καὶ ἰδιότερα ἀπὸ τὸν ποιητὴν Ἰωάννη Πολέμη, ἐνῶ ὁ ἐθνικὸς μας θάρδος Κ. Παλαμᾶς τοῦ ἐπλεκε τὸ ἐγκώμιο. Τὸ 1919 ἐπλούτισε τὸν ποικτικὸν μας λόγον μὲ τὴν συλλογὴν του: «Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακότες» (ἡ μοναδικὴ του συλλογὴ), πού προκάλεσε μεγάλαν ἐντύπωση καὶ πῆρε τὸ Ἄριστεῖον Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν.

Τὰ ποιήματά του εἶναι κυρίως 22 σονέττα, πού τὰ διακρίνει βαθὺ νόημα καὶ πλαστικότητα μορφῆς. Ὁ ποιητῆς ἐπηρεάζεται ὑπερβολικὰ ἀπὸ τὴν ποικτικὴν τοῦ Γάλλου πανρασιστοῦ Ζοζὲ ντ' Ἐρεντιά, πού μὲ τὰ «Τρόπαια» του (1893) ἔγινε ὁ ἀρχηγὸς τοῦ «Παρνασι-

μοῦ)».

Ὁ Γρυπάρης θεωρεῖται μια γέφυρα μεταξύ Παρνασσισμοῦ καὶ Συμβολισμοῦ στὸν ἑλληνικό ποιητικό κῶρο.

Ὁ στίχος του εἶναι περίτεχνος, μουσικός, λυγερὸς καὶ μὲ προσεκτικό γλωσσικό ἔνδυμα, πού προκαλεῖ ὑπέροχην αἰσθητικὴν ἀπόλαυση. Ἄς θυμηθοῦμε τὸ βαθυστόχαστο ποίημα («Ἐστιάδες») καὶ τὸ περιλάλητο («Ὁ Πραματευτής»), ἐμπνευσμένο ἀπὸ μίαν λαϊκὴ παραλλαγή εὐρύτατα δαιδεδομένη.

Ἦρθε ἀπ' τὴν Πόλιν νιὸς πραματευτῆς
μὲ διαλεχτὰ πρᾶμῳτα,
μ' ἄσημικὰ καὶ χρυσαφιά
καὶ μὲ γλυκὰ καὶ μαῦρα μάτια.

Τώρα στὴ χώρα ὁ νιὸς πραματευτῆς
κλαίει καὶ λέει πάλι ἐκεῖνο:

—Ἐνα μοῦ κόστισε φίλι
κι ὅπου εὐρῳ δυὸ τὰ δίω
τὴ ζῶνη πόπλεξε ἡ καλὴ—ὦ ἕνα φίλι,
ἡ ἀρραβωνιαστικιά μου,
μὲ πλάνεσε μιὰ ζωτικιά στὴν ζενιτειά
καὶ πῆρε τὰ συλλοικά μου.

Χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴν ποίησή του λέγει ὁ ἴδιος Πολίτης: «Ὁ Γρυπάρης ἔχει τὰ φόντα τοῦ λυρικοῦ τραγουδιστῆ: Χῶρον, αἴσθημα θερμό, μουσικότητα, δύναμη γλωσσοπλαστικὴ, ἰδιοσυγκρασία λεπτὴ καὶ θηλυκὴ. Ἐχει τὸ χάρισμα τοῦ στίχου τοῦ μουσικοῦ, πού σὲ συνεπαίρνει μὲ τὸ ρυθμὸ του καὶ θέλγει μὲ τὴ λιγυρότητά του».

Ἄκόμη πασιγνώστος ἔγινε ὁ ποιητὴς τοῦ («Πραματευτῆ») ἀπὸ τὸ μεταφραστικό του ἔργο. Μὲ πάθος ἱερὸ καὶ βαθύτατη πίστη στοὺς κλασσικούς μας κατέγινε νὰ μεταφράσῃ στὴν δημοτικὴ μας γλῶσσα τὰ ἀθάνατα ἀριστουργήματα τῶν τριῶν κυρίως τραγικῶν παιπτῶν. Ἔτσι μᾶς ἐχάρισε σὲ ὠραῖο ποιητικό λόγο ὀλον τὸν Αἰσχύλο (τὴν Ὁρέστειαν, τὸν Προμηθεά Δεσμώτην κ.λ.π.), μερικά ἔργα τοῦ Σοφοκλῆ (τὴν Ἀντιγόνην, Φιλοκλήτην) καὶ τοῦ Εὐριπίδου τὴς Βάκχας. Ἐπίσης μετέφρασε ἐπιτυχῶς τὴν Πολιτείαν καὶ τὸν Εὐθύδημον τοῦ θεοῦ Πλάτωνος, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἡροδότου καὶ ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων τοῦ Πινδάρου καὶ τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου.

Γενικῶς αὐτὴ ἡ προσφορά τοῦ Γρυπάρη στὸν νεοελληνικὸν πνευματικό μας πολιτισμὸ θεωρεῖται σημαντικὴ καὶ ἀναγεννητικὴ, γιατί ἐγνώρισε σὸ πλατὺ κοινὸ τοῦ τόπου μας τὰ θεοπείσια καὶ ἀγέγραστα ἔργα τῶν ἀρχαίων μας κλασσικῶν.

Σχετικῶς ὁ ἀείμνηστος Σπύρος Μελάς ἔγραψε: «Ἡ μετὰφραση τοῦ Γρυπάρη πρέπει να πανηγυρισθῆ σὰ μιὰ μεγάλη ἑλληνικὴ κατὰκτηση. Ὡς τὰ χθὲς ὁ κολοσσιαῖος θησαυρὸς τοῦ μεγαλύτερου ποιητοῦ (τοῦ Αἰσχύλου) τοῦ ἀρχαίου κόσμου μπορούμε να ποῦμε ὅτι δὲν εἶχε πολιτογραφηθῆ στὴ γλῶσσα τῶν ἐπιγόνων του. Ὁ Γρυπάρης τὸν ζανάκαμε πάλι δι-

κό μας. Καὶ εἶναι ἄθλος».

Κοντὰ μὲ τοὺς κλασσικούς μας μετέφρασε στὴ γλῶσσα μας καὶ μερικά ἐκλεκτὰ ἔργα τῶν μεγάλων τῆς Δ. Εὐρώπης, ὅπως τοῦ Γκαίτε, Ἐρρίκου Χάινε, Ἐρεντιά, Ἐμίλ Ζολά, Κνουτ Χάμσουν.

Ἔτσι κύλησε ἡ δημιουργικὴ καὶ πολυκύμαντη ζωὴ τοῦ Ἰωάννη Γρυπάρη, πού στὰ ἄθλια χρόνια τῆς γερμανικῆς Κατοχῆς ἀρρώστισε ἀπὸ τὸν τρομερὸ λιμὸ καὶ ξαφνικὰ στὴς 10 Μαρτίου 1942 ἐταξίδευσε ἀπὸ τὸν φθαρτὸ τοῦτο κόσμῳ γιὰ τὸ κῶρο τὸν μαγευτικό τοῦ Αἰώνιου καὶ τῶν Ἰδεῶν.

Ἡ κηδεῖα του ἔγινε πενικρότατη, χωρὶς τιμητικὲς ἐκδηλώσεις καὶ ἐνταφιάσθηκε στὸ Α΄ νεκροταφεῖο τῶν Ἀθηνῶν.

Μὲ τὸ ἀνοιγμα τῆς διαθήκης του, φάνηκε τὸ ἠθικό του μεγαλεῖο. Ἄφησε τὴν περιουσία του στὴν Ἑταιρείαν Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν. Σήμερα τὸ σπῆτι του στὴν Καλλιθέα Ἀθηνῶν ἔχει γίνει (Μουσεῖο Γρυπάρη) καὶ πνευματικὴ Ἔστια τῆς περιοχῆς αὐτῆς.

Μετὰ ἀπὸ 28 χρόνια ἀπὸ τότε πού ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ μας ὁ ἀλησμόνητος ποιητὴς, μεταφραστὴς καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἐπιδέξιος μεταφραστὴς, ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμάσιος ἄνθρωπος Ἰωάννης Γρυπάρης, ἀναλογιζόμεθα τὴν μεγάλη προσφορά του στὰ ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ στὸ νεοελληνικό θέατρο καὶ τὴν θεωροῦμε ἀκρογωνιαίῳ λίθῳ τοῦ πνευματικοῦ μας οικοδομήματος.

Καὶ ἐμεῖς, οἱ νέοι μύστες τῆς φιλολογικῆς ἐπιστῆμης, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸ πολὺπλευρο καὶ φωτεινὸ ἔργο Ἐκεῖνου, ὡς καὶ ἀπὸ τὸ ἄφθαστο ἠθικό του ἀνάστημα, θὰ συνεχίσωμε τὴν σκαταλοδρομία τοῦ πνεύματος καὶ ἀκούραστοι θὰ μεταλαμπαδεύωμε τὸ φῶς τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ ὄραίου στοὺς συνανθρώπους μας.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γ. Βολέτα: «Ἄπαντα τὰ πρωτότυπα μὲ τὰ μικρὰ μεταφράσματα, Ἀθ. 1952.
2. Ν. Ἐστία (περιὸδ.) ἀφιέρωμα στὸν Ποιητὴ (τόμ. 32ος, τχ. 362).
3. Οἱ Ἱστορίες τῆς Ν. Ἑλλ. Λογοτεχνίας τῶν Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἄρ. Καμπάνη, Λίνου Πολίτη κ.ἄ.

ΕΥΑΓΓ. Λ. ΜΑΜΜΑΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Τάσου Ἀθανασιάδης: Ἡ Αἴθουσα τοῦ Θρόνου, ἔκδ. («Ἐστίας»), Ἀθήνα, 1969.

Εἶναι πολὺ ὑψηλὴ καὶ οὐσιαστικὴ ἡ κεντρικὴ ἰδέα τοῦ μυθιστορήματος («Ἡ Αἴθουσα τοῦ Θρόνου») τοῦ Τάσου Ἀθανασιάδου. Τὴ βρίσκω συμπυκνωμένη στὴ φράση ἐνὸς ἀπὸ τοὺς χαρακτηριστοὺς τοῦ ἔργου (θὰ τὸν ἔλεγα «ἦρωα»), γιατί μὲ τὴν καλωσύνη του μπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ τὸν τίτλο αὐτὸ, πού τόσο παρεξηγήθηκε τελευταῖα), τοῦ πᾶρ Γρεκουοῦ, τοῦ φραγκοσκανοῦ ἱερέα: («Ἐνας ἄνθρωπος ζαναθρίσκει τὸν θεό, ἕνα ἀκόμα βῆμα κάνει ἡ ἀνθρωπώ-

τητα πρὸς τὴν Ἀγάπη...) Καὶ συμπληρώνει τοῦτο (κι' ἄς τὸ πῆ ἕνας ἐθνικὸ φιλότιμο) : «Ἡ Ἑλλάς εἶναι πρὶν ἂν ὅλα πνεῦμα. Καὶ τὸ πνεῦμα εἶναι πάντα ἀνεξίκακο».

Ὁ πλουσιώτατος σοῦδος Γιάρλ Γκιούναρσον, πού δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ ὁ Ὀμπερ-στούρμπανφύρερ φρίτς Χάγκεν, πού κατὰ-στρεψε τὸ κυκλαδίτικο νησί (ὅπου ἐκτύλισσε-ται ὅλο τὸ μυθιστόρημα), σπρωγμένος ἀπὸ τύψεις ἢ, καλύτερα, ἀπὸ μιὰ ὑπερίσχυση τοῦ καλοῦ μετὰ τὴν ψυχὴ του, γυρίζει στὸ νησί αὐτὸ καὶ κοιτάζει μ' ἔργα κοινωφελῆ ν' ἀλαφρώσῃ τὸ σπῆθος του. Σὲ μιὰ στιγμή νοιώθει τὴν ἀνάγκη τῆς ἐξομολόγησής. Αὐτὸ (σω-στά) γίνεται στὶς τελευταῖες σελίδες τοῦ βιβλίου καὶ σοῦ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση τῆς ἐξιλέωσης, ὥστε νάρθῃ ἕνα γαλήνιο τέλος στὸ ἔργο καὶ μιὰ δικαίωση γιὰ τοὺς κυριώτε-ρους χαρακτῆρες του. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἔρ-γου σοῦ περνᾷ ἡ ὑπόφια πὼς ὁ Γκιούναρσον κάποιον παλιὸν ἐγκληματῆ κρύβει: ἡ ὑπόφια τοῦ φραγκισκανοῦ ἱερέα, ἡ συσχέτιση τῶν δυὸ ὀνομάτων ἀπὸ τὸν γιατρό τὴν ὥρα τῆς τρέλλας του καὶ ἡ ἰδιαίτερη στοργὴ τοῦ σοῦδος πρὸς τὴν Κυπρία Γλαύκη, πού ὁ πα-τέρας τῆς κατὰ διαταγὴ τοῦ ἄλλοτε φρίτς Χάγκεν ἐκτελέστηκε ἐδῶ μὲ μερικοὺς Ἀγ-γλους.

Ὁ,τιδήποτε γίνεται στὸ νησί τὸ καλοκαίρι αὐτὸ προβάλλει τὴν κεντρικὴ ἰδέα ἢ συμπλη-ρωματικὰ τῆς. Ὁ Λουκάς γυρίζει στὴ δραστή-ρια ζωὴ μετὰ ἀπὸ τὴν αὐτοκτονία τῆς μάνας του, μιὰ αὐτοκτονία πού ἐπέχει θέση αὐτοθυ-σίας. Ἡ Γλαύκη, πού βασανίζεται ἀπὸ τὰ ὀ-ράματά τῆς κι' ὀδηγεῖται ἀπὸ τὸ μῖσος ἐναν-τίον ἐκείνου πού θανάτωσε τὸν πατέρα τῆς, σιγά-σιγά ὑποχωρεῖ κι' ἀρχίζει νὰ δέχεται τὴν ἰδέα νὰ παραχωρήσῃ τὴ συγκώρησή τῆς ἢ νὰ λησμονήσῃ, ἔστω κι' ἂν στὸ τέλος τοῦ ἔργου σὲ κατάσταση διέσεως μεταφέρεται στὴν Ἀθήναι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ σοῦδος, τὸν ἄλ-λοτε φρίτς. (Τάχα τοῦτο συμβολικὰ δὲν δει-χνεῖ μιὰ συμφιλίωση πνευμάτων καὶ μιὰ συγ-χώρηση ἐκ τῶν πραγμάτων παρὰ μὲ λόγια;). Ἀλλὰ καὶ ἡ σύμπτωση νὰ βρεθῇ μιὰ νεκρό-πολη κάτω ἀπὸ τὸ μνημεῖο τῶν Κρεμασμένων (ὅπου κύρια μορφή ἦταν ὁ κύριος πατέρας τῆς Γλαύκης) ὥστε νὰ εἶναι πιά ἀνάγκη ἢ μετακίνησή του, μὲ κάτι ἀκαθόριστο, τάχα σὲ μιὰ θέση ὅχι τόσο σημαίνουσα, δὲν δείχνει διάθεση γιὰ λησμονιὰ ἢ παραμερισμὸ παθῶν; Ἀκόμα πὼς στὸ νησί γίνονται ὅλ' αὐτὰ σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἀπολύτως οἰκεία μεταξύ ὀρθοδό-ξων καὶ ρωμαιοκαθολικῶν Ἑλλήνων — ὑπάρχει καὶ ὁ γάμος στὸ τέλος μεταξύ ὀρθοδόξου καὶ καθολικῆς — δὲν ἐπιτείνει τὴν ἀρχὴ τῆς εἰ-ρηνικῆς συμβίωσης; θὰ πρόσθετα ἐπίσης καὶ τὴν παρουσία φίλων διαφόρων ἐθνικοτήτων καὶ χρωμάτων (νέγρες, ὀλλανδέες, σοῦδες κλπ.) σὰν μιὰ ἐπιπλέον ἀπόδειξη πὼς ὁ συγ-γραφέας ἀσπάζεται ὀλόθερα τὴν ἀλληλοκα-τανόηση καὶ φιλία καὶ πὼς ἀπορρίπτει κάθε εἶδος μισαλλοδοξίας. Ἀλλὰ τοῦτο προϋποθέτει

πάντοτε τὴ συγκώρηση, τὴν ἀνεξίκακία, τὴ λησμονιὰ περιπετειῶν τοῦ παρελθόντος.

Ἡ ζωὴ μπορεῖ νάχη τίς κακές καὶ ἀμαρτω-λές τῆς πλευρές, ἀλλὰ ἔχει πολλὴ ὀμορφιά, πολλὴν καλωσύνη, πολλὰ εὐκαιρίες γιὰ εὐ-τυχία. Γι' αὐτὸ ὁ συγγραφέας βάζει πολλὰ ἀνέμελα ἐπεισόδια μεταξύ τῶν νέων, πού ἂν δὲν τὰ θάλῃς σὰν ἀντίθεση μὲ τὰ τραγικά τοῦ Λουκά καὶ προπαντὸς τοῦ σοῦδος Γκιού-ναρσον, δὲ μπορεῖς νὰ νοιώσῃς τὴ θαυτέρη τους ἀξία, πὼς δπλώνουν τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς, τὴ γρήγορη εὐτυχία, τὴ φιλία ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, τὴ μεγάλη εἰρήνη. Ἀλλὰ κι' οἱ συχνές ἀναδρομὲς σὲ παρελθόντα γεγονότα, συνήθως δραματικά, δίνουν χρονικὴ ἔκταση στὸ ἔργο, ταυτοχρόνως δείχνοντας τὴν ἀντί-θεση πρὸς τὴν τωρινὴ τοῦ καλοκαιριοῦ ζωὴ.

Οἱ χαρακτῆρες στὸ μυθιστόρημα αὐτὸ δια-γράφονται πλήρως ἀπὸ τίς πράξεις τους καὶ συχνὰ κι' ἀπὸ στιγμὲς ὑποχρεωτικῆς ἐξομο-λόγησής ἢ ἐσωτερικῶν μονολόγων. Μένουν κάπως αἰνιγματικοὶ (μῆπως ὁ συγγραφέας θὰ τοὺς ἀναπτύξῃ σὲ δεῦτερο κύκλο μυθιστορή-ματος; γιατί τὸ συνθίζει) ὁ Λουκάς καὶ ἡ Γλαύκη. Καὶ οἱ δυὸ αὐτοὶ τύποι δὲν βῆκαν στὸ ἔργο τὴν τελικὴ δικαίωση, παρόλο πὸς νοιώθει τὴ συναισθηματικὴ τους προσέγγι-ση. Ἄν αὐτὸ εἶναι πλεονέκτημα γιὰ τὸ ἔργο δὲν ξέρω.

Δὲν ἔχω νὰ παρατηρήσω τίποτα γιὰ τὸ στρωτὸ ὕφος τοῦ μυθιστορήματος. Οἱ περιγρα-φές εἶναι συντομώτατες καὶ τοποθετοῦν τὴ δράση. Τὰ ὄνειρα πού περιγράφονται ἔχουν θέση κάποιου ἐσωτερικοῦ μονολόγου καὶ σοῦ δημιουργοῦν ἕνα εἶδος προοίμιου ἢ προπαρ-σκευῆς γιὰ κάποια κατάσταση, πού ἀναμένε-ται. Τοῦτο κι' ὅλας σοῦ κεντρίζει τὴν περιέρ-γεια.

Πάντως («Ἡ Αἴθουσα τοῦ Θρόνου») εἶναι ἕνα κήρυγμα ἀγάπης καὶ μιὰ δῆλωση πίστεως γιὰ τὴν ὑπερίσχυση τοῦ καλοῦ, δυὸ πράγματα πού τόσο τὰ χρειαζόμαστε σήμερα.

Κώστα Ὀλυμπίου: Διγηγήματα, Λευκω-σία, 1969.

Πάντοτε οἱ νέοι ἀποτελοῦν τὴ φωτεινὴ ἐλ-πίδα γιὰ τὸ πνευματικὸ μας αὐριο. Θὰ ἦταν παράδοξο νὰ μὴ παρουσιάζανε ἀδυναμίες στὰ κείμενά τους, θάταν πιά ὄριμοι καὶ δόκιμοι πρᾶγμα ἀπραγματοποίητο. Ὅτι ἔχουν ὄμως καὶ δυνάμεις, φανερὲς καὶ κρυφές, δὲ μπορεῖ κανένας νὰ διαμφισθηθῆ. Ἀντικατοπτρί-ζουν τὴν ἐποχὴ μας στὸ δυναμισμό τῆς καὶ στὴν τάση τῶν μεταβολῶν κι' ὅχι μὲς τὸ ἀπο-κρυστάλλωμα, πού συχνὰ ἔστω καὶ σχηματικὰ φτάνει ἢ πεῖρα τῶν παλαιότερων.

Τὰ διγηγήματα τοῦ Κώστα Ὀλυμπίου μὲ τὸν ἀπλό τίτλο «Διγηγήματα» εἶναι μικρὰ πεζογρα-φήματα μὲ πολλὰς ἀρετές καὶ προπαντὸς μὲ πολλὰς ὑποσχέσεις. Μὲ γρήγορο ὕφος καὶ ἀ-πόρρητη περιττολογίαν ἀγγίζει τὴν καρδιά τοῦ θέματός του, τὸν ἀνθρώπο σὲ ἀδύναμες κυρίως στιγμὲς. Μὲ δυὸ-τρεῖς γραμμὲς κοιτά-

ζει να ψυχογραφήσει τα πρόσωπά του και σπάνια με μία γραμμή να φιλοσοφήσει. Υπάρχει σε μερικά από τα μικρά αυτά διηγήματα μία τάση για μοντέρνα δομή, θάλεγα καλύτερα μία τάση για απομάκρυνση από τον κλασικό τρόπο δομής του διηγήματος. Στα πλείστα απ' αυτά πετυχαίνει ένα έλκυστικό τόνο. Σ' ένα-δυο μάλλον τὰ άδικεί, γιατί όλοφάνερα ζητούσαν την κλασική, ιδίως τον συμβολικό τύπο, έστω κι' αν φαίνονται σαν έσωτερικός μονόλογος.

Στην Κύπρο πολύ ύστερουμε στο διήγημα. Ό αριθμός που παρουσιάζεται δεν αντιστοιχεί προς ποιότητα, κυρίως δεν αντιπροσωπεύουν Κύπρο. Γι' αυτό με ξεχωριστή στοργή πρέπει να υποδεχόμαστε τις πεζογραφικές δοκιμές των νέων. Από αυτούς περιμένουμε τη δικαίωση μιάς πολυβασανισμένης Κύπρου. Ό Κώστας Όλυμπίου δίνει κι' όλας το παρόν του.

Άνδρέα Χριστοφίδη: Θέματα και Άπόψεις, τομ. ΙΙ, έκδ. ΡΙΚ, Λευκωσία, 1969.

Ό Άντρέας Χριστοφίδης είναι όλιγομέσος με την ειδική εκπαίδευση πάνω στα θέματα μαζικής επικοινωνίας. Άλλά μόνο ή θεωρητική γνώση δεν άρκει αν δεν κατέχης την άμεση έμπειρία, που σταθεροποιεί τις προσωπικές σου άποψεις και σε προστατεύει από όλισθήματα. Ό Χριστοφίδης όμως πέρασε από διάφορα στάδια της επαγγελματικής άπασχόλησης με τα μέσα μαζικής επικοινωνίας απ' τον άπλο σύμβουλο προγραμμάτων ραδιοφώνου και τηλεόρασης, απ' το διευθυντή ραδιοφώνου για να φτάση στη γενική διεύθυνση του Ραδιοφωνικού Όδρύματος Κύπρου, μία θέση που εύρυνει καταπληκτικά και την εύθύνη και την πείρα πάνω στο είδος αυτό. Έπιπλέον ή άνάμιξή του σε έκδόσεις περιοδικών και σειράς βιβλίων, ή πανεπιστημιακή του μόρφωση στη φιλολογία και ή για λίγο χρόνο διοικητική του πείρα του επιτρέπουν να κινείται σε εύρύτατους όρίζοντες και να μπορεί να βλέπει πολυεδρικά ένα θέμα.

Όι προϋποθέσεις αυτές καθιστούν τα δοκίμιά του όχι άπλως άξιόπιστα, αλλά προπαντός θεμελιώδη για την έρμηνεία πολλών πνευματικών καταστάσεων, ιδίως του τόπου μας. Νομίζω πως και όταν άπλώνει το δοκίμιο του πρόθεση έχει να δη τὰ δικά μας τοπικά φαινόμενα ή την εμφάνιση των γενικών φαινομένων στον χώρο μας. Κι' ίσως τουτο να χη μεγάλη άξία και να δείχνη ταυτοχρόνως επίδεξιο χειρισμό. Γιατί σμικρύνοντας τα παγκόσμια φαινόμενα κι' εξετάζοντάς τα με τη μορφή αυτή στον μικρό μας τόπο υπάρχει κίνδυνος παρερμηνειών αν δεν κατέχης γερά τὸ θέμα κι' αν δεν μπορείς να δης τὸ βάθος των πραγμάτων.

Ό έξομολογητικός τόνος, που χρησιμοποιεί (τ' όμολογεί και ό ίδιος πως έξομολογείται) καθιστὰ τὰ δοκίμια αυτά πὸ οικεία, έλκυστικά και πειστικά. Βλέπει την πορεία μιάς σκέ-

ψης άνάμεσα στα δεδομένα, την πάλη για να φτάση σε μιά τελική ή άμφιταλαντευόμενη άποψη, νοιώθεις μιά άμεση πρόσωπη με πρόσωπο συνομιλία, που τὴ δέχεται συχνότατα με φιλική διάθεση και προπαντός με ύποχρέωση να την προσέξης. Ένω πολλές φορές οί από καθέδρας τάχα άντικειμενικές όμιλίες, που λίγο διαφέρουν από τὸ ψυχρὸ έπιστημονικό μελέτημα, απομακρύνουν τὸ ενδιαφέρον ή δημιουργοῦν στάσεις αὐστηρῆς ή ίσως άρνητικής άντιμετώπισης. Αυτὸς ό έξομολογητικός τόνος διαφαίνεται και σε δοκίμια, που άπτονται φιλολογικῶν θεμάτων, με παρεμβολές παραγράφων πέρα για πέρα έξομολογητικῶν μες τὸ λυρικό τους ύφος ή, πολλές φορές, μες την έλαφρά προφητική τους πρόθεση. Έξάλλου ή δήλωση του συγγραφέα στην άρχή καθορίζει κατά κάποιο τρόπο τὸ κλίμα του. Και σε κείνα δηλ. τὰ άς τὰ πῶ «φιλολογικά» χρησιμοποιείται ως οδηγὸς δύναμη ή διάθεση της έξομολόγησης, να φύγη τὸ βάρος της έντύπωσης, του αισθηματος ή της γνώμης από τὸ σπῆθος του και να πάη σ' εύήκοα αυτιά κι' έτσι ν' άπολυτρωθῆ.

Θά σημειώσω την κεντρική ιδέα των διαφόρων δοκιμίων για να φτάσω σε κάποιες άλλες κατά τὴ γνώμη μου σημαντικές παρατηρήσεις: Στο δοκίμιο "*Vita Longa Ars Brevis*" περιγράφει ό συγγραφέας την περιπέτεια του άνάμεσα στις σχολές της τέχνης για να βρῆ τὸ λόγο της σημερινῆς μικρόβιας ζωῆς τῶν συγχρόνων τάσεων. Στο δεύτερο δοκίμιο «Προσωπεία και πρόσωπα» μιλά για τὰ προσωπεία που φτιάχνουν κυρίως τὰ μέσα μαζικής επικοινωνίας και τὰ ειδικὰ γραφεία διαφήμισης και προβολῆς κυρίως για τους πολιτικούς άνδρες. Στο δοκίμιο «Ό παντογνώστης λογοτέχνης» αναπτύσσει πὸς μόνον ό λογοτέχνης με την έλευθερία και τὴ διαίσησή του μπορεί να δῶση την πραγματική μορφή ενός ιστορικού προσώπου, κι' όχι μονομερῶς όπως ό ιστορικός, που δεσμεύεται από έγγραφα κλπ. και δημιουργεί τὸ προσωπείο του ιστορικού προσώπου. Στο δοκίμιο «Όσα γιατρεύονται και τ' αγιάτρευτα» κάνει προσπάθεια να καθορίση τους λόγους, που ξεσήκωσαν τους νέους σε ειρηνικά ή βίαια κινήματα. Βασικό αίτιο βρίσκει τὴ λήψη καίριων αποφάσεων από τους πολιτικούς, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ή γνώμη, έστω και της πλειοψηφίας. Στην «Κριτική του Έρου Άλσους» δέχεται πὸς ό μεταγενέστερος λογοτέχνης, που θά συνεχίση την παράδοση του προηγούμενου, πρώτα δολοφονεί τὸν προκάτοχό του κι' ύστερα αναλαμβάνει τὰ ήγετικά ήνια μένοντάς στην ίδια γραμμή πνευματικής πλεύσης. Στο δοκίμιο «Άφηρημένη ποίηση;» συζητᾶ τὸν όρον «άφηρημένη» και άπορρίπτει τὴ χρήση του στην ποίηση. Στο επόμενο δοκίμιο «Παρατηρήσεις στη σύγχρονη κυπριακή λογοτεχνία» δοκιμάζει να διαγράψη την πορεία της σύγχρονης λογοτεχνίας στην Κύπρο, να βρῆ τὰ αίτια των αλλαγῶν και να έπισημάνη κάποιους

σταθμούς της. Στο δοκίμιο («Αντι-κόσμοι») ο συγγραφέας από μιὰ ταξιδιωτική έντυπωση ξεχωρίζει και δίνει κύριο βάρος στην επίστροφή τῆς τέχνης τὸ προφορικοῦ λόγου. Καὶ τὸ τελευταίον, ἐπίσης λυρικό ταξιδιωτικό, τὸ «Κόσμοι» ὁ συγγραφέας περιδιαβάζει στὴν Πράγα, λίγες μέρες προτοῦ γίνῃ ἡ Ρωσικὴ εἰσβολή, καὶ ἀναλογίζεται ὅλη ἐκείνη τὴν προσπάθεια τῶν Τσεχοσλοβάκων διανοουμένων γιὰ μεταρρύθμιση.

Ἡ ἀξία τῶν δοκιμῶν αὐτῶν ἴσως νὰ μὴ βρίσκεται στὴν κεντρικὴ ἰδέα. Προσωπικὰ βλέπω τὴν ἀξία στὸν τρόπο πὺ ἀντιμετωπίζονται οἱ κεντρικὲς ἰδέες, τὸ νῆμα τῆς σκέψης πὺ προχωρεῖ ἀπὸ παράγραφο σὲ παράγραφο, πλουτίζοντας, εὐρύνοντας, ἀγγίζοντας πολλές πλευρὲς, δημιουργώντας, προπαντός, νέα καὶ νέα ἐρωτήματα. Ἀσφαλῶς ἔχω μερικὲς διαφωνίες σὲ κάποιες λεπτομέρειες. Οἱ διαφωνίες αὐτὲς δὲν λιγοστεύουν τὴν ἀξία τῶν δοκιμῶν στὴν περίπτωση πὺ τις δέχεσθαι. Π.χ. στὸ δοκίμιο πὺ ἐρμηνεύονται τὰ κινήματα τῆς νεολαίας (εἴτε εἰρηνικὰ εἶναι αὐτὰ, εἴτε βίαια) ὁ συγγραφέας πολὺ ὀρθὰ (καὶ δίκαια) ὑποστηρίζει πὺ οἱ ἀποφάσεις τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ αἰσθήματα καὶ τὴς ἐπιθυμίες τοῦ λαοῦ καὶ πὺς ἡ νεολαία θῆθελε πολὺ δίκαια νᾶχη κάποιον λόγο καὶ συμμετοχὴ. Δὲν τονίζει ὅμως ἐπαρκῶς τὴ δράση τῶν πολιτικῶν κομμάτων, πὺ ἐκμεταλλεύονται καὶ συνεχῶς ὑποδαυλίζουν τὰ κινήματα αὐτὰ μὲ μοναδικὸ σκοπὸ τὴν πολιτικὴ ἐπικράτηση κ' ὅχι τὴ διόρθωση τοῦ κακοῦ. Στὴν «Κριτικὴ τοῦ Ἱεροῦ Ἄλσους» δὲν καταλαβαίνω τὸν παραλληλισμό. Παρακολοθεῖ τὴ σκέψη τοῦ συγγραφέα, πὺ κάνει σοβαρὲς ἐπισημάνσεις, ἀλλὰ στὴ λεπτομέρεια γεγονότων καὶ τὴ σύνδεση μὲ τὸν ἱερέα τοῦ Ἱεροῦ Ἄλσους δὲν μπορῶ νὰ συμφωνήσω ἀπόλυτα. Κάθε αἰσθητικὸ κίνημα (πὺ τὸ ἀντιπροσωπεύει μενᾶδα ἢ ομάδα) ἔχει τὴς ἀρχὲς του καὶ τὴ διαφωνία του πρὸς τὸ προηγούμενο. Τοῦτο εἶναι ἀνανεωτικὸ ἀσφαλῶς τῆς ποίησης καὶ ἀσφαλῶς τὴ διατηρεῖ μὲ τὴς ἐνδυναμωτικὲς ἐνέσεις καὶ τὴς ἀποκαλύψεις τῶν νέων περιοχῶν. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι («δολοφονία») καὶ προπαντὸς δὲν ἐξυπνοεῖ τὸν παραλληλισμὸ πρὸς τὸν ἱερέα τοῦ Ἱεροῦ Ἄλσους. Στὸ δοκίμιο «Ἀφηρημένη ποίηση;» ὀρθὰ ὁ συγγραφέας παρατηρεῖ πὺς πρέπει ἕνας ὅρος νὰ ἐρμηνεύεται γιὰ νὰ ζέρος μὲ ποιὰ βάση ὁ ἄλλος ὁμιλεῖ. Ἀλλὰ ὁ ὅρος «ἀφηρημένη ποίηση» ὑπάρχει: τὴ λένε οἱ ζῆνοι «abstract poetry». Οἱ λέξεις ὡς βασικό οἰκοδομικό ...γιὰ τὴν ποίηση (ὅπως ἡ γραμμὴ καὶ τὸ χρῶμα στὴ ζωγραφικὴ) μποροῦν νὰ χρησιμοποιοῦνται μὲ τέτοιον τρόπο πὺ νὰ κυριαρχῇ ἡ «ἀοριστία». Αὐτὸ τὸ «ἀοριστία» μεταφράζεται ἐλεύθερα ἀπὸ τὸ δεκτικ, ὅπως ἀκριδῶς ὁ ἀνεκονικός πίνακας ὑποβάλλει τὸ ἀόριστο συναίσθημα. Ἄλλο τώρα ἂν οἱ σύγχρονες τάσεις δὲν δέχονται αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἔκφρασης, πράγμα πὺ συμ-

φωνῶ ἀπόλυτα.

Ἐπαναλαμβάνω πὺς τὰ δοκίμια αὐτὰ ἔχουν τὸ ἐξαιρετικὸ χάρισμα στὴν πορεία τῆς σκέψης, θάλεγα στὴν ἀλληλουχία σκέψεων (πολὺ καλὰ διανθισμένη μὲ παραδείγματα), πὺ χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας. Ἀκριδῶς στὸ σημείο αὐτὸ θρίσκω γενικὰ τὴν ἀξία τοῦ δοκιμίου: νὰ σὲ ὑποχρεῶνῃ σὲ ἕνα συνεχῆ στοχασμό, νὰ σοῦ δημιουργῇ θετικὲς ἢ ἀντίθετες στάσεις, νὰ σοῦ ζυπνὰ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ πρόβλημα. Θὰ πρόσθετα καὶ τὸ ἐνθεο λυρισμό, πὺ πρέπει νὰ διαπερνᾶ τὸ κείμενο. Αὐτὸς ἀποσπᾶ ἀπὸ τὴν ψυχρὴ ἀντιμετώπιση, πὺ σοῦ ἐπιβάλλει ἡ μελέτη κ' ἡ ἔρευνα. Ὅλοφάνερα τὰ δοκίμια τοῦ Ἁ. Χριστοφίδη τὰ ὑπόβαλε ὁ προσωπικός του λυρικός συγκλονισμός, γι' αὐτὸ ἔχουν τὴ λυρικὴ δύναμη, πὺ κατὰ μέγα μέρος δημιουργεῖ τὸ ἔργο τέχνης.

Νίκου Παναγιώτου: Ἐκατὸν Ἑρωτικά Ἐπιγράμματα, μετ., Λευκωσία, 1970.

Ὁ Νίκος Παναγιώτου δὲν εἶναι ὁ πρῶτος Κύπριος πὺ μὲ ξεχωριστὴ ἀγάπη ἔσκυψε πάνω στὰ ἐπιγράμματα τῆς παλατιανῆς ἀνθολογίας. Ὁ Σίμος Μενάρδος στὸν περίφημο («Στέφανόν») του περιλαμβάνει μερικὰ ἀπὸ τὰ δοκιμώτερα ἐπιγράμματα κοντὰ σ' ἄλλα μεγάλα λυρικά τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας μας. Μάλιστα τὸ πολὺ κυριακὸ στοιχεῖο (λέξεις, σύνταξη, κυπριωτισμοί), δίνει στὸ («Στέφανο») αὐτὸ τοῦ Μενάρδου μιὰ ἰδιαίτερη χάρη καὶ ἀξία, τοῦλάχιστον ἀπὸ τὴν κυπριακὴ πλευρᾶ. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερα ὁ Ἄντ. Γεωργιάδης δημοσίευσε πότε-πότε μεταφράσεις τέτοιων ἐπιγραμμάτων στὸ περιοδικὸ «Κυπριακὰ Γράμματα» (τόμοι Α', Β', Γ', Δ'). Πολὺ πρόσφατα ὁ Ἄνδρέας Χριστοφίδης παρουσίασε μιὰ σειρά μεταφράσεις ἐπιγραμμάτων στὴν «Πνευματικὴ Κύπρο» κ' ἀνάμεσα σ' αὐτὰ μερικὰ ἀπὸ τὴν παλατιανὴ ἀνθολογία. Τελευταία ὁ Νίκος Παναγιώτου ἐπίσης μετᾶφρασε εἰδικῶς ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα στὴν «Πνευματικὴ Κύπρο» καὶ διάβασε ἄλλα στὰ δειπνα τῶν «Κυπρίων Δειπνοσοφιστῶν». Ὅπως ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἴδιος στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του («Ἐκατὸν Ἑρωτικά Ἐπιγράμματα») αὐτὸ τὸν ἔσπρωξε γιὰ περαιτέρω ἔργα (πὺ τὴν εἶχε ἀπὸ καιρὸ ξεκινήσει) γιὰ νὰ δώσῃ τώρα αὐτὴ τὴν ἐρωτικὴ ἀνθολογία μὲ λίγες βοηθητικὲς ἐπεξηγήσεις.

Ἐκτιμῶ τὴν μεταφραστικὴν αὐτὴ ἔργασία τοῦ Νίκου Παναγιώτου, γιὰ τὴ μᾶς γνωρίζει μιὰ ἀγνωστη στοῦς μὴ εἰδικούς πτυχὴ τῆς παλιάς μας ἐκείνης λογοτεχνίας. Δὲν ὑποτιμῶ ἀσφαλῶς παρόμοιες ἐργασίες ἐλλαδιτῶν συναδέλφων, πὺ εἶναι κοντὰ σ' ἄλλα καὶ πολὺ δόκιμες ἀπὸ πολλὲς ἀπόψεις. Ἀλλὰ αὐτὲς δὲν εἶναι δυνατό νὰ γίνουν σ' εὐρὺ κυπριακὸ κοινὸ γνωστές. Ἐνῶ μὲ τὴς κυπριακὲς μεταφράσεις πὺ κυκλοφοροῦν εὐρύτερα κ' εὐκόλλτερα σὸ νησί, κατορθώνεται ἡ γνωριμία μὲ τὴν παλιά μας λογοτεχνία περισσότερο. Ἐχω θέβια τὴς παρατηρήσεις μου. Ἡ

έκδοση είναι άρκετά έλκυστική και ως σχήμα, ζώφυλλο και σελιδωση. 'Αντιλαμβάνομαι όμως μερικές αδυναμίες σε πολλούς στίχους. Π.χ. συχνά νοιώθεις χασμωδίες. Βλέπω τη δικαιολογία: ή κυπριακή στιχουργική δεν δέχεται τη συνίζηση, συνεπώς δεν υπάρχει για μās τους Κύπριους χασμωδία όταν μιλάμε ή απαγγέλλουμε ποιήματα στην κυπριακή διάλεκτο' επιπλέον ή σύγχρονη ποίηση επιτρέπει συχνά τη χασμωδία (δὲ λέγω για κείνους που την επιδιώκουν από άτεχνία)· τέλος αν υπάρχει μεταφραστική δυσκολία προτιμότερη ή χασμωδία παρά ή άφύσικη και ψυχρή φράση, που δὲ θά κυλά όπως απαιτεί κυρίως ή έρωτική ποίηση.

Θά ήταν περαιτέρω συμβολή στη λογοτεχνία του νησιού μας αν ο Νίκος Παναγιώτου, συνέχιζε τη μεταφραστική του αυτή εργασία. Κατέχει κι' όλας μυστικά του στίχου (έγραφε και δικούς του στίχους), είναι φιλόλογος και όσφραίνεται κριτικά (όπως το απόδειξε με μερικές κριτικές σπουδές του).

Κωνστ. Τσάτσου: 'Αφορισμοί και διαλογισμοί (γ' σειρά) έκδ. («Εστίας»), 'Αθήνα, 1969.

Έρχεται μιá ήλικία που ό λυρισμός κατασιγάει κι' ή πείρα τής ζωής μ' ένα μάτι αυστηρό κι' άσυγκινητο μπορεί και πρέπει να μιλήσει. Τότε συμπυκνώνεται το πλάτος κι' ή λεπτομέρεια σ' ένα άφορισμό, που έχει το πλεονέκτημα του θάθους και την εύκολία τής άπομνημόνευσης. 'Επιπλέον, κεντρίζει το στοχασμό μ' ένα ιδιαίτερο τρόπο σαν π.χ. το αυστηρό παράγγελμα. 'Αλλά και μιá άλλη άνάγκη σπρώχνει μιá προχωρημένη και φτασμένη σε ύψιλο σύννορο ήλικία να μιλήσει: ή έζήγηση κι' ό άπολογισμός μιás ζωής. Τώρα, χωρίς κίνδυνο να παρεξηγηθί πώς προσπαθεί για πρόβολή, έπεξηγεί τις διάφορες στάσεις και θέσεις τής πορείας τής. 'Ετσι βοηθεί τους νεώτερους ν' άντιληφθούν πολλά σημεία μ' εύκολώτερο τρόπο και πιο άκοπα. Συνεπώς, πρέπει να θεωρηθί ύψηλή ύποχρέωση τών πνευματικών ανθρώπων ή εκδήλωση αυτή, ως την ποιμε ή με άφορισμούς πνευματική αυτοδιογραφία τους. Με τέτοιο φακό κοίταξα το βιβλίο του Κωνστ. Τσάτσου («'Αφορισμοί και διαλογισμοί») (γ' σειρά). 'Από τόν πρόλόγο του κι' όλας διαφαίνεται και ό στόχος για έπεξηγηση μερικών φιλοσοφικών στάσεων του στο παρελθόν. 'Αλλά ανεξάρτητα από αυτή την πρόθεση, το γενικό άναγνώστη (κι' όχι τόν ειδικό φιλοσοφούντα) ή μελέτη τών άφορισμών αυτών κεντρίζει και τόν κινεί γύρω από διάφορα σοβαρά ζητήματα τής ζωής. 'Η κατάταξη μάλιστα του ύλικού σε κατηγορίες, ενώ δὲν άλλοιώνει τη μορφή του άφορισμού, δίνει εύκαιρία να κοιταχθί ένα θέμα από περισσότερες πλευρές, να δημιουργηθούν δηλ. μικρά - έστω κάπως διεσπασμένα - δοκίμια.

Στο τέλος του βιβλίου δημοσιεύονται δυό

μικρά δοκίμια, χωρίς άφοριστικό χαρακτήρα. Το ένα με τόν τίτλο («Σκέψεις για τις εικαστικές τέχνες») εξετάζει το θέμα τής άφηρημένης εικαστικής τέχνης (και σε κάποιο όριο έπεκτείνεται στα άλλα είδη τέχνης) θεωρώντας το είδος αυτό ένα τρόπο έκφρασης με «στενώτερα περιθώρια αισθητικής απόδοσης» παρά ή μη άφηρημένη, γιατί στην πρώτη ύπάρχει ή («άοριστία») που ίσχυαίνει πολύ την αίσθηση και τήν αισθητική συγκίνηση. 'Ομολογώ πώς ό τρόπος που έρμηνεύει ό Τσάτσος την εντύπωση από τα έργα άφηρημένης εικαστικής τέχνης και πειστική είναι και βάσιμος. Το δεύτερο μικρό δοκίμιο («Σκέψεις για τη ρητορική») εξετάζει τις διαφορές μεταξύ τής παιδείας και τής ρητορικής, έπισημαίνοντας την έξής βασική διαφορά: ή παιδεία μεταδίνει αλήθεια προς έκπλήρωση ήθικου χρέους: ή ρητορεία μεταδίνει γνώσεις (αλήθεια), αλλά άλλοτε προς έκπλήρωση χρέους και άλλοτε όχι, και πάντοτε με στόχο τήν πειθώ. Σε συνέχεια ξεχωρίζει ό συγγραφέας το λυρικό λόγο και τόν φιλοσοφικό λόγο από το ρητορικό. 'Ο άναγνώστης αισθάνεται πέρα για πέρα με τή σαφήνεια και τήν από διάφορες πλευρές άντίκρουση του ρητορικού λόγου πόσο όρθά και γι' αυτό γόνιμα προσέγγισε ό συγγραφέας το είδος τούτο που το χαρακτηρίζει κάτι στο «μεταίχμιο» πεζού και λυρικού λόγου. Πρακτική και ήθικη βλέπω τήν πρόταση του συγγραφέα σε ποιá έκταση πρέπει να περιορισθί ό ρητορικός λόγος για νάχη πάντοτε ήθικό αποτέλεσμα. Συγκεκριμένα ό ρητορικός λόγος έχει άξια αν ύπηρετθί άξιο σκοπό, αν χρησιμοποιοθί άξια μέσα ή αν ταυτοχρόνως ύπηρετεί άξιο σκοπό και χρησιμοποιοθί άξια μέσα. Στη συνέχεια ό συγγραφέας εκθέτει τα προσόντα του ρήτορα, κι' αυτό είναι το πρακτικό τμήμα του δοκιμίου, και αναφέρεται στα στοιχεία εκείνα που ό ρητορικός λόγος πρέπει νάχη για νάβει θετική ή σημασία του.

'Ας ξαναγυρίσω στις γενικόττες και να φύγω από τις έπισημάνσεις ειδικώς άφορισμών κλπ., γιατί τούτο θά γινόταν κουραστικό και πιθανό παραπλανητικό. Το είδος τής λογοτεχνίας που λέγεται άφορισμός δὲν επιτρέπει πολλές αναλύσεις και ιδιαίτερα σταματήματα σ' ένα σημείο. 'Ο καθένας άφορισμός, και μόνος και ως κατηγορία άφορισμών, χρειάζεται ειδικό σε κατάρτιση (εύρεία μάλιστα: φιλοσοφική, κοινωνιολογική, νομική κλπ.). Το κριτικό σημείωμα έχει σκοπό γενικήν και σύντομη εισαγωγή για τέτοιου είδους έργα. 'Η εντύπωση από το διάβασμα έχει σημασία για το μη ειδικό (κρίνοντας και άναγνώστη). Τήν εντύπωση από το βιβλίο αυτό τήν παρομοιάζω μ' ένα ποταμό ιδεών. Σε κάθε έκατοστόμετρο ύψώνεται το πρόβλημα κι' ό στοχασμός κεντρίζεται. Είσι άποχρεωμένος σελίδα με σελίδα να σταματάς. Δὲ μπορείς έτσι άνεύθυνα να συνεχίζεις τις σελίδες. Συνεπώς το βιβλίο αυτό δὲ διαβάζεται, αλλά μελετάται, ίσως με

σμηνιώσεις στα περιθώρια για να επανέλθεις. Πάντως ή ταραχή, που σου γεννᾶ, σὲ ἀναζωογονεῖ, σου δημιουργεῖ πέρα γιὰ πέρα καθαρῶς πνευματικὸ κλίμα. Ἐπὶ προσωπικῆ ἐνασχόληση ἰδιαίτερα σταμάτησα στὴν ἐνότητα Β', που ἐξετάζει τὰ θέματα τῆς λογοτεχνίας, τοῦ ὄραίου, τῆς γλώσσας κλπ., τόσο συμπαθῆ σ' ἐμένα. Οἱ παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέα ἐκπλήττουν γιὰ τὴν σαφήνεια καὶ ὀρθότητά τους. (Οἱ ἄλλες ἐνότητες ἢ κατηγορίες ἀφορῶν προσωπικὰ θέματα τῆς ζωῆς τοῦ συγγραφέα, τὴν πολιτικὴ, τὸν ἔρωτα, τὴ φιλοσοφία, τὰ θρησκευτικὰ, τὸν θάνατο). Γιὰ τοὺς «Διαλογισμούς», που ὅπως γράφει ὁ συγγραφέας εἶναι μετάφραση «Ἀπολογίας» πορτογάλλου συμφοιτητῆ του δὲ μπορῶ νὰ πῶ πολλὰ πράγματα, παρόλο που σὲ μερικὰ μέρη βρίσκω κάποιες συγγενεῖες, ἔστω καὶ ἔμμεσα, μὲ τοὺς ἀφορισμούς.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Δημήτρη Γιάκου: Παρουσία, Ἀθήνα, 1970. Πρόλογος Ι. Μ. Χατζηφώτη — Εἰσαγωγή Τάκη Δόξα.

Εἶναι τόσο ἔντονη ἡ παρουσία τοῦ Δημήτρη Γιάκου στὸν πνευματικὸ χῶρο τῶν τριάντα τελευταίων χρόνων, ὥστε δὲ νομίζω κανεὶς ἀπ' ὅσους παρακολουθοῦν τὴ σύγχρονη πνευματικὴ ζωὴ νὰ τὸν ἀγνοῆ. Εἶναι τόσοι πολλοὶ οἱ τρόποι μὲ τοὺς ὁποίους ἐκφράστηκε ὡς τώρα που ὅποσοδήποτε κάθε ἕνας μας κάπου θὰ τὸν ἔχη συναντήσει: εἴτε στὸ διήγημα, εἴτε στὴν κριτικὴ, εἴτε στὸ δοκίμιο, εἴτε στὴν παιδικὴ λογοτεχνία.

Γι' αὐτὸ καὶ τὸ βιβλίο τοῦτο που πρόσφατα κυκλοφόρησε, ἀπὸ μιὰ ἀποψη ἀδικεῖ τὸν συγγραφέα: Δίνει ἕνα ἐλάχιστο δείγμα τῆς ὅλης δουλειᾶς του. Κι' ὅμως τὸ δείγμα αὐτό, τόσο ἀντιπροσωπευτικὸ τῆς πνευματικῆς προσωπικότητος τοῦ Γιάκου, ἐκτελεῖ ἄριστα τὸν προορισμό του. Ὁ ἀναγνώστης τῶν δυὸ διηγημάτων που παρατίθενται ἐδῶ («Δίψα» καὶ «Ὁδρόμος τῆς χαραυγῆς») θέλει νὰ γνωρίσῃ τὸ συγγραφέα ἀπὸ περισσότερα διηγημάτά του.

Ἀκολουθεῖ ἡ διάλεξη «Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης ὁ ἐορταστικός» ἀπὸ τὸ βιβλίο του («Ἀσκήσεις λόγου») ὅπου εἶναι συγκεντρωμένες ἔξι συνολικὰ διαλέξεις γιὰ ἰσάριθμους ἐργάτες τοῦ πνεύματος, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς Κύπριοι (Κ. Χρυσάνθης, Μ. Νικολαΐδης, Αἰμ. Χουρμούζιος). Καὶ παρ' ὅλο που τὸ θέμα («Παπαδιαμάντης») θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς πὺς ἔχει ἐξαντληθῆ, ὁ Γιάκος τὸ θεᾶται ἀπὸ τέτοια ὀπτικὴ γωνία ὥστε τὸ ἐνδιαφέρον νὰ ὑπάρχη καὶ γιὰ τὸν πιὸ βαθύ γνώστη τοῦ Παπαδιαμάντη.

Τέλος παρατίθενται τρία δοκίμια ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Γιάκου («Μορφές καὶ θέματα λογοτεχνίας»). («Οἱ τρεῖς μεγάλοι καὶ ὁ τέταρτος», «Δοκίμιον Λογοκλοπίας», «Ἡ μοῖρα τῶν λέξεων»). Δοκίμια που δείχνουν καὶ τὰ τρία τὴν

εὐρύτητα ἀλλὰ καὶ θαύτητα τῶν γνώσεων τοῦ συγγραφέως, τὴν παρατηρητικότητα, τὴν στοχαστικότητα.

Πολὺ καταποιστικὴ ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ Τάκη Δόξα μᾶς ζωγραφίζει μὲ ἀδρὲς ἀλλὰ σίγουρες πινελιές τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γιάκου.

Πραγματικὰ ἡ «Παρουσία» μᾶς δίνει μιὰ σύντομη, ἔστω, ἀλλὰ καλὴ γνωριμία μὲ τὸν Γιάκο καὶ μᾶς παρακινεῖ νὰ τὸν γνωρίσουμε καλύτερα.

Δημήτρη Δοῦκαρη: Ἀποδημία Β', Λευκωσία, 1969.

Δὲν ξεπερνῶν τὰ 13 τὰ ποιήματα που ὁ Δ. Δοῦκαρης συγκέντρωσε σ' αὐτὴ τὴ συλλογὴ. Ἄρκετὰ ὅμως, νομίζω, γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν τὸν ποιητὴ καὶ τὸν ἄνθρωπο ἔστω κι' ἂν δὲν τὸν ξέρη κανεὶς ἀπὸ προηγουμένα ἔργα του.

Φαίνεται πρῶτα-πρῶτα ἡ γνωριμία του μὲ τὸν κόσμον τῆς Ἀφρικῆς γιατί ἀπὸ ἐκεῖ δαυτεῖται πολλές εἰκόνες.

Εἶναι ὕστερα μιὰ πικρὴ ἐμπειρία που ἀποκόμισε ἀπὸ τὴ ζωὴ του που τὸν κάνει μελαγχολικὸ, ἀπαισιόδοξο, που τὸν φέρνει σὲ μιὰ στιγμή ν' ἀπορῆ κι' ὁ ἴδιος πῶς τόσο («αἰφνιδιαστικὰ πλῆθυναν τὰ νημάτα μὲς τὴν καρδιά του»). Ὁ θάνατος ἀπασχολεῖ πολὺ τὸν ποιητὴ, θὰ τὸν ἔχει γνωρίσει ἀπὸ πολὺ κοντὰ καὶ σὲ πολλές μορφές. Κι' ὅμως παρ' ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰνα ἄνθρωπος μὲ πολὺ μεγάλη ψυχικὴ δύναμη γιὰ νὰ μπορῆ νὰ διαπιστώνῃ πῶς («ἡ ἔρημος ἔχει κάποιο τέλος») κι' ἀκόμη περισσότερο νὰ ἐλπίζῃ πῶς («μπορεῖ καὶ νὰ τὸ συναντήσῃ κάποτε»).

Μιὰ ἀπλὴ ποιητικὴ γλῶσσα, λιτὸς τρόπος ἐκφράσεως χωρὶς ἐξάρσεις, σαφήνεια προπαντὸς που τόσο λείπει ἀπὸ τὴ σύγχρονη τέχνη, εἶναι μιὰ ἐπιπρόσθετη ἀπόδειξη γιὰ τὴ γνησιότητα τοῦ ποιητῆ.

Ἰφιγένειας Διδασκάλου: Χρονικά, Θεσσαλονίκη, 1969.

Ἡ γυναικεῖα εὐαισθησία ἔχει θάλει τὴ σφραγίδα της στὴν ποιητικὴ τοῦτη συλλογὴ τῆς Ἰφιγένειας Διδασκάλου. Μὲ καταπληκτικὴ ἀπλότητα, στὸν τόνο μιᾶς φιλικῆς κουβέντας (σὲ πολλὰ ἄλλωστε μιλᾷ σὲ δεῦτερο πρόσωπο), ἐκφράζει τὶς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά της. Κι' εἶναι τοῦτα μιὰ θαθεῖα ἀγάπη, ἡ ἀμφιβολία κάποτε, ἡ ἀπογοήτευση κι' ἡ μάταια ἀναζήτηση ἄλλοτε, που ἔρχονται σὲ ἀντίφαση μὲ ἄλλους στίχους που τραγουδοῦν τὴ χαρὰ καὶ τὴ σιγουριά. Δικαιολογημένη ὅμως, γιατί ἀπὸ τέτοιες ἀντιφάσεις εἶναι γεμάτη τοῦ ἀνθρώπου ἡ ψυχὴ.

Ἀκόμα ἡ φύση καὶ πιὸ πολὺ ἡ θάλασσα, ἔχει πολλές ἀναφορὲς στὴν ποίηση τῆς Διδασκάλου. Οἱ γλᾶροι καὶ τὰ κύματα, τὰ καρᾶβια καὶ ἡ θάλασσα, τὸ λιμάνι καὶ τὸ νερό, εἶναι λέξεις που τριγυρίζουν σ' ὅλους τοὺς στίχους της, ἐπιδραση ἴσως τοῦ φυσικοῦ της περιβάλλοντος.

Γραμμένα στὸν ἐλεύθερο στίχο ὅλα τὰ ποι-

ήματα εύχαριστούν και συγκινούν τόν άναγνώστη με τήν λεπτότητα, τήν απλότητα, τήν εύαισθησία τους.

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

ΓΕΝΙΚΑ

Ο Σ. Μαράντος κρίνει τīs συλλογές τής Πίτσας Γαλάζη («Στά περιθώρια τών καιρών» και «"Ασπρη πολιτεία» στο περιοδικό «Γυναίκα» (άρ. 525) — Στὴν έφημ. «Βραδυνή» (2 Μαρτ. 1970) ή 'Αθηνά Ταρσούλη γράφει άρθρο γιά τήν άείμνηστη Μαρία Π. 'Ιωάννου, τ. πρόεδρο του «Λυκείου 'Ελληνίδων 'Αμμοχώστου». — Στὴν ίδια έφημερίδα ο Χρ. Σοφράς δημοσιεύει ποίημα γιά τή Μαρία Π. 'Ιωάννου. — Στὴ «Νέα 'Εστία» (1 Μαρτ. 70) άναδημοσιεύεται τὸ προγραμματικό σχόλιο του κυπριακού περιοδικού «'Επιθέωση Λόγου». — Ο 'Αντ. Κανακάρης στο περιοδικό «Σμύρνα» κρίνει τὸ βιβλίο «'Ομολογία» τής Νίκης Φιλίππου. — Στόν «'Εθνικό 'Αγώνα Λαμίας» (22 φεβρ.) ο 'Απ. Ζορπάς γράφει γιά τὸ βιβλίο «'Περιτελλομέναις 'Ωραις» του 'Α. Περνάρη. — Ο Χρ. Λεβέντας στήν «'Φωνή του 'Πειραιώς» (26 φεβρ.) κρίνει τὸ ίδιο βιβλίο του 'Α. Περνάρη.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

'Επιθέωση Λόγου και Τέχνης (Λευκωσία) άρ. 2 — Νέα Σύνορα (Καρλόβαση—Σάμου) άρ. 5 — 'Ημερολόγιο (Καβάλα) άρ. 71 — Ο 'Εθνοφρουρός (Λευκωσία) άρ. 19 — Κρίκος (Λονδίνο) άρ. 230 — Μακεδονική Ζωή (Θεσσαλονίκη) άρ. 45 — Σμύρνα (Νέα Σμύρνη) άρ. 18 — Νεοελληνικός Λόγος ('Αθήνα) άρ. 19 — 'Ιλιός ('Αθήνα) άρ. 79 — Σάλπιγμα (Θεσσαλονίκη) άρ. 18 — Στερεά 'Ελλάς ('Αθήνα) άρ. 12/13 (70) — 'Ηπειρωτική 'Εστία ('Ιωάννινα) άρ. 211/212.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Σάκη Παπαδημητρίου: Τὸ άσανοέρ, έκδ. «'Διαγώνισ», Θεσσαλονίκη, 1969, σελ. 64.

Πάνου Παναγιωτούνη: 'Ερωτική ποιητική άνθολογία, έκδ. «12η 'Ωρα», 'Αθήνα, 1969, σελ. 235.

'Α. Συμιγδαλά: Σιγανή άνοδική πορεία..., 'Αθήνα, 1969, σελ. 20.

'Ιάσ. Εύαγγέλου: Ψηφίδες Β', έκδ. «Σιδερά», 'Αθήνα, 1970, σελ. 100.

Χρύσ. Κυπριανού: Τὸ λαογραφικό στοιχείο στήν ποίηση του Κύπρου Χρυσάνθη, (άνάτ.), Λάπθος, 1970, σελ. 19.

Παντ. Πρεβελάκη: Τά ποιήματα, «έκδ. τών φίλων», 'Αθήνα, 1969, σελ. 184.

Π. Καραπάνου: 'Υπάρχει Θεός; Λεμεσός, 1969, σελ. 113.

Μανώλη Πράτσικα: Τά πρόσωπα, Πάτρα, 1969, σελ. 85.

'Αλ. 'Φλωράκη: Προφητικά, έκδ. ΕΠΕΑΝ, 'Αθήνα, 1969, σελ. 30.

Γ. Πολιτάρχη: 'Υπατία Δελή, Γεώργιος Δελής, Χρίστος Δελής, 'Αθήνα, 1970, σελ. 16.

Ι. Βασιλείου: 'Ανγκόρ, μιá έξωτική πολιτεία, έκδ. «'Εστίας», 'Αθήνα, 1969, σελ. 277.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Ο πνευματικός και καλλιτεχνικός κόσμος τής 'Αθήνας έτίμησε με θερμές κι' εύμενέστατες έκδηλώσεις τόν εκεί έγκατεστημένο συμπατριώτη μας λογοτέχνη Μελή Νικολαΐδη. Τὸ γεραρό και έγκροτο πνευματικό ίδρυμα «'Παρνασσός» όργάνωσε στίς 20 φεβρουαρίου φιλολογική έκδήλωση γιά νά τιμήση τήν πνευματική δράση του Μελή Νικολαΐδη, πού συμπλήρωσε πενήντα χρόνια, δέκα στήν Κύπρο και σαράντα στήν 'Αθήνα.

'Η έκδήλωση έσημείωσε έξαιρετικήν έπιτυχία, ή όποία από τους άρμόδιους του «'Παρνασσού»; χαρακτηρίσθηκε «πρωτοφανής», 'δχι μόνο σε πυκνότητα συγκέντρωση κόσμου, πού κάλυψε τή μεγάλη αίθουσα, τους έξώστες και τους διαδρόμους, αλλά και σε αύθόρμητες και ζωηρές έκδηλώσεις άγάπης και τιμής.

Παρευρέθηκαν ο 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνών κ. 'Ιερώνυμος, άκαδημαϊκοί, καθηγητές του Πανεπιστημίου, πολλοί λογοτέχνες και καλλιτέχνες, άρκετοί Κύπριοι και γενικά έκλεκτά και μεγάλη συγκέντρωση. Ο καθηγητής κ. Γ. Ζώρας, Πρόεδρος του φιλολογικού Τμήματος του «'Παρνασσού», έκαμε μιá σύντομη και θερμή εισήγηση, και έδιότασε έναν εγκάρδιο και τιμητικώτατο χαιρετισμό, πού έστειλε είδικά γιά τήν έκδήλωση του «'Παρνασσού» ο Μακαριώτατος 'Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Μακάριος, έπειτα δέ μίλησαν ο πρέσβυς τής Κύπρου κ. Ν. Κρανιδιώτης, πού έπλεξε ένθουσιώδες εγκώμιο γιά τόν άνθρωπο Μελή Νικολαΐδη και τὸ πνευματικό του έργο στήν Κύπρο, και ο γνωστός κριτικός κ. Μπάμπης Κλάρας, πού έκαμε μιάν έμπεριστατωμένη και εύστοχη άνάλυση του όλου έργου του, και τόν έσκιαγράφησε ως συγγραφέα και ως άνθρωπο. Στο τέλος ο κ. Μελής Νικολαΐδης εύχαρίστησε με μιá σύντομη και συγκινητική προσφώνηση.

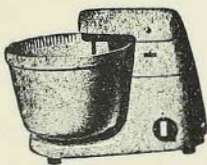
'Η ώρα κι' έπιθλητική γιορτή, τιμώντας με τόσο λαμπρό κι' έπιθλητικό τρόπο τόν συμπατριώτη μας λογοτέχνη, έτίμησε και τή γενέτειρα πατρίδα του, ή όποία τόν είχε τιμήσει έπίσης με τή σεμνή πνευματική έκδήλωση, πού τόν Μάιο του 1966 είχε όργανώσει ή 'Εθνική 'Εταιρία Λογοτεχνών Κύπρου στήν Παιδαγωγική 'Ακαδημία.

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ ΛΤΔ.

Χωρίς λεφτά;

ΛΕΥΚΩΣΙΑ
ΛΕΜΕΣΟΣ
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ
ΛΑΡΝΑΚΑ
ΜΟΡΦΟΥ

BRUNN
«ΟΙΚΙΑΚΑ
MIXERS»

GALA

ΑΓΓΛΙΚΑ ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ
10 ΤΥΠΩΝ
ΑΥΤΟΜΑΤΑ - ΗΜΙΑΥΤΟΜΑΤΑ

Parkinson
Cowan **PC**

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΓΚΑΖΙΟΥ

«ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ»
10ΕΤΗΣ ΔΩΡΕΑΝ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ

ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΙΣ

Pam

ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ

PHONOOLA

ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΜΟΔΕΛΛΩΝ
25'' ΕΓΧΡΩΜΕΣ

ΨΥΓΕΙΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΨΥΓΕΙΑ ΟΙΚΙΑΚΑ

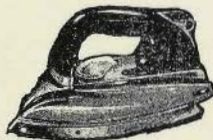
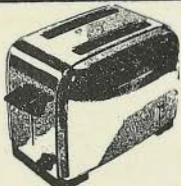
(ΜΕ ΞΕΧΩΡΙΣΤΟΝ
ΘΑΛΑΜΟΝ)

IGNIS

ΟΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΑΙ
12.000 ΨΥΓΕΙΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ

GALA

ΨΥΓΕΙΑ
ΟΙΚΙΑΚΑ - ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ

ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΣΙΔΗΡΑ - ΚΑΠΗΡΘΗΚΕΣ
ΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ

ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ !
ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ !

ΔΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΑΣ

Η ΕΓΓΥΗΣΙΣ ΜΙΑΣ ΚΑΛΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

**ΠΑΡΤΕ
ZOOM ZOOM
ΔΥΝΑΜΗ ΜΕ
SUPERSHELL**

Από τόν σταθμόν σας τής SHELL προμηθεύεστε τήν κατάλληλη βενζίνη διά τήν μηχανή του αυτοκινήτου σας.

Τήν SUPERSHELL τήν βενζίνην ύψηλών όκτανίων τήν καταλληλότερην διά κάθε αυτοκίνητο που κυλά στους δρόμους τής Κύπρου.

Ἡ SUPERSHELL προσφέρει στό αυτοκίνητό σας περισσότερη δύναμη μέ ὀλιγώτερη κατανάλωση βενζίνης.

Ἡ SUPERSHELL εἶναι ἡ ἰδανική βενζίνη διά δύναμη στους ἀνοικτούς δρόμους καί διά προστασία τής μηχανής σας στις πολυσύχναστες ἀρτηρίες τῶν πόλεων.

